PUDLAŚKIE SŁOVO NA KAŻNY DEŃ

PUDLAŚKIE SŁOVO
NA KAŻNY DEŃ

PUDLAŚKIE SŁOVO NA KAŽNY DEŃ

Jan Maksymiuk

Struha Editions
2021

Podlaskie słowo na każdy dzień
Słownik dla dziadków i wnuków

Redaktor
Aleksander Maksymiuk

ISBN 978-83-902162-7-0

Copyright © 2021 by Jan Maksymiuk

WSTĘP

Niniejsza publikacja jest adaptacją „projektów wydawniczych" realizowanych w latach 2017-2019 na stronie Svoja.org w Facebook'u (https://www.facebook.com/Svoja.org).

W roku 2017 codziennie zamieszczałem na tej stronie jedno słowo z gwar podlaskich między Narwią i Bugiem wraz z objaśnieniami jego znaczenia w języku polskim oraz przykładami użycia w kontekście. W niektórych przypadkach podawałem także trudniejsze formy odmienne prezentowanego słowa oraz pewne informacje natury gramatycznej. Prezentowałem w zasadzie słowa spotykane wyłącznie w gwarach podlaskich bądź tylko w gwarach podlaskich i poleskich, które w językach literackich białoruskim i ukraińskim nie występują lub mają tam status regionalizmów. Do wielu z tych słów podawałem synonimy oraz wyrazy pochodne i w ten sposób powstał specyficzny słownik *języka podlaskiego* liczący nie 365 różnych słów, a grubo ponad tysiąc.

Sądząc po komentarzach zamieszczanych na bieżąco przez odwiedzających stronę Svoja.org w Facebook'u, pomysł zyskał zainteresowanie i uznanie zarówno tych z Państwa, którzy pamiętają gwarę podlaską z domu, jak i tych, którym nie dane

było nauczyć się jej w rodzinie. Postanowiłem wyjść naprzeciw temu zainteresowaniu, dlatego od roku na stronie internetowej Svoja.org (https://svoja.org/) w rozdziale „Słovo na kažny deń" codziennie pojawia się jedno ze słów podlaskich prezentowanych wcześniej w Facebook'u. A teraz dla wygody tych z Państwa, którzy wolą korzystać z czytników elektronicznych lub mieć do dyspozycji wydruk całej publikacji na papierze, proponuję „Pudlaśkie słovo na kažny deń" w formacie PDF. W porównaniu z poprzednimi publikacjami niniejsze wydanie poszerzyłem o trzy setki nowych słów języka podlaskiego. W Facebook'u każde „hasło" naszego słownika ilustrowały zdjęcia z dawnego Podlasia pochodzącę w przeważającej większości z kolekcji pana Marka Korniluka. Część tych zdjęć zamieściłem w niniejszym wydaniu, opatrzywszy je mniej lub bardziej znanymi cytatami z europejskiej spuścizny kulturowej i literackiej.

Niniejsze wydanie zawiera także setkę przysłów, porzekadeł i utartych powiedzeń po podlasku opublikowanych na stronie Svoja.org w Facebook'u w roku 2018 oraz pół setki zagadek podlaskich zamieszczonych na tejże stronie w roku 2019.

Życzę Państwu przyjemnej i pożytecznej lektury!

Jan Maksymiuk

Maj 2021

Jak mniê było 5 liêt, mama vse kazała, što najvažniêjše v życi — ščastie. Jak ja pujšov do škoły, na pytanie, kim ja choču byti, koli vyrostu, ja odkazav: ščaslivym čołoviêkom. Mniê tohdy skazali, što ja ne ponimaju pytania, a ja odkazav, što to vony ne ponimajut życia.

UWAGI NATURY TECHNICZNEJ

Wszystkie słowa i frazy podlaskie, oprócz głównego słowa hasłowego, podawane są kursywą. We wszystkich słowach podlaskich zaznaczono akcent wyrazowy. Akcent jest zaznaczony kreską pochyloną w prawo nad akcentowaną samogłoską: á, ó, ú, ý, í, é. Jeśli w słowie występuje dyftong ô, ê bądź iê, wówczas akcentu specjalnie nie zaznaczamy, ponieważ w języku podlaskim dyftong jest zawsze akcentowany.

Przykłady użycia słów podlaskich z oznaczeniem [Pietruczuk] są zaczerpnięte z pracy doktorskiej Jana Pietruczuka „Słownictwo wsi Kuraszewo koło Hajnówki" (Uniwersytet im. Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1977).

Słowa hasłowe są podane w porządku alfabetycznym. Porządek alfabetu podlaskiego jest następujący: A a, B b, C c, Ć ć, Č č, D d, Dz dz, Dź dź, Dž dž, Ď ď, E e, Ê ê, F f, G g, H h, Ch ch, I i, IÊ iê, J j, K k, L l, Ł ł, M m, N n, Ń ń, O o, Ô ô, P p, Q q, R r, S s, Ś ś, Š š, T t, Ť ť, U u, V v, W w, X x, Y y, Z z, Ź ź, Ž ž.

Wykorzystane skróty:

l.poj. — liczba pojedyńcza;

l.mn. — liczba mnoga;

l.pod. — liczba podwójna;

r.ż. — rodzaj żeński.

Ále

Ále — 1. (spójnik) ale, lecz; jednak; 2. (partykuła wzmacniająca) ale(ż).

Użycie w kontekcie: 1. *vôn šče małý, ále vže pomoháje bátkovi na hospodárci; Zína pujšłá spáti ráno, ále ne mohłá zasnúti do pôvnočy;* 2. *ále z johó dúreń!; ále brýdku bábu tvôj brat uziáv za žônku!*

Alé

Alé — (potwierdzenie) tak, owszem, oczywiście.

Użycie w kontekcie: *To ty chodív perepináti korový? — Alé.*

Bachúr

Bachúr — 1. (o nielubianym dziecku) bachor, pętak, smarkacz, szczeniak; gówniarz; 2 (nieślubne dziecko) bękart, bachor.

Liczba mnoga: *bachurê.*

Synonimy: 1. *smorkáč, smorôd; humniák;* 2. *bastrúk.*

Użycie w kontekście: 1. *ne mohú vže słúchati, jak týje bachurê vereščát;* 2. *čołoviêka v Viêrki nemá, ále bachurá pryvełá.*

Bajbárzi

Bajbárzi — 1. wszystko jedno; 2. (mam to) z głowy; po kłopocie.

Wariant: *bajbárzo*.

To jedno z bardziej osobliwych słów w gwarach podlaskich, prawda?

„Rz" w tym słowie wymawiamy oczywiście jako dwa oddzielne dźwięki: [r] i [z].

Użycie w kontekście: 1. *dośč idé, a mniê bajbárzi;* 2. *usadíła chliêb u piêč ja, i bajbárzi [Pietruczuk].*

Bájki

Bájki — 1. dość dobrze, całkiem dobrze, nieźle, przyzwoicie; 2. niczego sobie; w porządku; 3. to nic; nic nie szkodzi.

Wyrazy pochodne: *bajkováty* (niekiepski, znośny, możliwy); *bajkováto*.

Użycie w kontekście: 1. *na vesiêli bájki byłó, onó zamnôho vypili; vnuk bájki účytsie [Pietruczuk]*; 2. *Hapka to bájki bába, i hóža, i praciovíta; vôn bájki koniá kupív [Pietruczuk]*; 3. *bájki što dośč idé, siêno vže ne mókne; bájki što pobívsie puvmísok, drúhoho kúpimo [Pietruczuk].*

Bałachtiêti

Bałachtiêti — palić się dużym płomieniem, płonąć, buzować.

Synonimy: *buzováti, pałáti, połycháti, połymniêti*.

Użycie w kontekście: *hospodár pudkínuv smolakôv,*

i ohóń v pečê začáv bałachtiêti; požár perekínuvsie na kłúniu, i voná połychnúła jásnym ohnióm; zamnôho drov pudłožýła i ohóń vélmi buzúje [Pietruczuk]; horêła sósna, pałáła, pud jóju divčýna stojáła.

Bambíza

Bambíza — (określenie zwalistego mężczyzny, który jest przy tym niezgrabny i niezręczny) chłopisko, drągal, dryblas, wielkolud.

Synonimy: *basałýga, bamburýła.*

Użycie w kontekście: *bambíza to takí velíki, nepovorôtny čołoviêk [Pietruczuk]; toj basałýga čut' ne rozdoptáv nášych kureniát.*

Bánka

Bánka — 1. bańka na mleko; 2. (ogólnie) naczynie blaszane.

Użycie w kontekście: *kupív bánku, kob miêti v čôm mołokó do zliêvni vozíti [Pietruczuk]; podaj mniê túju bánku z fárboju; u siêtuj bánci što stojít — gaz čy rópa?*

Baraščáti

Baraščáti — gruchotać, grzechotać, łoskotać, łomotać, klekotać, terkotać, brzęczeć.

Synonimy: *brazgotáti (braskotáti), brázgati (bráskati), hurkotáti, laskotáti, láskati, dzielenčáti.*

Użycie w kontekście: *ne baraščý siêtymi vidélciami; jak po húlici jiêde tráktor ábo samochód, u nas baraščát šýby v óknach.*

Berémje

Berémje — 1. naręcze; 2. brzemię, ciężar.

Użycie w kontekście: 1. *prynesí dva berémji siêna korovám; vôn nabráv berémje drov i pryniôs do chaty;* 2. *hodovánie dití bez žônki — to dla johó zatiážkie berémje.*

Bétki

Bétki — ogólne określenie grzybów nie będących prawdziwkami.

L.poj.: *bétka.*

Grzyb prawdziwek (borowik, Boletus edulis) w gwarach podlaskich niegdyś był określany po prostu jako *hryb.* A wszystkie inne grzyby — to właśnie były *bétki.* Obecnie, pod wpływem języka polskiego, określenie *hrybý* rozciągane jest na wszystkie rodzaje grzybów jadalnych i trujących.

Użycie w kontekście: *ja dísiaka ne znajšóv ni odnóhó hrybá, nazbiráv tôlko bétok; odłožý kraśniukí, jich zamarynújemo, a ínšy bétki vsmážymo.*

Oto podlaskie nazwy niektórych *bétok*:
borowik szatański (Boletus satanas) — *durný hryb;*
czubajka kania (Marolepiota procera) — *kúrka;*
gąska niekształtna (Tricholoma portentosum) — *pôdzelunka;*
gąska zielonka (Tricholoma equestre) — *zelônka;*
gołąbek jadalny (wyborny) (Russula vesca) — *hołúbka;*
goryczak żółciowy (Tylopilus felleus) — *durný hryb;*
koźlarz babka (Leccinum scabrum) — *koziák;*
koźlarz czerwony (Leccinum aurantiacum) — *krasniúk;*
maślak pstry (Suillus variegatus) — *bahniúk;*
maślak sitarz (Suillus bovinus) — *rešôtnik;*
maślak zwyczajny (Suillus luteus) — *maslúk;*
mleczaj rydz (Lactarius deliciosus) — *rýžyk;*
muchomor czerwony (Amanita muscaria) — *muchárka;*
piaskowiec modrzak (Gyroporus cyanescens) — *siniúch;*
pieczarka polna (Agaricus campestris) — *hnojánka;*
pieprznik jadalny, kurka (Cantharellus cibarius) — *žydôvka;*
podgrzybek brunatny (Boletus badius) — *zajčúk;*
sarniak dachówkowaty (Sarcodon imbricatus) — *vołóvy húby, vołóvy jazykí;*
smardz jadalny (Morchella esculenta) — *smorščók.*

U jakiś moment žytia tobiê chvataje samoji krasy sviêtu. Tobiê ne treba fotografovati, malovati čy navet' pomniti jijiê. Chvataje jijiê samoji.

Bezdiêtnicia

Bezdiêtnicia — kobieta niemająca dzieci; kobieta bezpłodna.

Użycie w kontekście: *Paráska prožyłá ciêłe žýcie bezdiêtnicioju, jéji čołoviêk chotiêv hodováti brátove ditiá, ále voná ne schotiêła.*

Bézdoń

Bézdoń — 1. (głęboka woda) głębia, głębina; toń; topielisko; 2. przepaść, otchłań, czeluść.

Synonim: *bezdénnicia.*

Użycie w kontekście: 1. *tam takája bézdoń, lépi ne kupájtesie; ne jdiête čérez bołotá, šče v jakújuś bezdénniciu proválitesie;* 2. *i zobáčyv ja, jak z neba spuskájetsie ánhieł z klučóm od bézdoni i velíkim lenciuhóm u ruciê* (Apokalipsa Sviatoho Jana, 20:1).

Błud

Błud — 1. dezorientacja; skołowanie; *jakíś błud na mené najšóv, ne mohú znajtí doróhi*; 2. nieokreślone miejsce; nieznane; *ití v błud* (iść nie wiadomo gdzie, iść w nieznane); fraz.: *kob ty v błud pujšóv!* (idź do diabła!).

Wyrazy pochodne: a) *błúdny* 1. zdezorientowany, skołowany; *níni ja ciêłu nôč ne spav i chodžú jak błúdny [Pietruczuk];* 2. wyrodny, marnotrawny;

błúdny syn; b) *błudíti* 1. błądzić; błąkać się; *ne jdiête daléko v liês, kob ne zabłudíti*; 2. majaczyć; *chvóry błúdit u sniê.*

Frazeologizm: *chodíti jak błúdna ovéčka* (chodzić bez celu).

Boláčka

Boláčka — 1. wrzód, czyrak; 2. bolączka; kłopot; zmartwienie, strapienie.

Synonim: 1. *véred, narýv*; 2. *kłóput; turbóta.*

Użycie w kontekście: 1. *od prostúdy bolačkí na ciêłum tiêli povyskákuvali [Pietruczuk]*; 2. *kážny svojú boláčku máje; jak ne sráčka, to boláčka* (powiedzenie).

Bovtún

Bovtún — zbuk (zgniłe jajko drobiu, powstające z niezalężonego jajka w czasie wysiadywania bądź też w wyniku upływu czasu).

Użycie w kontekście: *kvoktúcha výsediła onó pját kureniát, réšta jajéć to bovtuný.*

Przy okazji podamy odmianę słowa *jicié* (jajko). L.poj.: *jicié, jiciá, jicióvi/jiciê, jicié, jicióm, jicióvi/jiciê.* L.mn.: *jájcia, jajéć, jájciam, jájcia, jájciami/jajcíma, jájciach.* L.pod.: *jiciê.*

Bôhme!

Bôhme! — jak Boga kocham!; jak mi Bóg miły!; przysięgam na Boga!; Bóg mi świadkiem!

Użycie w kontekście: *Bôhme, ne łhu!; Bôhme, ja ne báčyv tych cukiérkuv!*

Brakôvny

Brakôvny — wybrakowany; wadliwy.

Użycie w kontekście: *Zíni trápivsie jakíś brakôvny čołoviêk, ni tóje, ni siója; kupív brakôvnu koróvu, słabája na nóhi [Pietruczuk].*

Brátisie (chvatátisie) za bórki

Brátisie (chvatátisie) za bórki — chwytać się nawzajem za klapy; rwać się do bitki; mocować się chwytając się nawzajem za klapy.

Synonimy z Polesia: *boruchátisie, borúškatisie.*

Użycie w kontekście: *Vánia z Kólom vzialísie (schvatílisie) za bórki i čutʹ ne pobílisie.*

Brážka

Brážka — szajka, paczka; banda; gang.

Użycie w kontekście: *jak prystáv do tojiê brážki, to stav kiépśkim chłópciom [Pietruczuk]; voný, músit, zavezáli brážku i štoś planújut.*

Bróchati(sie)

Bróchati(sie) — 1. chodzić po wodzie, brodzić; bawić się w wodzie, chlapać (się); 2. pluskać; lać (nalewać) z pluskiem.

Użycie w kontekście: 1. *jak na dvorê tépło, diêti v vodiê bróchajut(sie); perestáń uže bróchatisie v vánni, chvátit tobiê; podivíś, jak tóje chłopčeniá bróchaje čérez bajúru;* 2. *čúti, jak vodá bróchaje v sážałci; diêd bróchaje vódu z kołódecia v krýpu.*

Brodiáha

Brodiáha — 1. podlec, nikczemnik, nędznik, kanalia; 2. (o kobiecie lekkich obyczajów) puszczalska, dziwka.

Wyraz pochodny: *brodiážyti* (prowadzić rozpustny tryb życia; łajdaczyć się; puszczać się).

Użycie w kontekście: 1. *to brodiáha, lépi z jim ne znátisie;* 2. *jak tôlko voná začepíłasie na robóti v Biłostóku, stáła vypiváti i brodiážyti.*

Bróntati(sie)

Bróntati(sie) — 1. (o niciach) plątać (się); 2. (o człowieku) wałęsać się, pałętać się, plątać się, snuć się.

Synonim: *plóntati(sie).*

Użycie w kontekście: 1. *kôt zabavlávsie kłubkámi i pobróntav nitkí; Táńka chotiêła vysyváti, alé gôr jôj*

tak pobróntavsie, što i máti ne dałá rády rozbróntati; 2. Vániu, ne bróntaj bez daj diêła, idí napojí ovečkí; u nas po póli bróntajetsie jakájaś žemervá.

Brósnia

Brósnia — pleśń (przeważnie na kiszonej kapuście lub ogórkach).

Wyraz pochodny: *zabrosniêti* (pokryć się pleśnią).

Synonim: *pliêsnia.*

Użycie w kontekście: *pujdí prynesí kvášanych hurkôv, tôlko spočátku znimí brósniu; kapústa i húrki vzialísie brósnioju.*

Brônka

Brônka — bram(k)a, furt(k)a.

Użycie w kontekście: *odčyní brônku, bo v mené rúki zaniáty; u brônci stojáv stáršy svat i zaprošáv hostí na pudvôrok.*

Bruškováti

Bruškováti — broić, harcować, psocić, rozrabiać.

Użycie w kontekście: *diêti bruškújut u ciêłuj cháti; náša kôška, músit, znov prošmyhnúła do komóry i tam bruškúje; mýšy bruškújut, jak kotá ne čújut* (powiedzenie).

Brýndży

Brýndży — 1. koronki; 2. frędzle.

Użycie w kontekście: 1. *Mánia kručkóm takíje chorôšy brýndży zrobíła i obšýła próstyń [Pietruczuk]*; 2. *voná včóra kupíła sobiê chústku z brýndžami; płáchta z brýndžami.*

Bubéška

Bubéška — 1. pąk na drzewie lub krzaku; 2. grudka pośladu zwierzęcego.

Użycie w kontekście: 1. *vesná idé, na derevách užé pojavílisie bubeškí*; 2. *pud mežóju my báčyli bubeškí, tam, músit, zájeć nočováv.*

Búbno

Búbno — (kolor w kartach) dzwonek/karo.

Pozostałe kolory: *čérvo* — czerwień (serce)/kier; *víno* — wino/pik; *krésto* — żołądź/trefl.

Przymiotniki: *bubnóvy, červóvy, vinóvy, krestóvy.*

Użycie w kontekście: *my hráli v dúrnia, i kózyrom pjat' raz pudrád byłó čérvo; vôn výjšov z búbna i pudmastív mniê; u méne ostálisie dva tuzý, vinóvy i krestóvy.*

Búddeń

Búddeń — dzień powszedni (nie święto).

Dopełniacz l.poj.: *búdnia*; liczba mn.: *búdni.*

Naše žytie ne naležyt nam. My zvezany z inšymi v minułum i teper, i kažnym našym złym i dobrym učynkom narodžujemo našu budučyniu.

Synonim: *budiónny deń.*
Użycie w kontekście: *dísiaka búddeń, ále náša susiêdka výmodiłasie jak na sviáto; budiónnoho dnia pojiêdem do liêsu zahotóviti tróchu drov.*
Nazwy dni tygodnia: *ponediêłok, utórok, seredá, četvér, pjátnicia, subóta, nediêla.*

Budkí

Budkí — opadłe igły drzew iglastych, igliwie.
Synonimy: *badziôre, ihlícia.*
Użycie w kontekście: *jak nam ne chvatáło drov, to my palíli v piêčci budkámi; učóra my bylí v liêsi i zhrybáli badziôre na ópał; maslukí rostút tam de moch, a žyduvkí tam de ihlícia.*

Bułaviêti

Bułaviêti — świtać, rozwidniać się, dnieć.
Synonimy: *svitáti, rozvídniuvati, dniêti.*
Użycie w kontekście: *jak tôlko začałó bułaviêti, Nástia zorváłasie z łôžka i pujšłá podojíti korový; ustaváj, starý, užé bułaviêje, tréba zapreháti koniá i jiêchati na rýnok.*

Búniati

Búniati — (o dziecku) chlipać, pochlipywać, popłakiwać; mazgaić się.

Możliwe, że czasownik *búniati* został utworzony od słowa *buńkí*, które oznacza bąbelki tworzące się czasem pod nosem pochlipującego dziecka.

Użycie w kontekście: *perestáń búniati i chodí jiêsti; Kólu, što ty zrobív svojómu brátikovi, što vôn stojit za chátoju i búniaje?*

Búńka

Búńka — 1. (szklane naczynie) bania, baniak, butla, balon; 2. (pęcherzyk powietrza) bańka, bąbel, bąbelek.

L.mn.: *buńkí*.

Użycie w kontekście: 1. *Stiópa pryniôs z komóry búńku z samohônkoju;* 2. *išov došč, i na bajurách robílisie buńkí; Vítia začáv płákati, pud nósom jomú vyduválisie małýje buńkí.*

Búrchel

Búrchel — podskórny bąbel, spowodowany otarciem lub oparzeniem i wypełniony płynem; bąbel przebity, z którego wysączył się płyn, „burchlem" nie jest.

Wariant: *búrchiel*.

Dopełniacz l.poj.: *búrchla*. L.mn.: *búrchli*.

Użycie w kontekście: *búrchel výskočyv; búrchla namúlav*.

W języku podlaskim istnieje też słowo *pichiêr* na oznaczenie „pęcherza w ogóle”, tzn. nie tylko „burchla”, ale i każdego innego bąbla. Ale pęcherz moczowy ma inną nazwę: *michiêr*.

Búteliti

Búteliti — butwieć, murszeć, próchnieć; gnić, rozkładać się; rozpadać się.

Synonimy: *tliêti, truchliêti, muršêti, porochniêti.*

Użycie w kontekście: *odéža v sundukóvi pobúteliła, vózmeš, a voná v rukách tliêje; chlivý vže potruchliêli, šče rôk, i zaválatsie; ne siadáj na siêty peniók, vôn preč sporochniêv; siête dérevo v serédini zmuršêło.*

Bzdiêl

Bzdiêl — 1. (człowiek puszczający wiatry) pierdziel; 2. (owad Palomena prasina) odorek zieleniak.

Synonim: 1. *bzdun*.

Dopełniacz l.poj.: *bzdelá*; wołacz l.poj.: *bzdiêlu*; l.mn.: *bzdeliê*; dopełniacz l.mn.: *bzdelôv*.

Wyrazy pochodne: *bzdiêti; bzdelín(k)a*.

Użycie w kontekście: *ty bzdiêlu protívny*; *ne puskájte siêtoho bzdelá na večurkí*; *siohólita kôlizno bzdelôv na kartopliêni łázit*; *perestáń bzdiêti, a to zatchnémsie*; *kážnomu svojá bzdelínka páchne jak malínka* (powiedzenie).

Przy tej okazji podamy kilka propozycji co do nazewnictwa w gromadzie owadów. Trudno powiedzieć, ile gatunków owadów miało swoje indywidualne nazwy w gwarach podlaskich. Już nigdy nie będziemy wiedzieć tego nawet w przybliżeniu. Tutaj spróbujemy nazwać kilkadziesiąt. Problem jeszcze w tym, że w gwarach podlaskich nie ma wspólnego określenia dla tej właśnie gromady, do której wchodzą z jednej strony komar brzęczący i mucha domowa, a z drugiej, na przykład, odorek zieleniak, trzmiel polny, chrabąszcz majowy i paź królowej. Komary, muchy i mszyce ludzie na Podlasiu określają ogólnie jako *komaški*, a różne żuki, ważki i turkucie podjadki jako *kuzáki*. To zbyt duża odpowiedzialność, żeby jednoosobowo czy nawet dwuosobowo wymyślać nową nazwę dla największej gromady zwierząt w całym królestwie zwierząt, więc tutaj proponujemy kompromis: niech owady po podlasku nazywają się *komaški i kuzáki*. Przynajmniej na razie.

Warto przy tej okazji, kiedy już zahaczyliśmy o sprawy systematyki, przypomnieć sobie, że owady wchodzą do podtypu stawonogów *(składonôžci)* zwanego sześcionogami *(šestionôžci)*, co od razu informuje nas, że wszystkie owady mają

po 6 nóg (po 3 pary odnóży). Gromada owadów dzieli się na około 30 rzędów, ale poniżej zajmiemy się nazwami niektórych przedstawicieli tylko z ośmiu rzędów: ważki *(bábkí)*, prostoskrzydłe *(prostokrýlniki)*, skorki *(skurokrýlniki)*, pluskwiaki *(błoščýčniki)*, błonkówki *(perepônniki)*, chrząszcze *(chruščê)*, motyle *(motyłkí)*, muchówki *(muchavkí)*.

WAŻKI *(BÁBKÍ)*

husarz władca (Anax imperator) — *sážalnik korolôvśki;*

łątka dzieweczka (Coenagrion puella) — *strêłka divóča;*

pałątka pospolita (Lestes sponsa) — *lútka bajúrnicia;*

świtezianka błyszcząca (Calopteryx splendens) — *krasúnka bliskúšča;*

tężnica wytworna (Ischnura elegans) — *bábka zhrábna;*

ważka płaskobrzucha (Libellula depressa) — *bábka plaskáta;*

żagnica okazała (Aeshna cyanea) — *sprytniúha lisovája.*

PROSTOSKRZYDŁE *(PROSTOKRÝLNIKI)*

konik pospolity (Chorthippus biguttulus) — *cvirkún zvyčájny;*

łatczyn brodawnik (Decticus verrucivorus) — *kónik boródavnik;*

pasikonik zielony (Tettigonia viridissima) — *kónik zelóny;*
świerszcz polny (Gryllus campestris) — *cvirkún pôlny;*
turkuć podjadek (Gryllotalpa gryllotalpa) — *krôt.*

SKORKI *(SKUROKRÝLNIKI)*

skorek pospolity (Forficula auricularia) — *ščypávka strašnováta.*

PLUSKWIAKI *(BŁOŠČÝČNIKI)*

odorek zieleniak (Palomena prasina) — *bzdiêl zelonkávy;*
pluskwa domowa (Cimex lectularius) — *błoščýcia namôlna;*
tarczówka rudonoga (Pentatoma rufipes) — *ščytník rudonóhi;*
wtyk straszyk (Coreus marginatus) — *ščavúšnik koryčniováty;*
żyrytwa pluskwowata (Ilyocoris cimicoides) — *błoščýčnik jarúžny.*

BŁONKÓWKI *(PEREPÔNNIKI)*

mrówka rudnica (Formica rufa) — *muráščka;*
osa pospolita (Paravespula vulgaris) — *osá;*
pszczoła miodna (Apis mellifera) — *pščołá;*
szerszeń (Vespa crabro) — *šéršeń;*
trzmiel ziemny (Bombus terrestris) — *čmiêl.*

CHRZĄSZCZE *(CHRUŠČÊ)*

biedronka siedmiokropka (Coccinella septempunctata) — *pétryk siemikrópkovy;*

Lude i holi łomajutsie; / Chvali žytie, poka chodiš
i pročynaješsie; / Vone tôlko pozyčane.

biegacz granulowany (Carabus granulatus) — *bihún zernísty;*
chrabąszcz majowy (Melolontha melolontha) — *chrušč majóvy;*
grabarz pospolity (Necrophorus vespilloides) — *mertvojiêd mohílny;*
jelonek rogacz (Lucanus cervus) — *žuk roháč;*
krętak pospolity (Gyrinus natator) — *vertún vodianý;*
omomiłek szary (Cantharis fusca) — *mjahkotiêlnik šáry;*
pływak żółtobrzeżek (Dytiscus marginalis) — *pływunéč oblamóvany;*
stonka ziemniaczana (Leptinotarsa decemlineata) — *stónka kartoplóva;*
szeliniak sosnowy (Hylobius abietis) — *dovhonósik chvojóvy;*
wonnica piżmówka (Aromia moschata) — *usáč pachniúščy;*
złotka jasnotowa (Chrysolina fastuosa) — *listkojiêd miniúščy;*
żuk gnojowy (Geotrupes stercorarius) — *žuk hnojovík.*

MOTYLE *(MOTYŁKÍ)*

bielinek bytomkowiec (Pieris napi) — *bilánka žovtováta;*
bielinek kapustnik (Pieris brassicae) — *bilánka kapúsnicia;*

brudnica mniszka (Lymantria monacha) — *tma monáška;*
czerwończyk dukacik (Lycaena virgaureae) — *čyrvôneć ohońkóvy;*
listkowiec cytrynek (Gonepteryx rhamni) — *krušýnnicia;*
mieniak tęczowiec (Apatura iris) — *perelívnicia;*
modraszek ikar (Polyommatus icarus) — *hołubjánka;*
paź królowej (Papilio machaon) — *korolôvśka matýłka;*
rusałka admirał (Vanessa atalanta) — *admirał;*
rusałka pawik (Inachis io) — *pávine óko;*
rusałka pokrzywnik (Aglais urticae) — *kropívnicia;*
rusałka żałobnik (Nymphalis antiopa) — *žałôbnicia.*

MUCHÓWKI *(MUCHAVKÍ)*

bąk bydlęcy (Tabanus bovinus) — *bydláčy slipák;*
jusznica deszczowa (Haematopota pluvialis) — *kôńśki slipák;*
komar brzęczący (Culex pipiens) — *komár nadojiêdlivy;*
komarnica błotniarka (Tipula paludosa) — *dovhonôžka bołôtna;*
mucha domowa (Musca domestica) — *múcha chátnia.*

Čarên

Čarên — 1. palenisko w piecu; 2. miejsce na piecu, zapiecek.

Użycie w kontekście: 1. *bláchi z chliêbnym tiêstom stávili na čarên u pečê i zastavláli ziêvy; u pečê propalíli berózovymi drovámi i postávili hópu na čarên;* 2. *hrybý v nas sušýli na čaréni v pečê i na čaréni na pečê; jak Stiópa zastudívsie, to nášy bába skazáli jomú hrêtisie na žéžkum čaréni.*

Časôvnia

Časôvnia — kaplica; kapliczka.
Synonimy: *kaplícia, kápłočka.*
Użycie w kontekście: *u seliê nad prohútkom stojit starája časôvnia [Pietruczuk]; u cérkvi ne búde słúžby, onó v kaplíci [Pietruczuk].*

Čemergiés

Čemergiés — samogon.
Synonimy: *čemerhá, samohônka.*
Użycie w kontekście: *voný včóra nahnáli póvnu báńku čemergiésu i odrázu pozaliváli óčy; jak týje otróki túju čemerhú pjut? [Pietruczuk].*

Čósanki

Čósanki — obuwie zimowe robione domowym sposobem (filcowane, „walane") z czesanej wełny (tzn. z wełny lepszego gatunku); do chodzenia na *čósanki* nakładano gumowe kalosze. Podobne

buty robiono i z gorszych gatunków wełny (tak zwanej wełny odpadowej albo wojłoku), ale do nich bardziej pasuje określenie *válanki* niż *čósanki.*

L.poj.: *čósanok.*

Użycie w kontekście: *zrobív čósanki i kupív galóšy, tepér máju obútok na zímu [Pietruczuk].*

Čovpstí

Čovpstí — 1. plotkować; obgadywać; 2. mówić bzdury; bajdurzyć; 3. rozrabiać, dokazywać, wyrabiać, wyprawiać.

Użycie w kontekście: 1. *Nína načovpłá na nas péred ludʼmí Bôh znáje čohó;* 2. *vôn užé ž oženívsie! — niê, šče ne oženívsie, što ty čovpéš?!;* 3. *chłópci čovplí čort znáje što na Hohotúchu, zakínuli Stepánuv núžnik na jóho kłúniu.*

Čužátisie

Čužátisie — nie przyznawać się do pokrewieństwa.

Jak się wydaje, dzisiaj pole znaczeniowe tego niegdyś bardzo konkretnego słowa możemy poszerzyć o ludzi nie będących krewnymi. Czyli: *čužátisie ludí* — stronić od kontaktów z ludźmi, nie stykać się z innymi.

Użycie w kontekście: *blízki svojakí, a tak čužájutsie [Pietruczuk].*

Čvorýti

Čvorýti — 1. (o dzieciach) psocić, dokazywać, figlować, rozrabiać, szaleć; 2. (ogólnie) wygłupiać się, błaznować, wyprawiać komedie.

Wariant: *vyčvoráti*.

Forma dokonana: *výčvoryti*.

Użycie w kontekście: 1. *diêti tak načalí čvorýti, što ne móžna byłó výtrymati [Pietruczuk]*; 2. *otróki na Máslaniciu nabrálisie háry i stáli vyčvoráti hôrš za kavaliêruv.*

Čut' ne

Čut' ne — prawie, niemal, nieomal, (o) mało co, bez mała.

Synonimy: *máło ne, bez małóho, lédvo ne.*

Użycie w kontekście: *ja čut' ne vmerłá zo stráchu, kolí voróčałasie z večurók odná; Kóli vže byłó čut' ne štýry róki, jak vôn tôlko začáv hovorýti; vôn słábo včývsie, i johó lédvo ne výkinuli zo škóły; ditiáti búde bez małóho pjat' liêt.*

Derevína

Derevína — 1. grupa drzew; drzewa; zagajnik, las; 2. drzewo (materiał).

Derevína to tak zwany rzeczownik zbiorowy, który występuje tylko w liczbie pojedyńczej, ale ozna-

cza większą liczbę przedmiotów, w tym przypadku większą liczbę drzew. Pojedyńcze drzewo to *dérevo* (dopełniacz l.poj.: *déreva*, l.mn.: *derevá*; dopełniacz l.mn.: *derevôv*).

Użycie w kontekście: 1. *odrázu za kłúnioju začynáłasie derevína*; 2. *siêta šáfa vyhládáje, jákby voná byłá zróblana z derevíny, ále to jakíś štúčny materyjáł.*

Oto nazwy niektórych drzew w języku podlaskim (podajemy liczbę pojedyńczą i mnogą, a gdzieniegdzie jeszcze rzeczownik zbiorowy oznaczający zarówno grupę drzew jak i materiał z tego drzewa):

brzoza brodawkowata (Betula pendula) — *beróza; berozý; berézina;*

buk zwyczajny (Fabus sylvatica) — *buk; bukí; bučýna;*

czeremcha zwyczajna (Prunus padus) — *čerémucha; čerémuchi;*

czereśnia (Prunus avium) — *čeréšnia; čeréšni;*

dąb szypułkowy (Quercus robur) — *dub; dubý; dubína;*

grab pospolity (zwyczajny) (Carpinus betulus) — *hrab; hrabý; hrabína;*

grusza pospolita (Pyrus communis) — *hrúša; hrúšy;*

jabłoń domowa (Malus domestica) — *jábłynia; jabłyniê;*

jarząb pospolity, jarzębina (Sorbus aucuparia) — *órab; rabína; orabý; rabiný;*

Pamet' sercia vykidaje nedobre i poveličuje dobre. Diakujučy siêtuj chitrosti my dajemo rady nesti beremje minułosti.

jesion wyniosły (Fraxinus excelsior) — *jásen; jasený; jasenína;*
kasztanowiec zwyczajny (Aesculus hippocastanum) — *kaštán; kaštaný;*
klon (Acer platanoides) — *klôn; kloný;*
lipa szerokolistna (Tilia platyphyllos) — *lípa; lípy;*
olsza czarna (Alnus glutinosa) — *vôlcha; vôlchi; vulšýna;*
osika, topola osika (Populus tremula) — *osá; ósy; osína;*
robinia akacjowa (Robinia pseudoacacia) — *akácija; akáciji;*
sosna zwyczajna (Pinus sylvestris) — *chvója; sosná; chvóji, sósny; chvojína; sosnína;*
śliwa domowa (Prunus domestica) — *slíva; slívy;*
śliwa tarnina (Prunus spinosa) — *čórna slíva; čórny slívy;*
świerk pospolity (Picea abies) — *jołá; jóły; jolína;*
topola czarna (Populus nigra) — *topôl; topoliê;*
wiąz polny (pospolity) (Ulmus campestris (minor)) — *vjaz; vjazý.*
wierzba iwa (Salix caprea) — *íva; ívy;*
wierzba wiciowa (Salix viminalis) — *verbá; vérby; verbína;*
wiśnia pospolita (Prunus cerasus) — *víšnia; víšni.*

Diádina/diáďko

Diádina — zwrot grzecznościowy w stosunku do starszej kobiety, zarówno obcej jak i znajomej. Słowo właściwie nieprzetłumaczalne na język polski. Coś pośredniego między „panią" i „ciocią".

Wyraz *diádina* bywa także używany w znaczeniu „wujenka" lub „stryjenka", tzn. do określania siostry ojca lub siostry matki. W tych znaczeniach częściej używa się słowa *tióta/tiótka*.

L.mn.: *diadiný*.

Męski odpowiednik *diádiny*: *diáďko* — 1. zwrot grzecznościowy w stosunku do starszego mężczyzny; 2. wujek; stryjek.

Użycie w kontekście: *diádino, a viête ne z Čyžôv búdete?; diádina Viêra, náša susiêdka, umerłá šêst' liêt tomú; kóło cérkvy stajáła kúpa jakichś diaďkôv, ale ja puznáv tôlko mojóho chryščónoho, a inšych niê; diáďko Grýša z Knorozôv to brat mojiê mámy.*

Diúha

Diúha — 1. (o deszczu) struga; 2. (ogólnie) pręga; smuga; linia; krecha; pasek.

Wyraz pochodny: *diúžyti* (o gwałtownym, ulewnym deszczu — lać; zacinać; siec; smagać).

Użycie w kontekście: 1. *po šýbi teklí diúhi doščú; takí doščýsko diúžyt, kudý ty pôjdeš?* 2. *Vánia smahonúv*

Kólu bičóm, i tómu na pléčach ostáłasie čyrvóna diúha; po nébi proletiêli dva samolóty, pokínuvšy jásny diúhi.

Divosnúby

Divosnúby — rytuał przedweselny, w którym swat (dziewosłęb) w imieniu kawalera starającego się o rękę panny odwiedza dom jej rodziców (na ogół razem z kawalerem) i prosi o zgodę na zamążpójście dziewczyny; swatanie; swaty.

Użycie w kontekście: *do Koluchóvoji Žéni divosnúby prychódili, músit, búde vesiêle.*

Doskúliti

Doskúliti — dopiec, dokuczyć, dać się we znaki.

Użycie w kontekście: *my ciêły deń bylí v liêsi i moróz nam môcno doskúliv; nichtó mniê tak ne doskúliv u škóli, jak Samusiôv Vásia.*

Dovóditisie

Dovóditisie — 1. znajdować się w stosunku pokrewieństwa; 2. zdarzać się, wypadać.

Synonim: 2. *prychóditisie.*

Użycie w kontekście: 1. *Kóla dovóditsie jomú dvojúrodnym brátom; łóni v Biêlśku ja vstrêtiv kobiêtu, kotóra skazáła, što my z jóju rudniá — voná mniê dovóditsie trojúrodnoju sestróju;* 2. *ja spuznívsie na ostátni au-*

tobus i mniê dovełósie perenočováti u znakómoho v Biêlśku; u žýci ne raz prychóditsie projhryváti.

Drýžeń

Drýžeń — utwór sensacyjny (film lub powieść) z pełną napięcia akcją oraz elementami tajemniczości i grozy, dreszczowiec, thriller.

L.mn.: *dryženiê.*

Użycie w kontekście: *Sháron Stóne zajhráła hołôvnu rólu v vélmi dóbrum erotýčnum drýženi — „Basic Instinct"; najliêpšy drýžeń u históryji kinematógrafu to, jak mniê zdajétsie, „Psycho" Álfreda Hítchcocka z 1960 róku.*

Dúžka

Dúžka — 1. rączka wiadra, konewki; 2. kabłąk koszyka.

Synonimy: 1. *deržák, rúčka;* 2. *kabłúk.*

Użycie w kontekście: 1. *u vidróvi dúžka odorváłasie;* 2. *berý, ditiá, kóšyka za kabłuká i nesí.*

Dúžy

Dúžy — 1. silny, mocny; 2. zdrowy; w pełni sił.

Wyrazy pochodne: *dužýzny* (bardzo silny, mocarny); *dúžatisie* (siłować się, mocować się) *Kóla z Vániom pujšlí dúžatisie na pópłav; dúžšati* (odzyski-

wać siły, zdrowieć, wracać do zdrowia) *jak podúžšaješ, pojiêdemo v liês po klócy*.

Użycie w kontekście: 1. *dúžy čołoviêk méter kartópel na pléčach ponesé;* 2. *vôn šče ne zovsiêm dúžy pósli chvoróby.*

Dyl

Dyl — belka (drewniana).

L.mn.: *dyliê.*

Dyl to belka używana przy konstrukcji ścian domu drewnianego; belka wiążąca ściany (na której stawia się krokiew) nosi nazwę *bálok.*

Użycie w kontekście: *Stepán zahotóviv dyliê na chátu; výverti v dylóvi dyrkí na tébli; my tóhó bálka čut' dalí rády pudniáti v štyróch.*

Dziávkati

Dziávkati — 1. jazgotać; trajkotać; pytlować; 2. dogadywać, dogryzać, docinać.

Wariant: *dzióvkati.*

Użycie w kontekście: 1. *voná jak začné dziávkati, to može i puv dnia ne zmovkáti;* 2. *perestáń dzióvkati, bo dostáneš [Pietruczuk].*

Dziovbstí

Dziovbstí — dziobać.

Synonim: *klováti.*

Słowo pochodne: *dziubák* (dziób).

Użycie w kontekście: *kúrka dziovbé zernó; piêveń dziovbé (kluję) čołoviêka, a husák ščypáje; voróny zaklováli kureniá [Pietruczuk].*

Dzviêrgati

Dzviêrgati — wierzgać, kopać.

Użycie w kontekście: *ne pudychód' do nášoji kobýły, voná lúbit dzviêrgati.*

Fonemy [dz] i [dź] występują bardzo rzadko w gwarach podlaskich między Narwią i Bugiem, ponieważ na tym obszarze (z wyjątkiem gmin Narewka i Białowieża) nie ma dziekania/ciekania — zjawiska fonetycznego charakterystycznego dla gwar białoruskich na północ od Narwi.

Gałúšyti

Gałúšyti — 1. (dotykać kogoś natarczywie w celach erotycznych) obłapiać, obmacywać; miętosić, miętolić; 2. (rwać w dużych ilościach) ogałacać, pustoszyć.

Użycie w kontekście: 1. *chłópci gałúšyli divčeniát na posidiênkach u Ondrêja*; 2. *voný ogałúšyli vsiê hrúšy v susiêdovum sadkóvi.*

Toj, chto prožyv ditinstvo, otrymav dostatočno informaciji, kob proderžatisie do kuncia svojich dion.

Garága

Garága — 1. człowiek z krzywymi nogami; 2. (ogólnie o niezgrabnej osobie) pokraka, pokurcz, straszydło.

Użycie w kontekście: 1. *podivísie, jakája garága idé, nóhi jak kliêščy v chamutiê;* 2. *usiê dúmali, što Kóla vóźme nášu Nástiu, a vôn oženívsie z tóju garágoju.*

Gaz

Gaz — 1. nafta; 2. gaz ziemny.

Wyrazy pochodne: *gazník* (lampa naftowa); *gáznik* (gaźnik w silniku spalinowym); *gazováti* (1. dodawać gazu w pojeździe mechanicznym; *podivíś, jak Jáška gazúje na svojôj jávi, šče karkí sobiê skruné;* 2. pić nadmiernie alkohol, dawać w gaz; *učóra chłópci dóbre gazováli po vypłáti*); *gaziór* (pijus, ochlajtus).

Użycie w kontekście: 1. *doliêj gázu do gazniká;* 2. *łóni do nášoho siołá dovelí gaz.*

Giébnuti

Giébnuti — (potocznie: umrzeć) wyciągnąć kopyta, wykitować, wykopyrtnąć, kopnąć w kalendarz.

Synonimy: *dojtí, dokitátisie do smérti, giégnuti, kônčytisie, odkínuti nóhi, odubiêti, okoliêti, skulbáčytise, sprutianiêti, výtiahnuti nóhi, skabarátisie, zdýchatisie.*

Użycie w kontekście: *starý, músit, uže chútko giébne; voná dovhováto chvorêła, alé nichtó ne spodivávsie, što tak chútko kôncytsie; učóra Stepán šče vychódiv na dvôr, a diś unúki znajšlí johó okoliêłoho na zápiku.*

Gôr

Gôr — kolorowa nić (kolorowe nici) do wyszywania.
Dopełniacz l.poj.: *góru.*
Synonim: *gorýcia.*
Użycie w kontekście: *učóra byłá v Hájnuvci i kupíła v pasmantéryji góru; Zína výšyła obrúsok čyrvónoju gorýcioju.*

Grúba

Grúba — 1. (o kobiecie) ciężarna; 2. (r.ż. przymiotnika *grúby*) gruba; opasła.
Wyrazy pochodne: *grubiêti* (wykazywać oznaki ciąży); *zagrubiêti* (zajść w ciążę); *grubízna; grubíziorna/grubíziarna; grúbeńka.*
Synonimy (z Podlasia i Polesia): 1. *diêtna, beremiênna, važnája.*
Użycie w kontekście: 1. *voná grúba vže z trétim ditiátom; Zína tôlko výjšła zámuž i vže grubiêje; Halína zagrubiêła dva róki pósli vesiêla;* 2. *podivísie, jakaja grúba bába, kôlko sołoníny na jôj!*

Gúla

Gúla — narośl, guz, gruzeł.
Synonimy: *gul, gúza, nárost.*
Użycie w kontekście: *na šýji jomú výrosła velíka gúla; pomácaj, u mené kóło łopátki jakájaś gúla pud skôroju róbitsie.*

Gvałt

Gvałt — 1. krzyk, wrzask; harmider, zgiełk; 2. przemoc, przymus, gwałt.
Wyrazy pochodne: *gvałtováti* (krzyczeć, wrzeszczeć); *gváłtiti* (brać przemocą, gwałcić).
Frazeologizmy: *kryčáti gvałt* (podnosić wrzask); *gváłtom zabiráti* (odbierać przemocą).
Użycie w kontekście: 1. *zahorêłasie Stepulóva kłúnia i lúde v seliê pudnialí gvałt; čohó tak gvałtúješ, nic ne stáłosie [Pietruczuk];* 2. *Ondrêj zgváłtiv diêvčynu z susiêdnioji vjóski i tepér johó súdiat.*

Gvédziati(sie)

Gvédziati(sie) — babrać (się), paćkać (się), mazać (się), plamić (się).
Użycie w kontekście: *Kátia sidiêła tichútko v kutkóvi i gvédziała stinú olívoju; ditiá, de ty tak ugvédziałosie?!*

Hádostʹ

Hádostʹ — 1. podłość, nikczemność, niegodziwość; 2. paskudztwo, obrzydlistwo, ohyda.

Wyraz pochodny: *hádki* 1. podły, nikczemny, niegodziwy; 2. paskudny, obrzydliwy, ohydny.

Użycie w kontekście: 1. *takúju hádostʹ mniê zrobív, što nikóli ne zabúdu [Pietruczuk]; voná ne spodiváłasie takóji hádosti z bóku svojích svojakôv — voný ne pryjšlí na jéji vesiêle;* 2. *výkiń z cháty takúju hádostʹ [Pietruczuk]; to hádostʹ, a ne makátka, nemá na što divítisie.*

Hałka

Hałka (l.mn.: *hałkí*) — 1. (potrawa z ziemniaków i mąki) kluska, kopytko; 2. (ptak Corvus monedula) kawka.

Synonim: 1. *hałúška* (l.mn.: *hałuškí*).

Użycie w kontekście: 1. *u nas hałkí peklí na bláchach u pečê; na Kóladu jiêli hałkí z mákom [Pietruczuk];* 2. *kóło kurátnika hałkí vyjidájut jiêdło nášych kurý.*

Przy okazji tego hasła przypomnimy niektóre podlaskie nazwy ptaków:

bażant (Phasianus colchicus) — *bažánt*;

bielik (Haliaeetus albicilla) — *oról-biłochvôst*;

błotniak stawowy (Circus aeruginosus) — *koršún*;

bocian biały (Ciconia ciconia) — *búsioł*;

cietrzew zwyczajny (Lyrurus tetrix) — *teterúk*;

cyraneczka (Anas crecca) — *čyránka*;
czajka zwyczajna (Vanellus vanellus) — *kníha*;
czapla siwa (Ardea cinerea) — *čápla*;
czyż (Carduelis spinus) — *čýžyk*;
derkacz zwyczajny (Crex crex) — *derkáč*;
drozd śpiewak (Turdus philomelos) — *drôzd*;
dudek (Upupa epops) — *žydôvśka zozúla, vútkač*;
dzięcioł duży (Dendrocopos major) — *diáchtioł*;
dzierlatka (Galerida cristata) — *posmitiúška*;
gawron (Corvus frugilegus) — *hájvoron*;
gil zwyczajny (Pyrrhula pyrrhula) — *čyrvonohrúdka*;
głuszec (Tetrao urogallus) — *hłuchár*;
gołąb (Columba livia) — *hółub*;
jarząbek zwyczajny (Tetrastes bonasia) — *díka kúročka, órabka*;
jaskółka dymówka (Hirundo rustica) — *łástuvka*;
jastrząb zwyczajny (Accipiter gentilis) — *jástreb*;
jemiołuszka zwyczajna (Bombycilla garrulus) — *verestiôłka*;
jerzyk zwyczajny (Apus apus) — *sérpik*;
kania czarna (Milvus migrans) — *šulák*;
kobuz (Falco subbuteo) — *pudsokólik*;
kos (Turdus merula) — *čórny drôzd*;
krakwa (Anas strepera) — *šára káčka*;
krogulec zwyczajny (Accipiter nisus) — *vorobjátnik, małý koršún*;

kruk zwyczajny (Corvus corax) — *kruk*;
kukułka zwyczajna (Cuculus canorus) — *zozúla*;
kulik wielki (Numenius arquata) — *kúlik*;
kuropatwa zwyczajna (Perdix perdix) — *kuropátka*;
krzyżowka (Anas platyrhynchos) — *krýžeň*;
lelek zwyczajny (Caprimulgus europaeus) — *kozodôj*;
lerka (Lullula arborea) — *lisový žávoronok*;
łabędź (Cygnus olor) — *lébeď*;
mewa srebrzysta (Larus argentatus) — *méva*;
mokolągwa (Linaria cannabina) — *konoplánka*;
muchołówka szara (Muscicapa striata) — *muchołôvka*;
orzeł przedni (Aquila chrysaetos) — *orół*;
perkoz dwuczuby (Podiceps cristatus) — *nurčák*;
pliszka żółta (Motacilla flava) — *plíska, žovtobrúška*;
płomykówka zwyczajna (Tyto alba) — *sová*;
przepiórka (Coturnix coturnix) — *perepelícia*;
puchacz zwyczajny (Bubo bubo) — *puháč*;
pustułka (Falco tinnunculus) — *pústolha*;
puszczyk zwyczajny (Strix aluco) — *velíka sová*;
rybitwa rzeczna (Sterna hirundo) — *rybołôv*;
sieweczka rzeczna (Charadrius dubius) — *pisóčnik*;
sikora bogatka (Parus major) — *siníčka*;
sikora czubata (Lophophanes cristatus) — *chochłúška*;
skowronek (Alauda arvensis) — *žávoronok*;
słonka zwyczajna (Scolopax rusticola) — *lisový kúlik*;
słowik szary (Luscinia luscinia) — *sołoviêj*;

A našy życi, ne rozsiêjujutsie vony v večêrnium zmerkani tak samo chutko, jak ditiača kryvda?

sokół wędrowny (Falco peregrinus) — *sókuł*;
sowa uszatka (Asio otus) — *sová*;
sójka zwyczajna (Garrulus glandarius) — *sôjka*;
sroka zwyczajna (Pica pica) — *soróka*;
szczygieł (Carduelis carduelis) — *ščýhlik*;
szpak zwyczajny (Sturnus vulgaris) — *špak; skvoréć*;
trznadel zwyczajny (Emberiza citrinella) — *žovto-brúška*;
turkawka zwyczajna (Streptopelia turtur) — *díki hółub*;
wilga zwyczajna (Oriolus oriolus) — *ívołha*;
wrona siwa (Corvus corone) — *voróna*;
wróbel domowy (Passer domesticus) — *vorobiêj*;
zięba zwyczajna (Fringilla coelebs) — *berestiánka*;
zimorodek zwyczajny (Alcedo atthis) — *zimorôdok*;
żuraw zwyczajny (Grus grus) — *žuravél*.

Hára

Hára — wódka, gorzałka (pośledniejszego gatunku); samogon (na ogół źle oczyszczony).
Użycie w kontekście: *jak týje pjánici tôlizno háry pjut?; na vesiêli v Lijašóvoji Óli byłá jakájaś protívna hára, i vsiê nabrálisie jak žába múłu.*

Harčáti

Harčáti — warczeć; burczeć.
Synonim: *hárkati*.

Użycie w kontekście: *sobáka ne perestajé harčáti, podivíś, móže chtoś čužý na pudvôrok pryjšóv; ja do johó po-lúdśki hovorú, a vôn do mené hárkaje.*

Harkáviti

Harkáviti — grasejować (wymawiać głoskę „r" z wibracją języczka, tzn. „po francusku").

Wyraz pochodny: *harkávy.*

Użycie w kontekście: *naš Paveł harkávit, my niják ne mohlí naučýti johó hovorýti normálne r; u tóhó čołoviêka byłá harkáva móva, vôn, músit, ne z nášoho prychódu.*

Hatíti

Hatíti — 1. (mocno uderzać) walić, grzmocić, łomotać; 2. robić nasyp albo groblę w błotnistym miejscu w celu uzyskania przejścia lub przejazdu.

Użycie w kontekście: 1. *to naš táto kólut drová za kłúnioju, hatiát sokiêroju tak, što až na drúhum kunciióvi sełá čúti; naštó ty tak nahatív svóho bráta, vôn že ž maléńki;* 2. *zahatíli bahnó kóło cháty, tepér móžna výjichati vózom [Pietruczuk].*

Hénde

Hénde — tam, tam dalej.

Warianty: *héndeka, hénde-ó.*

Słówko *hénde* i jego warianty są używane przy wskazywaniu miejsca, które znajduje się w pewnym oddaleniu od mówiącego.

Przy wskazywaniu miejsca bardzo odległego używamy wyrazu *henón, henón-ó*.

Przy wskazywaniu miejsca blisko mówiącego używane są wyrazy *óde, ódeka, óde-ó* albo *tut, tútaka, tut-ó*.

Użycie w kontekście: *tvojiê ovečkí hénde; voná stojít héndeka kóło cháty; my včóra kosíli hénde-ó; vôn užé henón-ó kudý dojšóv.*

Híditisie

Híditisie — brzydzić się, odczuwać obrzydzenie.

Synonim: *brýditisie.*

Użycie w kontekście: *ja žábuv ne hídžusie, mohú náveť u rúku vziáti [Pietruczuk]; voná hídiłasie svojóho čołoviêka tak, što ne siadáła z jim jiêsti za odným stołóm.*

Híkati

Híkati — czkać, mieć czkawkę.

Wyraz pochodny: *híkavka* (czkawka).

Użycie w kontekście: *čohó ty híkaješ, músit, tebé chtoś zháduje [Pietruczuk]; na mené včóra híkavka napáła [Pietruczuk]; išłá híkavka z móra, spotkáła Ryhóra,*

Ryhóre vernísia, ty híkavko vtopísie (ludowe „zaklęcie" mające uwolnić od napadu czkawki).

Hłodáti

Hłodáti — 1. obgryzać; gryźć; 2 (przenośnie) dogadywać, dogryzać, dojadać, docinać.
Forma dokonana: *obhłodáti.*
Synonimy: *hrýzti; kusáti.*
Użycie w kontekście: 1. *sobáka hłódže kôstku;* 2. *Pilíp napívsie i zhubív vypłátu, i žônka vže drúhi týždeń hłódže johó.*

Hłumíti

Hłumíti — psuć; niszczyć.
Wyraz pochodny: *hłum* (niszczenie, dewastacja).
Użycie w kontekście: *nášy svíni vteklí z záhorodi i zhłumíli susiêduv horód; vôn uziávsiê šýti kožúcha, ále tôlko skôry zhłumív; ne oddavájte škôlnoho budýnka pud klub, odín tôlko hłum búde.*

Hnojánka

Hnojánka — 1. boczna deska wozu; 2. (grzyb) pieczarka (Agaricus).
Użycie w kontekście: 1. *trêba zniáti hnojankí z vóza, závtra pojiêdemo v liês po kołódy;* 2. *po doščóvi na pasovôm mnôho hnojanók výrosło.*

Hodíti

Hodíti — 1. dogadzać; 2. najmować, zatrudniać, werbować; 3. godzić, doprowadzać do zgody, jednać.

Formy dokonane: 1. *dohodíti;* 2. *zhodíti;* 3. *pohodíti.*

Użycie w kontekście: 1. *hodžú mátery jak mohú, ále ne mohú dohodíti [Pietruczuk];* 2. *usiê v cháti zanedúžali, tréba zhodíti robôtnikuv na sinokósy i žnivá;* 3. *učóra my vypiváli u Petrá i hodíli johó z žônkoju.*

Hohotúcha

Hohotúcha — podlaski odpowiednik Sylwestra, ostatniej nocy w roku. Dawniej w ten wieczór młodzi na wsiach robili psikusy i kolędowali. Kolędy też miały żartobliwy charakter: *Hu-hu-hu / dájte tóho, što na rohú, / kovbáski z łáski, / kíški z míski!* Gospodarze, spodziewając się odwiedzin kolędników w ten wieczór, mieli na ogół suto (bogato, szczodrze) zastawiony stół.

Synonimy: *Boháty Véčur, Ščódry Véčur.*

Wyraz pochodny: *hohotáti* (brać udział w świętowaniu *Hohotúchi*, to znaczy w *hohotáni*).

Horá

Horá — 1. strych, poddasze; 2. góra, wzgórze, pagórek.

Frazeologizm: *ne za horóju* (niedaleko, blisko).

Użycie w kontekście: 1. *náša kôška pryveła koteniáta v nas na horê; nášy bába naznósili na horú vsiákoho barachła; 2. Bôh dav Mojsiéjovi déset' zápovediuv na horê Synáj; Kléniki od Tinevíč ne za horóju.*

Hrámotny

Hrámotny — 1. piśmienny, umiejący pisać i czytać; 2. (ogólnie) biegły, znający się na rzeczy; rozumny.

Wyrazy pochodne: *hrámotnost'* (umiejętność pisania i czytania; biegłość; rozeznanie); *hrámota* (akt urzędowy; dokument oficjalny; dyplom; list); *hramotiêj* (iron.: mądrala, mędrek); *hramátyka* (gramatyka), *hramatýčny* (gramatyczny).

Użycie w kontekście: 1. *u nášum seliê máło hrámotnych [Pietruczuk]*; 2. *vôn hrámotny chłópeć, vývčyvsie na inžyniêra i móže státi návet' dyréktorom.*

Hrubiná

Hrubiná — grubość (wymiar poprzeczny).

Określenia innych wymiarów: *vyšyná* (wysokość), *šyryná* (szerokość), *dovžyná* (długość).

Użycie w kontekście: *sołonína z nášoho paršuka hrubinóju na try pálci; dóska hrubinóju čut' ne cal; naš horód dovžynoju sórok métruv i syrynóju déset'; vyšyná pokója vsióhó dva métry dvádcet' centymétruv.*

My žyvemo tak, jak bačymo sny — odinoko.

Hrýmnuti

Hrýmnuti — 1. mocno uderzyć pięścią, grzmotnąć, walnąć; 2. (także *hrýmnutisie*) upaść z bolesnym skutkiem; uderzyć się padając, grzmotnąć się, walnąć się; 3. (o jednokrotnym grzmocie lub innym gwałtownym dźwięku) zagrzmieć.

Użycie w kontekście: 1. *čohó ty hrýmnuv svóho bráta v pléčy?*; 2. *Lónia hrýmnuv z siêna v storoniê na tôk i čut' ne zabívsie; jak hrýmnuvsie hołovóju ob lôd, to až v óčach zasvitíło [Pietruczuk]*; 3. *poká hrôm ne hrýmne, mužýk ne perežegnájetsie; jak hrýmnuła múzyka, to vsiê pudskóčyli.*

Húcati

Húcati — podrzucać kogoś do góry i winszować podczas jakiejś uroczystej okazji (urodzin, imienin, jubileuszu, święta religijnego).

Użycie w kontekście: *na Hánnu prychódili susiêdy, pohúcali mené, músiła postáviti horêłku [Pietruczuk].*

Húlkati

Húlkati — zerkać, rzucać okiem, spoglądać.

Forma dokonana: *húlknuti.*

Użycie w kontekście: *na zabávi v Knorozách Nína ciêły čas húlkała na Míšu; ditiá sidiêło tichútko v kutkóvi i ni rázu ne húlknuło na bát'ka.*

Humnó

Humnó — 1. gówno, łajno, pomiot; 2. głupstwo, bzdet; 3. tandeta, bubel, śmieć, chała, szmira, szajs.

Synonimy: *havnó, gavnó.*

Użycie w kontekście: 1. *išóv po pasovôm i vstupív u korývjače humnó;* 2. *humnó znáčyt tvojé słóvo [Pietruczuk];* 3. *u mené pravdívy róver, a tvôj — humnó, a ne róver.*

Chabôr

Chabôr — łapówka.

Dopełniacz l.poj.: *chabóra;* l.mn.: *chabóry.*

Wyraz pochodny: *zachabóryti* (przekupić kogoś łapówką; załatwić sprawę przy pomocy łapówki).

Użycie w kontekście: *zaniôs chabóra dóktorovi; kob ja ne zachabóryv milicijánta, to dísiaka sidiêv by v tiurmiê (v vinzéni).*

Charašáti

Charašáti — kastrować.

Użycie w kontekście: *susiêd pryjšóv i výcharašav paršučkôv; tréba výcharašati nášoho byčká, a to durêje.*

Chitáti(sie)

Chitáti(sie) — chwiać (się); kołysać (się); ruszać (się).

Synonimy: *kołybáti(sie), kołycháti(sie).*
Użycie w kontekście: *Kóla schvatívsie za płôt i stav jim chitáti; ne chitáj łódki, a to perevérnetsie; vôn chitájetsie na nohách, čutʹ idé; zub chitájetsie; zemlá chitájetsie pud nohámi.*

Chlánuti

Chlánuti — tracić siły, słabnąć; marnieć, chudnąć.
Użycie w kontekście: *kôń zachvorêv i v óčach chláne [Pietruczuk]; ja vže preč schlánuv, ne mohú robíti nijákoji robóty.*

Chlístati

Chlístati — pić małymi łykami, pociągać, popijać, sączyć.
Forma dokonana: *chlisnúti* (pociągnąć, łyknąć).
Użycie w kontekście: *na schôdkach péred sklépom sidiêli otróki i chlístali pívo; koróva pára rázy chlisnúła vodý i bôlš ne schotiêła [Pietruczuk].*

Chłýnuti

Chłýnuti — 1. lunąć, chlusnąć; 2. ruszyć wielką gromadą; wylec tłumem; naprzeć tłumem.
Synonim: 1. *lúchnuti.*
Użycie w kontekście: 1. *z nósa chłýnuła krov; hréblu prorváło i vóda chłýnuła na polá;* 2. *lúde chłýnuli do*

sklépu i rozobráli vsioj cúkor; závtra četvér, i na bilśkóvy rýnok znov chłýne naród.

Choč

Choč — (spójnik) choć, chociaż.
Synonim: *choť*.
Użycie w kontekście: *choč isóv došč, voný pujšlí v liês po hryby; choť Halína šče v ditínstvi výjichała z Pudláša, to ne zabýłasie hovorýti po-svójomu.*

Chołodók

Chołodók — 1. ocienione i chłodne miejsce; 2. uczucie ochłody przynoszące ulgę w upale.
Użycie w kontekście: 1. *daváj posidimó pud lípoju, u chołodkóvi, a to dýchati nemá čým;* 2. *tut takí chołodók, tak dóbre, ne tóje što na póli kóło žýta.*

Chołónuti

Chołónuti — stygnąć, studzić się; chłodnieć, schładzać się, oziębiać się.
Formy dokonane: *zachołónuti; schołónuti, ochołónuti.*
Użycie w kontekście: *chudkí vže zachołónuli, móžna jiêsti; ne pi žéžkoji kávy, bo popáryšsie, necháj tróchi schołóne; tvôj Kóla vélmi žéžki, učóra liêz ciłovátisie zo mnóju i z inšymi babámi, skažy jomú, necháj ochołóne.*

Chvalbún

Chvalbún — chwalipięta, samochwała.
Użycie w kontekście: *chvalbunóm zvut takóho čołoviêka, što lúbit chvalítisie [Pietruczuk].*

Jarúha

Jarúha — kałuża, bajoro.
L.mn.: *jaruhí.*
Synonimy: *bajúra, kalúža.*
Użycie w kontekście: *takí dośč dav, što až jaruhí stáli; Ólu, to músit váša Sónia miêraje bajúru za siołóm; pósli doščú na dorózi skrôź kalužê porobílisie.*

Jazýčok

Jazýčok — powój polny (Convolvulus arvensis).
Użycie w kontekście: *jazýčok stéletsie po zemliê, ále čásom obvivájetsie kruhóm déreva; séred truskávok zavjôvsie jazýčok, tréba propołóti.*
Dodajmy przy tej okazji trochę nazw innych roślin zielnych i kwiatowych:
aster (Aster) — *ástra;*
babka zwyczajna (Plantago major) — *bábka, podorôžnik;*
bagno zwyczajne (Ledum palustre) — *bahón, bahónnik;*
bluszcz pospolity (Hedera helix) — *vinó;*
bratek, fiołek trójbarwny (Viola tricolor) — *bratók;*

bylica pospolita (Artemisia vulgaris) — *pałýń;*
chaber bławatek (Centaurea cyanus) — *dvoraníneć;*
chryzantema, złocień (Chrysanthemum) — *chryzantéma;*
dąbrówka rozłogowa (Ajuga reptans) — *horlánka;*
dziewięćsił bezłodygowy (Carlina acaulis) — *čortopołóch;*
dzwonek szerokolistny (ampanula latifolia) — *zvonóčok;*
floks (Phlox) — *floks;*
gajowiec żółty (Lamium galeobdolon) — *jasnótka, głuchája kropíva;*
gorczyca polna, ognicha (Sinapis arvensis) — *rypúcha;*
goździk (Dianthus) — *gózdik;*
gwiazdnica pospolita (Stellaria media) — *mokréć;*
jaskier ostry (Ranunculus acris) — *slipák;*
jasnota biała (Lamium album) — *jasnóta, biêła kropíva;*
kaczeniec, knieć błotna (Caltha palustris) — *łótoť;*
kocimiętka (Nepeta cataria) — *kotiáča mjáta;*
komonica zwyczajna (Lotus corniculatus) — *pôlna rúta;*
komosa biała, lebioda (Chenopodium album) — *łobodá;*
konwalia (Convallaria majalis) — *łándyš;*
kopytnik (Asarum europaeum) — *kopýtnik;*
kosaciec bródkowy (Iris germanica) — *kosáč;*

Byti kobiêtoju — strašenno tiažka pracia, bo v osnôvnum vona składajetsie z kontaktuv z mužčynami.

kostrzewa owcza (Festuca ovina) — *kosteréva;*
krokus, szafran (Crocus) — *krókus, šafrán;*
krwawnica pospolita (Lythrum salicaria) — *płakún;*
krwawnik pospolity (Achillea millefolium) — *kryvávnik;*
lebiodka pospolita (Origanum vulgare) — *łaciêha;*
lewkonia (Matthiola) — *levkónija;*
łopian większy (Arctium lappa) — *łopúch;*
macierzanka zwyczajna (Thymus pulegioides) — *čabréć;*
malwa różowa (Alcea rosea) — *málva;*
miotła zbożowa (Apera spica-venti) — *mitłá;*
mlecz polny (Sonchus arvensis) — *mołočáj;*
nagietek lekarski (Calendula officinalis) — *niuchtók;*
narcyz (Narcissus) — *narcýz;*
nawłoć kanadyjska (Solidago canadensis) — *žovtokviêtie;*
nawrot lekarski (Lithospermum officinale) — *vorobiêjnik;*
niezapominajka (Myosotis arvensis) — *nezabúdka;*
nostrzyk biały (Melilotus albus) — *barkún;*
oman wielki (Inula helenium) — *omán;*
orlica pospolita (Pteridium aquilinum) — *páporot;*
ostrożeń lancetowaty (Cirsium vulgare) — *osót;*
pasternak zwyczajny (Pastinaca sativa) — *pasternák;*
pelargonia (Pelargonium) — *pelargónija;*

pełnik europejski (Trollius europaeus) — *kupálnicia;*
perz właściwy (Elymus repens) — *pirêj;*
przylaszczka pospolita (Hepatica nobilis) — *pereliêska;*
przymiotno białe (Erigeron annuus) — *ivanéć;*
ptasia wyka (Vicia cracca) — *horóšok, viêjka;*
rdest szczawiolistny (Polygonum lapathifolium) — *hurčák;*
rezeda żółta (Reseda lutea) — *rezéda;*
rojownik pospolity, rojnik pospolity (Jovibarba sobolifera) — *nesmertélnik;*
rozmaryn lekarski (Rosmarinus officinalis) — *rozmarýn;*
róża (Rosa) — *rúža;*
róża dzika (Rosa canina) — *šypšýna, šepšêl;*
sasanka (Pulsatilla vulgaris) — *sasánka;*
sitowie leśne (Scirpus sylvaticus) — *sítník;*
skrzyp polny (Equisetum arvense) — *chvôščka;*
stokrotka pospolita (Bellis perennis) — *margarýtka;*
szczaw tępolistny (Rumex obtusifolius) — *kôńśki ščavúch;*
szczaw zwyczajny (Rumex acetosa) — *ščavúch;*
szczeć pospolita (Dipsacus fullonum) — *vorsiánka;*
śnieżyczka przebiśnieg (Galanthus nivalis) — *pudsniêžnik;*
tatarak zwyczajny (Acorus calamus) — *ajér, babkí;*

tulipan (Tulipa) — *tulipán;*
turzyca zaostrzona (Carex acuta) — *ryzúcha;*
wrzos zwyczajny (Calluna vulgaris) — *véres;*
zawilec gajowy (Anemone nemorosa) — *kurosliêp;*
żmijowiec zwyczajny (Echium vulgare) — *siniák, osotéć;*
życica lnowa (Lolium remotum) — *žýticia.*

Jebúk

Jebúk — mocne przekleństwo, bluzg.

To nieprzyzwoite słowo w gwarach podlaskich, ale język bez nieprzyzwoitych słów jest jak rosół bez soli — *mléjki*. Dlatego jesteśmy za tym, by prezentować w naszym słowniczku i takie wyrazy. Konkretnie słowo *jebúk* pochodzi od czasownika *jebáti*, ale ogarnia inne pole semantyczne niż to związane z czynnością określaną wspomnianym czasownikiem.

Frazeologizmy: *zahnúti jebuká* (puścić wiąchę, bluzgnąć); *kídati jebukámi* (kląć, bluzgać, rzucać kurwami); *nakrýti jebukámi* (zbluzgać).

Słowo pochodne: *jebukáti(sie)* (kląć, bluzgać, rzucać kurwami).

Przykłady *jebukôv*: *job tvojú (vášu) mat!; a zajebíś ty zo svojími hrošýma; pujšóv ty náchuj!; kob ty mandóju nakrývsie i sviêtu ne báčyv!*

Jidók

Jidók — osoba jedząca.
Synonimy: *jidún, jidúnka.*
Użycie w kontekście: *z nášoho Kóli nevelíki jidók (jidún), schvátit skíbku chliêba zo šmálciom i nemá johó vdóma do véčera; Nástia strášna jidúnka, jak siáde za stôł, to móže vteréšyti i ciêły horčók kartópel.*

Kicíkati

Kicíkati — łaskotać, łachotać.
Synonim: *kozýtati.*
Wyrazy pochodne: *kicíkavka, kozýtki* (łaskotki, łachotki); *kicíklivy, kozýtlivy* (łaskotliwy, łachotliwy).
Użycie w kontekście: *perestán mené kicíkati, bo ne výderžu; ne dotykáj mené v siêtum miêsti, ja tut vélmi kozýtliva.*

Klávati

Klávati — biedzić się, mozolić się; ciągnąć ostatkiem sił; ledwo zipać.
Użycie w kontekście: *nášy bába čuť klávajut, músit, do vesný ne dožyvút; jákoś ščе klávaju, abý deń do véčera.*

Klektáti

Klektáti — deptać; udeptywać; zadeptywać; dreptać, tupać.

Użycie w kontekście: *u storoniê siêno klektáli, kob bôlš uliêzło [Pietruczuk]; diêti pryjšlí z dvóru v zabołóčanych čerevíkach i zaklektáli mniê pomôst, kotóry ja tôlko što pomýła; nemá čohó nam klektáti na prystánku, autóbus užé ne pryjiêde.*

Kłýšavy

Kłýšavy — 1. człowiek albo zwierzę, którego nogi przy chodzeniu ocierają się jedna o drugą; 2. (ogólnie o człowieku lub zwierzęciu z krzywymi nogami) krzywonogi, koślawy.

Synonimy: *kłyšaváty, kłyšanóhi.*

Użycie w kontekście: 1. *kłýšavy koliêno ob koliêno tre; u nášych susiêduv kłyšanóhi kôń;* 2. *Kólova žônka jakájaś kłyšaváta.*

Kmiêtki

Kmiêtki — bystry, łebski, sprytny, zmyślny.

Wariant: *kmitkí.*

Synonimy: *chítry; dohádlivy, poniátlivy; tołkóvy.*

Użycie w kontekście: *to kmiêtki chłópeć, vôn usiúdy dast' sobiê rády; Marýsia rozúmna bába, tomú i diêti v jijiê kmitkíje; kmiêtkoji hołový i rúki słúchajut.*

Kociúbka

Kociúbka — pogrzebacz (narzędzie składające się

z metalowego pręta zagiętego na końcu, które jest wykorzystywane do wygarniania węgli z pieca, poprawiania płonącego w piecu drewna, zdejmowania lub zakładania fajerek, itp.).

Synonim: *kociubá*.

Na wsiach podlaskich w kuchni niegdyś używano także narzędzia pod nazwą *víłki*. *Víłki* służyły do wyciągania gorących garnków z pieca: dwa rozwarte metalowe półokręgi na długim drewnianym trzonku obejmowały korpus garnka od spodu. Garnki mające uchwyty („uszka") można było wyciągać także *kociúbkoju*.

Użycie w kontekście: *kociúbkoju žar z pecê vyhrybájut; utikáj, bo dostáneš kociubóju [Pietruczuk]*.

Koladá

Koladá — wigilia Bożego Narodzenia (6 stycznia).

Wyrazy pochodne: *koládný* (wigilijny); *koladnikí* (kolędnicy); *koladovánie* (kolędowanie).

Użycie w kontekście: *na Kóladú my postíli ciêły deń, ždáli do péršoji zôrki; na Kóladú lúde stávlat jôłku; pud obrúsok na koládnum (koladnôm) stoliê kładút siêno.*

Kolíśni

Kolíśni — dawny, przeszły, niegdysiejszy.

Synonimy: *dávni, starý, starodávni, próśły*.

Kažne stebło travy maje svoje miêstie na zemliê, skôl čerpaje svoje życie, svoju siłu. Tak samo i čołoviêk zakorêniujetsie v zemlu, skôl čerpaje svoju viêru razom z svojim życiom.

Wyraz pochodny: *kolíś* (dawno, w przeszłości, niegdyś; kiedyś).
Użycie w kontekście: *kolíśni lúde ználi, jak spiváti svojiê pisniê; nášy bába znájut mnôho kolíśnich kázok.*

Kolúška

Kolúška — (ryba Gasterosteus aculeatus) ciernik.
L.mn.: *koluškí*.
Użycie w kontekście: *my chodíli łápati rýbu v róvi kołýskoju, ále krómi kolušók ničóho nam ne popadáłosie.*
Inne ryby słodkowodne po podlasku:
jazgarz (Gymnocephalus cernuus) — *jôrš;*
jaź (Leuciscus idus) — *jaź;*
karaś (Carassius carassius) — *karáś;*
karp (Cyprinus carpio) — *karp;*
kiełb (Gobio gobio) — *kovbún;*
kleń (Squalius cephalus) — *hołováč;*
leszcz (Abramis brama) — *liêšč;*
lin (Tinca tinca) — *lin;*
miętus pospolity (Lota lota) — *meniók;*
okoń (Perca fluviatilis) — *ókuń;*
piskorz (Misgurnus fossilis) — *vjun;*
płoć (Rutilus rutilus) — *płôtka;*
sum pospolity (Silurus glanis) — *sum;*
szczupak (Esox lucius) — *ščupák;*
śliz (Barbatula barbatula) — *sliz;*

ukleja (Alburnus alburnus) — *kliêj;*
węgorz europejski (Anguilla anguilla) — *(v)uhór.*

Kołóntati

Kołóntati — (o cieczy) mieszać; bełtać; mącić.
Synonimy: *mišáti; bóvtati; mutíti, mutłáviti.*
Użycie w kontekście: *ne kołóntaj vodý, bo búde mutłáva; perestáń užé kołóntati toj kuliêš, sam dovárytsie.*

Kołupáti(sie)

Kołupáti(sie) — 1. dłubać (się), grzebać (się); drążyć; 2. guzdrać się, babrać się, mitrężyć.
Użycie w kontekście: 1. *ne kołupáj u zubách, tak nehóže; voná kołupáła matýčkoju zemlú na horódi i výkołupała poržaviêłu hranátu;* 2. *vôn kołupávsie pry svojôm mótory ciêły deń, alé nakunéć połádiv johó.*

Komédny

Komédny — 1. śmieszny, pocieszny, komiczny, zabawny; 2. dziwny, dziwaczny, osobliwy, niezwykły.
Użycie w kontekście: 1. *to komédny chłópeć, z jim usé vesióło; na večurkách smijálisie z komédnych Stiópinych divosnúbuv;* 2. *učorá my bylí v Hájnuvci i kupíli sobiê komédny hrebeniê, takíje povykrúčuvany.*

Konátisie

Konátisie — losować pierwszeństwo przy rozpoczynaniu gry, zabawy; ciągnąć losy, rzucać losy. Jeden ze sposobów takiego losowania na Podlasiu polegał na tym, że biorący w nim udział po kolei chwytali kijek, dłoń przy dłoni, i ten, któremu wystarczyło miejsca chwycić jako ostatniemu, rozpoczynał grę.

Użycie w kontekście: *chłópci konálisie, chto péršy načné hráti v nóžyka.*

Najprawdopodobniej czasownik *konátisie* pochodzi od archaicznego słowa *kon/kôn* (dopełniacz: *kónu*) — los; przeznaczenie; traf, przypadek.

Frazeologizm: *postáviti svojé žytié na kôn* — zdać się na wolę losu; oddać życie w ręce opatrzności.

W latach 60. ubiegłego wieku słowo *konátisie* w gwarach podlaskich było w powszechnym użyciu wśród dzieci uczestniczących w różnych grach i zabawach. Uważamy, że dzisiaj warto wprowadzić do użycia nie tylko czasownik *konátisie*, ale i rzeczownik *kon/kôn*, żeby czasami uniknąć używania słów *los* albo *sud'ba*, które są raczej zapożyczeniami od sąsiadów, a nie naszą wyłączną własnością.

Kopáńka

Kopáńka — drewniane podłużne naczynie wykonane z jednego pnia drzewa, najczęściej lipowego; wielofunkcjonalne, służyło na ogół do mycia bielizny i kąpania małych dzieci, ale wykorzystowano je także do innych celów, między innymi, umieszczano w nim wnętrzności i podroby przy „rozbieraniu" zabitego wieprzka.

Użycie w kontekście: *u kopáńci mýli bilijó i kupáli dití; prynesí kopáńku z komóry, tréba výbrati sviniáčy kiškí.*

Kopýliti húby

Kopýliti húby — 1. (gniewać się) nadymać się, naburmuszać się, obrażać się, nabzdyczać się; 2. (pysznić się) zadzierać nosa, nadymać się, wywyższać się.

Wariant: *kopýliti hubú.*

Użycie w kontekście: 1. *Lónia zakopýliv hubú i ne odzyvávsie do nikóho ciêły véčur;* 2. *voný kupíli samochóda i tepér kopýlat húby péred ciêłym siołóm.*

Kopýtnik

Kopýtnik — miejsce między koleinami na nieutwardzonej wiejskiej drodze, którędy chodzą konie w zaprzęgu.

Użycie w kontekście: *kôń povínion ití kopýtnikom, a ne liêzti v kolejínu [Pietruczuk].*

Kornátka

Kornátka — karpa, karcz (pniak i korzeń pozostałe po ścięciu drzewa).

L.mn.: *kornatkí.*

Wyraz pochodny: *kornáty* (o człowieku: przysadzisty, tęgi, korpulentny).

Użycie w kontekście: *voný v svojôm liêsi davnó povyrêzuvali vsiu starúju derevínu, tam ostálisie onó sporochniêły kornatkí; tréba povykópuvati kornatkí v nášuj berézinci i porêzati na drová; Stiópa takí kornáty chłópeć, pujšóv ne v rôst, a v bokí.*

Korósta

Korósta — 1. paździerze lnu lub konopi; 2. choroba skóry; świerzb; egzema.

Wyraz pochodny: *korósteń* (październik).

Użycie w kontekście: 1. *jak trut lon térnicieju, to odychódit korósta;* 2. *na nohách korósta výsypałasie.*

Kostrôh

Kostrôh — drwa, szczapy na opał ułożone w stos pod okapem budynku gospodarczego.

Użycie w kontekście: *prynesí berémje berózovych drov z kostrohá pud chlivóm, tréba propalíti v piêčci.*

Krámla

Krámla — 1. (u pasa) klamra, sprzączka, zapięcie; 2. (klamra techniczna) metalowy pręt o końcach zaostrzonych i zagiętych w kształcie literu U służący do łączenia dwóch bali drewnianych.

Synonim: 1. *prážka.*

Użycie w kontekście: 1. *u Viêry pások z bliskúščoju krámloju; prážka vže poržaviêła, výkiń siêty pások;* 2. *siêty dva dyliê tréba sčepíti krámloju.*

Kréhki

Kréhki — 1. kruchy, łamliwy; chrupki; 2. (przenośnie) słaby; delikatny; nietrwały.

Użycie w kontekście: 1. *lôd byv ščе kréhki i prołamávsie; tióta napekłá vélmi kréhkich pránikuv;* 2. *u Tólika z maleńkósti byłó kréhkie zdoróvje; žýcie takóje kréhkie, ne marnújmo ni dnia.*

Krómi

Krómi — oprócz, prócz; poza; z wyjątkiem.

Synonimy: *krôm, ókrum.*

Użycie w kontekście: *siêtoho nichtó ne čuv krómi mené; my vsiêm nakazáli pryjiêchati na póchorony, krôm*

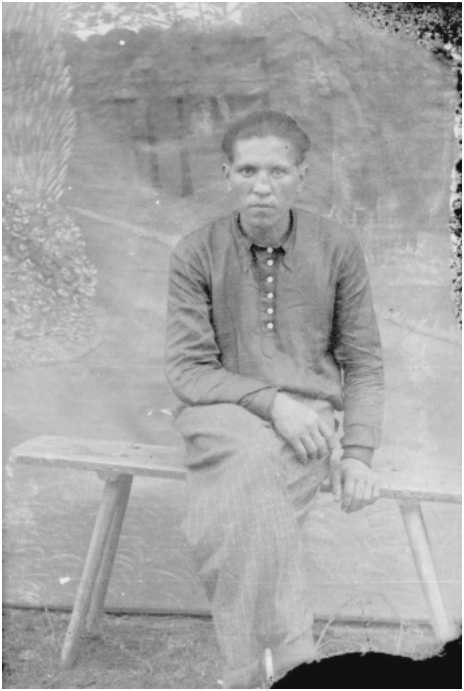

Ja pomniu svoju mołodost' i odčuvanie, kotore bôlš nikoli ne vernetsie — odčuvanie, što ja mohu žyti viêčno, perežyti more, zemlu i vsiêch ludi.

Hánny, kotóra tepér u špitáli; Viêrka vrodíła dočkú od Stepulóvoho Tólika, siête znájut usiê v seliê ókrum jéji čołoviêka.

Krúteń

Krúteń (l.mn.: *krutenię*) — utwór sensacyjny lub kryminalny (powieść lub film) o dynamicznej i trzymającej w napięciu akcji oraz twardych, cynicznych, bezwzględnych charakterach.

Użycie w kontekście: *Ostátni román Jo Nesbø pro inspéktora Hárry Hóle — pravdívy krúteń, najbôlš krutý z usiêch, kotóry vôn napisav; što znáčat dóbre napísany krutenię, ja doznávsie tôlko tóhdy, kolí stav čytáti knížki Róberta Lúdluma.*

Krýpa

Krýpa — drewniany zbiornik (koryto) przy studni służący do pojenia koni i krów. *Krýpa* może być wydrążona z jednego pnia lub zrobiona z desek.

Użycie w kontekście: *tełuški výpili ciêłu krýpu vodý [Pietruczuk]; ja propołoskáła bilijó v krýpi.*

Kunčlá

Kunčlá — (określenie słabego konia) chabeta, szkapa.

Kunčlá jest rodzaju nijakiego.

L.mn.: *kônčli*.

Użycie w kontekście: *kupív jakójeś kunčlá [Pietruczuk]; siêtym svojím kunčlóm daléko ne zajiêdeš.*

Kundžerávy

Kundžerávy — kędzierzawy.
Użycie w kontekście: *u johó vółosy lóhko kundžerávy; u Rýbołach na zábavi my pobáčyli hóžu kundžerávu diêvčynu z Biłostóku.*

Kúńpa

Kúńpa — 1. szynka; 2. (przenośnie) grube udo; tłusty pośladek.
Użycie w kontekście: 1. *kúńpu uvendzíli i poviêsili pud półapom u komóry; na zákusku hospodýnia narêzała kúńpy;* 2. *podivísie, jakíje grúby kúńpy v Máni.*

Kuptítisie

Kuptítisie — (o kurach) zagrzebywać się w piasku, kąpać się w piasku.
Synonim: *kôpšatisie.*
Użycie w kontekście: *nášy kúry kuptiátsie v piskóvi za doróhoju; kúry lúblat kôpšatisie v piskóvi, jak kačkí chlápatisie v bajúry.*

Kúrštati

Kúrštati — szturchać, trącać.

Synonim: *kúrsati.*
Formy dokonane: *kuršnúti;* (wzmocnione) *kurštonúti, kursonúti.*
Użycie w kontekście: *mámo, a Kóla pud bôk mené kúrštaje; pokúrsaj drová v plitiê, kob lépi horêło.*

Kúryti

Kúryti — 1. (papierosa, fajkę) palić; 2. (o pyle lub śnieżnej zawiei) kurzyć, pylić; 3. (o wadliwym piecu) dymić.
Synonimy: *pylíti, dymíti.*
Wyraz pochodny: *kúrava* (kurzawa; kurz).
Użycie w kontekśie: 1. *Vasíl perestáv kúryti, jak vernúvsie z vôjśka;* 2. *po obiêdi zorvávsie viêtior, kúrava takája, što sviêtu ne vídno;* 3. *piêčka kúryt, dym idé na chátu.*

Kusník

Kusník — wstążka we włosach.
Synonim: *upliêtka, lénta.*
Użycie w kontekście: *Máńka vpleła v kósy hołubý kusník; divčeniáta porobíli sobiê kolorývy upliêtki.*

Kúteń

Kúteń — (domowy) salceson.
L.mn.: *kuteniê.*

Jest to wyrób mięsny z wieprzka, z obgotowanej głowizny, podrobów, skórek i okrawków mięsnych (z dodatkiem słoniny), którymi wypełnia się wieprzowy żołądek. Tak przygotowany półprodukt jest następnie gotowany pod obciążeniem w wodzie albo pieczony w piecu. Mniejszy *kúteń* przygotowuje się z takich samych składników umieszczonych w pęcherzu moczowym wieprzka.

Użycie w kontekście: *siohólita kútnia ne búdemo odpáruvati, a vpečémo; Nádia zamáło posolíła kútnia, vôn jakíś mlejkováty.*

Jest to dobra okazja, by przypomnieć niektóre inne podlaskie nazwy potraw i jedzenia. Głowy nie dajemy, że wszystkie z tych nazw są wyłącznie nasze, używane tylko na Podlasiu, ale postaraliśmy się zebrać te najbardziej dla nas charakterystyczne nomenklaturowo:

chołódnicia — odmiana chłodnika (zimnej zupy), składniki mogą lekko się różnić w zależności od wsi;

chudkí — galareta (najczęściej z wieprzowej głowizny i nóżek);

hołubciê — gołąbki;

hópa — coś w rodzaju ziemniaczanej zapiekanki (przepuszczone przez maszynkę ziemniaki,

pieczone/duszone razem ze skwarkami w garnku);

kartoplánik — placek ziemniaczany;

kíška — podlaska kaszanka: pieczone jelito zwierzęce napełnione podrobami, skórkami, okrawkami mięsa z dodatkiem słoniny oraz z kaszą jęczmienną i krwią wieprzową; istnieje także podlaski wariant kiszki ziemniaczanej;

kuliêš — zupa ziemniaczana, kartoflanka;

kúńpa — szynka;

pampúšok — smażony placek (mąka, woda, drożdże, sól);

piróžok — bułka drożdżowa;

pirôh — ciasto drożdżowe (istnieją dwa zasadnicze warianty: *postový pirôh* [mąka, woda, olej] i *sviátočny pirôh* [mąka, woda, masło, jajka]);

suchárykí — kruche ciastka z maszynki pieczone na amoniaku;

tovkanícia — tłuczone gotowane ziemniaki, zapiekane w piecu ze skwarkami.

Kuzáka

Kuzáka — owad, insekt; żuczek; robaczek; żyjątko.

Użycie w kontekście: *jakájaś kuzáka póvzaje po tvojôj kúrtci; pščołá to rozúmna i dóbra kuzáka.*

Termin zoologiczny: *komaškí i kuzáki* (owady).

Kvač

Kvač — pędzel (do malowania, smarowania).
Synonim: *péndzel.* Pędzel do golenia: *pomazók.*
Użycie w kontekście: *uziałá kvačá i pobilíła hlínkoju chátu; pokínuv kvačá v bánci z fárboju i vôn tam zasóch.*

Lekotáti

Lekotáti — 1. drżeć, dygotać, trząść się; 2. lękać się, trwożyć się, bać się.
Wariant: *lekotiêti.*
Wyrazy pochodne: *lekotún, lekotúnka.*
Użycie w kontekście: 1. *ja tak zmérz na dvorê, što ciêły lekóčú;* 2. *čohó ty tak lekóčeš péred svojéju báboju?*

Licié

Licié — 1. twarz, oblicze; 2. prawa (właściwa) strona czegoś.
L.mn.: *lícia*; l.pod.: *(dviê, try, štyry) liciê.*
Synonimy: 1. *tvar;* 2. *liciovája storoná.*
Wyrazy pochodne: *nalicié* (na prawą stronę); *liciováti* 1. przeszywać ubranie, wywracając materiał na drugą stronę; 2. harmonizować z kimś/czymś, pasować do kogoś/czegoś.
Użycie w kontekście: 1. *u jijiê hóže licié; licióm náša Mánia vdałásie, tôlko pléčy kryvýje;* 2. *ty odiahnúv*

Vy smijetesie z mene, tomu što ja odrôznivajusie od vas. A ja smijusie nad vami, tomu što vy ne odrôznivajetesie odin od odnoho.

soróčku navývorot, perediahní nalicié; tréba pereliciováti spudníciu, búde jak nóva; takómu starómu perdunóvi ne liciúje chodíti na posidiênki z kavaliêrami.

Liêtnik

Liêtnik — (ubranie) marynarka.

Użycie w kontekście: *učóra ja byv u Biêlśku, kupív sobiê liêtnika i pantófli.*

Lubívy

Lubívy — (o mięsie) włóknisty, bez tłuszczu.

Użycie w kontekście: *nášy diêti jidiát tôlko lubíve mjáso; žônka zvaryła zúpu na jakômś kuskóvi chabaníny, alé lubívoho tam ne byłó ni na likárstvo.*

Łáditi; łáditisie

Łáditi — reperować, naprawiać.

Użycie w kontekście: *u subótu Kóla ciêły deń łádiv svóho mótora, ále ja ne znáju, čy połádiv; vesnóju Lachí stáli łáditi doróhu do Kóžyna kóło Machnóvych i Orechôvśkich.*

Łáditisie — 1. godzić się, dochodzić do porozumienia, uładzać się; 2. układać się pomyślnie, iść po czyjejś myśli, udawać się.

Użycie w kontekście: 1. *voný vpéruč posvarýlisie, a pótum połádilisie;* 2. *my začali zaliváti fundáment, ále*

robóta nam ne ládiłasie od sámoho počátku; mniê zýcie ne ládítsie.

Frazeologizm: *ití na ład* (układać się pomyślnie, iść po czyjejś myśli, udawać się).

Wyraz pochodny: *ładý* (gościna, podczas której rodzice młodej pary ustalają umowę przedślubną). *Na ładách bátko mołodóji obiciáv dáti mjása pud vesiêle, koróvu i dva hektáry póla [Pietruczuk].*

Łágotki

Łágotki — łakocie, słodycze.

Użycie w kontekście: *diêti najlépi lúblat łágotki; jak pojiêdeš závtra do Biêlśka, ne zabúd' pro łágotki dla dití.*

Łávka

Łávka (l.mn. *łavkí*) — 1. ławka, ława; 2. wiejski sklep.

Użycie w kontekście: 1. *babý na łávci péred Petrusióvymi začalí svarýtisie i čut' ne pobílisie;* 2. *u łávci v Horódčyni nemá mukí, tréba jiêchati do Klénik.*

Łávza

Łávza — łazęga, łazik, włóczęga, włóczykij.

Synonimy: *póvza, vołociúha.*

Użycie w kontekście: *jakíś łávza pryjšóv do siołá, hledí, kob ne vkráv čohó; vołociúho ty prokláty, kolí ty naréšti vérnešsie docháty?!*

Łhun

Łhun — kłamca, łgarz.

Wyrazy pochodne: *łhunísko, łhuníło* (zgrubienia); *łháti* (kłamać, łgać).

Użycie w kontekście: *łhúne, pryznájsie, to ty pobív šklankí!; ot łhunísko, jak jomú ne stýdno péred ludʼmi tak łháti; jak ne zołžé, to i právdy ne skáže [Pietruczuk].*

Łóni

Łóni — w ubiegłym roku, w zeszłym roku.

Wyrazy pochodne: *łôńśki* (ubiegłoroczny, zeszłoroczny); *pozáłóni* (dwa lata temu); *pozáłuńśki/pozałôńśki* (mający miejsce dwa lata temu).

Użycie w kontekście: *dóbre ne pometáju, čy to byłó łóni, čy pozáłoni; łôńśkoho róku do Pokróvy my vže vsio zbôže obmołotíli; Kóla i Nádia zvinčálisie pozáłoni, pósli Spása.*

Mémlati(sie)

Mémlati — (jeść coś powoli i niechętnie) mamlać, memłać, międlić.

Mémlatisie — (robić coś ślamazarnie, niechętnie) guzdrać się, grzebać się, paprać się.

Wyraz pochodny: *mémla* — 1. guzdrała, ślamazara, ciapa; 2. niezdara, niedorajda, ciamajda.

Użycie w kontekście: *vôn ne jiêst', onó mémlaje; ne mémlajsie z tými miškámi, kładí na fôru; vôn takí mémla v robóti, što lépi ne bráti johó v liês na zahotôvku.*

Michiêr

Michiêr — pęcherz moczowy.

Synonim: *pósik.*

Użycie w kontekście: *u nášoho susiêda słabý michiêr, vôn chódit stiáti kážnoji puv hodíny; kolí rozbírali paršuká, probíli pósik i močá rozliłásie na mjáso.*

Miêseć

Miêseć — 1. miesiąc; 2. księżyc.

Słowa pochodne: *miêsečny* (1. miesięczny; 2. księżycowy); *miêsečno* (jasno od światła księżyca); *miêsečnik* (lunatyk); *miêsečnicia* (lunatyczka); *miêsečne* (miesiączka).

Użycie w kontekście: 1. *projšłó dva miêseci, jak naš diêd zanedúžav; u Petrá miêsečne telá, vôn johó búde rêzati pud chrystíny vnúčki; u Viêrki, músit, miêsečne, bo chódit złája jak osá;* 2. *jak mołodý miêseć, to dóbre hrybý rostút [Pietruczuk]; učóra vnočê byłó miêsečno; ne móžna, kob miêseć svitív na małóho, bo búde z johó miêsečnik.*

Nazwy miesięcy: *stýčeń, lúty, máreć, kviêteń, maj, čérveń, lípeń, sérpeń, véreseń, koróśteń (pazdziernik), listopád, hrúdeń.*

Mléjki

Mléjki — przymiotnik odpowiadający polskiemu „mdły" w znaczeniach: 1. (wywołujący mdłości) mdlący, mdławy, słodkawy; 2. (bez smaku) niesmaczny, niezjadliwy; 3 (bez wyrazu) bezbarwny, nijaki, blady, niemrawy, bezpłciowy.

Wyrazy pochodne: *mléjko* (mdło, niedobrze); *mlejkováty* (lekko mdły); *mléjkost'* (mdłość, mdłości, nudności); *mlejčýti* (mdlić, zbierać się na mdłości/nudności).

Użycie w kontekście: *mniê mléjko* (jest mi niedobrze, jest mi słabo, mdli mnie); *mené mlejčýt* (jest mi niedobrze, jest mi słabo, mdli mnie); *mléjki zápach; mléjkie likárstvo; mléjki styl knížki.*

Moláščy

Moláščy — pobożny, nabożny, bogobojny, religijny, świątobliwy.

Użycie w kontekście: *Viêrka stála vélmi molášča, odkôl umér jéji Stiópa; nášy kumý to môcno moláščy lúde, pómni, kob ty pry jich ne žartováv z batiuškôv.*

Mreć

Mreć — nieboszczyk, zmarły, umarły.
Dopełniacz l.poj.: *merciá*; l.mn.: *merciê*.
Synonimy: *merléć, nebôžčyk, pokójnik, pokójny*.
Użycie w kontekście: *diś na klénićkich móhiłkách chovájut jakóhoś merciá; péred chátoju výstavili trunú z pokójnikom.*

Múrza

Múrza — brudas.
Wyrazy pochodne: *múrzati* (brudzić), *zamúrzany* (zabrudzony).
Użycie w kontekście: *z johó takája múrza, usé zamúrzany chódit [Pietruczuk]*.
Uwaga: *rz* czytamy jako dwa oddzielne dźwięki: *múr-za*.

Musóvo

Musóvo — koniecznie (bezwarunkowo, bezwzględnie) trzeba; mus.
Użycie w kontekście: *siêno musóvo pokopíčyti ščе diś; na óseń jomú musóvo do vôjśka.*

Mutłávy

Mutłávy — mętny.
Wyrazy pochodne: *mutłáviti* (mącić); *mutłávicia* (mętna woda).

Tak, čołoviêk smertelny, ale siête było b šče puv bidy. Nedobre toje, što vôn časom raptôvno smertelny, ot u čôm fokus!

Użycie w kontekście: *u siêtum kołódeci mutłáva vodá, lépi ne pi; posli doščôv u rêčci mutłávicia tečé; chłópci pomutłávili vódu v sážałci, kob lokš byłó łápati karasiôv.*

Mýkati

Mýkati — 1. (o uporczywym bólu) pulsować, strzykać, szarpać; 2. (o krowie) muczeć, porykiwać.
Synonimy: 1. *krutíti; ščymiêti;* 2. *múkati, myčáti, mučáti.*
Użycie w kontekście: 1. *učóra ciêły deń rozkidáv hnôj, a diś ruká mniê mýkaje; štoś mniê mýkaje v plečê, músit, prodúło na póli;* 2. *korový mýkajut na pasovôm, tréba napojíti.*

Mýrsa

Mýrsa — (przeważnie o zwierzęciu) pysk, morda; ryj.
Synonimy: *mýza, mórda; łyč.*
Użycie w kontekście: *koróva mýrsu pcháje, músit, hołódna; na mýrsi v nášoji kobýły biêła strêłka; odčepísie, a to dam u mýzu; zadérła łýč i pobiêhła do Tinevíč [Pietruczuk].*

Nababúryti

Nababúryti— nalać za dużo.
Wariant: *nababóryti.*

Forma niedokonana: *babúryti/babóryti.*

Użycie w kontekście: *naštó ty nababúryv tôlizno vodý do krýpy, korový i połovíny ne výpjut!; žônka nababúryła mniê tôlko borščú do míski, što ja ne dav rády zjiêsti.*

Nabrakáti

Nabrakáti — pęcznieć, nabrzmiewać, puchnąć.

Synonimy: *bryniáti, púchnuti.*

Użycie w kontekście: *rúki nabrákli, ne znáju, od robóty čy znov jakájaś chaléra prycepíłasie; tvar jomú nabrák, músit, od horêłki.*

Na dóhad

Na dóhad — 1. aluzyjnie; domyślnie; 2. na chybił trafił; na oko.

Użycie w kontekście: 1. *hovorýti na dóhad;* 2. *kravčýcha ne miêrała płátija, šýła na dóhad i výjšło dóbre [Pietruczuk].*

Nagábati

Nagábati — spotkać; zastać; zdybać.

Synonim: *nadýbati.*

Słowo *nagábati* wykorzystujemy w celu oznaczenia spotkania, do którego dążymy celowo, które jest nam do czegoś potrzebne. Słowa *nadýbati* moż-

na używać i do określania spotkań przypadkowych, nieoczekiwanych.

Użycie w kontekście: *Stiópa nakunéć nagábav Tólika v cérkvi i póprosív pozýčyti hrosý; jak johó nagábaju, to skažú vsio, što pro johó dúmaju; nadýbav ja Mániu kóło liêsu za pasovým.*

Nahnóm

Słowo *nahnóm* występuje wyłącznie w połączeniach z czasownikami oznaczającymi picie płynu z wielkiego naczynia (wiadra, dzbana, garnka itp.), które pijący nachyla ku sobie. W niektórych sytuacjach temu słowu może odpowiadać polskie określenie „duszkiem".

Użycie w kontekście: *vôn uziáv vidró i napívsie z johó nahnóm; Kóla vélmi spišáv, tomú vziav puvmísok z zúpoju i výpiv jijiê nahnóm.*

Nahúła

Nahúła — natręt, namolniak, upierdliwiec.

Wyraz pochodny: *nahułováty* (natrętny, namolny, upierdliwy).

Użycie w kontekście: *jéji čołoviêk to strášny nahúła, usiêch prósit pozýčyti hrošý; Páška takí nahúła, jak pryčepívsie do mené, to ne odčepívsie, poká jómu ne dałá, kolí voróčalisie z večurók.*

Nakázuvati

Nakázuvati — 1. powiadamiać, informować, przekazywać informację (wiadomość, prośbę, zaproszenie, itp.); 2. nakazywać, polecać, wydawać polecenie.

Synonimy: 1. *peredaváti*; 2. *prykázuvati*.

Użycie w kontekście: 1. *nakažý Máni v Hájnuvci, što vmerłá jéji tióta v Plóskach, póchorony búdut v subótu;* 2. *nakažý svojím diêtiam, kob ne załázili v naš sadók, bo jak šče raz złápaju, to sráki v jich búdut horêti.*

Namoháti

Namoháti — nadwyrężać, nadszarpywać, nadrywać.

Forma dokonana: *namohčý*.

Słowo pochodne: *namohátisie* (usiłować, starać się).

Użycie w kontekście: *ciêły deń žáła i rúku namohłá [Pietruczuk]; voný namohálisie skônčyti robotu do véčera, ále ostáłosie šče na závtra.*

Napóčypku

Napóčypku — 1. na skraju, na brzegu; 2. w kucki.

Wariant: *napóčypki*.

Przysłówek *napóčypku/napóčypki* występuje w gwarach podlaskich na ogół z czasownikiem *sidiêti*.

Użycie w kontekście: 1. *voná siêła napóčypku na tabu-*

rétci, na kotóruj stojáła míska z vodóju; na večurkách byłó tak mnôho naródu, što Ondrêjovi dovełósie čut' ne ciêły véčur prosidiêti napóčypku; 2. Kóla prysiêv napóčypki i podivívsie na hnizdó v traviê.

Napómacki

Napómacki — po omacku, na oślep, po ciemku.
Synonim: *naóbmacok, óbmackom.*
Użycie w kontekście: *u cháti zhásło sviêtło i hospodár začáv napómacki šukáti zapáłok; u siêniach byłó témno i Vítia óbmackom čut' znajšóv klámku.*

Nastobýrčytisie

Nastobýrčytisie — najeżyć się, nastroszyć się; nasrożyć się, rozsierdzić się.
Wariant: *nastobúrčytisie.*
Użycie w kontekście: *voný obádva nastobýrčylisie, máło ne schvatílisie bítisie; čohó ty chódiš ciêły deń takája nastobýrčana prótiv mené?*

Navproščkí

Navproščkí — na wprost; na przełaj.
Użycie w kontekście: *idí navproščkí liêsom, bo doróhoju búde dva ábo i try rázy dovš; voný pujšlí navproščkí, čérez póle.*

Nečasnóje ditiá

Nečasnóje ditiá — wcześniak.
Synonim: *nedonóšane ditiá.*
Użycie w kontekście: *u Viêry vrodíłosie nečasnóje ditiá, na siómum miêseci.*

Nedočuváti

Nedočuváti — niedosłyszeć, słabo słyszeć.
Użycie w kontekście: *na stárost' nedočuváju na liêve uchó; hovorý hołosniêj, diêd užé tróchi nedočuváje.*

Nehodiáščy

Nehodiáščy — 1. nieprzydatny, bezużyteczny; nieodpowiedni; 2. zły, niegodziwy; 2. niezdolny do pracy, słabowity, słaby.
Użycie w kontekście: 1. *siête vidró vže nehodiášče, protikáje; to nehodiášča dóska, tut tréba bôlšu;* 2. *nehodiáščy vôn čołoviêk, nikómu ne pomóže v bidiê;* 3. *ja vže preč nehodiáščy, ne dam rády návet' nakosíti travý królikam.*

Neobóliti

Neobóliti — 1. zazdrościć komuś; 2. życzyć komuś źle; nie współczuć komuś.
Wyraz pochodny: *neobôlny* (o człowieku: nie mający współczucia, niewrażliwy, bezduszny).

Proti mene byv ciêły sviêt — i ja odin. Teper nas dvoje, i mniê ničoho ne strašno.

Użycie w kontekście: 1. *usiê babý v seliê neobólat nas za tóje, što v nas zavelísie hróšy;* 2. *pometáj, što Petró nam ne druh, vôn neobólit nam.*

Neschóti

Neschóti — niechcący.
Synonim: *nevchôt'.*
Użycie w kontekście: *išlá i neschóti nastupíła kotóvi na chvôst; ja johó nevchôt' udýryv [Pietruczuk].*

Nevskrovíty

Nevskrovíty — 1. krnąbrny, narowisty, oporny, uparty; 2. nieprzejednany, nieugięty, nieubłagany, niewzruszony.
Wyraz pochodny: *nevskrovítost'.*
Użycie w kontekście: 1. *Tólik to nevskrovíte ditiá, ne słúchaje ni prôšby, ni hrôźby; jakája nevskrovíta koróva, kíjom ne zaženéš jijiê do chlivá;* 2. *kôlko my johó ne prosíli prodáti dva métry žýta, vôn byv nevskrovíty.*

Níćma

Níćma — (o leżeniu) twarzą do ziemi (do dołu).
Synonimy: *níćkom, níčkom.*
Antonim: *navznák.*
Użycie w kontekście: *ditiá ležáło níćma na postéli; nekotóry spjat níćma; słúhi vpáli níčkom péred caróm.*

Ničohôtie

Ničohôtie — chuchro, chuderlak, mizerak, mizerota; biedaczysko, nieszczęśnik, nieborak.

Użycie w kontekście: *jak byłá małóju, to z jijiê byłó takóje ničohôtie, što vsiê dúmali — ne výžyve; Panásova neviêstka to strášne ničohôtie — ni ciciók, ni kłúbuv.*

Novomôdni

Novomôdni — nowomodny, trendy, na czasie.

Użycie w kontekście: *jak tôlko divčeniáta z nášoho sioła pujšlí do zavodôvki v Hájnuvci, to zrobílisie takíje novomôdni, što buď-buď; Zója novomôdni túfli kupíła [Pietruczuk].*

Nýciati

Nýciati — trącać (szturchać) nosem. Słowo używane najczęściej w odniesieniu do dobytku i zwierząt domowych (krowy, konie, owieczki, króliki, psy), które szperają w poszukiwaniu smaczniejszego pokarmu, ponieważ nie są zadowolone z tego, co im podano.

Użycie w kontekście: *kôń ne chóče jiêsti obróku, onó nýciaje, ovsá šukáje [Pietruczuk]; do Marýli pudyjšłá koróva i stáła nýciati mýrsoju.*

Obezviêčyti

Obezviêčyti — okaleczyć; poranić, pokiereszować, poharatać.

Użycie w kontekście: *jak my kosíli travú, Kóla obezviêčyv małóje zajčeniá — odrêzav jomú perédni łápki; naštó ty biv ditiá bičóm — chotiêv johó obezviêčyti na ciêłe žýcie?*

Obłáziti

Obłáziti — 1. blaknąć, płowieć; tracić kolor; 2. linieć, tracić (zmieniać) sierść; 3. (o insektach, robakach) obłazić; obsiadać.

Synonimy: 1. *bláknuti, połoviêti;* 2. *liniáti;* 3. *obsiadáti.*

Użycie w kontekście: 1. *za liêto Vániova hołubája rubáška preč obliêzła; starýje kartočki vže poobłázili, máło kohó na jich puznáješ;* 2. *koróva navésnu obliêzła;* 3. *uvažájte, kob vas muraščkí ne obliêzli.*

Obłôh

Obłôh — ugór, odłóg, nieużytek, jałowizna.

Synonim: *zálež.*

Frazeologizm: *ležáti obłóhom* (leżeć odłogiem, ugorować; być niewykorzystanym).

Użycie w kontekście: *počtí vsio póle obłóhom ostáviv [Pietruczuk]; na obłózi sláli lon, kob peresóch; Mítia pokínuv svojú bábu obłóhom, tomú ínsy otróki i návet' kavaliêry zanádilisie chodíti do jijiê.*

Óbuvka

Óbuvka — obuwie, buty.

Synonim: *obútok.*

Wyraz pochodny: *obuváti* (wkładać buty, wzuwać buty).

Użycie w kontekście: *nemá v mené tépłoji óbuvki na zímu; diêti schódžujut svôj obútok bez časú — ne chvatáje návet' na rôk.* (*bez časú* — idiom o znaczeniu: nieoczekiwanie prêdko; przed spodziewanym czasem).

Odbréchuvatisie

Odbréchuvatisie — 1. odszczekiwać, odburkiwać; pyskować; 2. odgryzać się, odcinać się, replikować, ripostować.

Użycie w kontekście: 1. *ja jomú hovorýv, a vôn, smorkáč, odbréchuvavsie [Pietruczuk]*; 2. *Vítiu divčeniáta na večurkách chotiêli pudniáti na smiêch, ále vôn ne dávsie, dóbre odbréchuvavsie.*

Odhúzok

Odhúzok — 1. dolna (najgrubsza) część pnia drzewa albo kłody; 2. dolna część snopa poniżej powrósła; 3. (przenośnie) tyłek, zadek, kuper.

Synonimy: 1, 2. *huzýr*; 3. *zadók.*

Użycie w kontekście: 1. *porêzav odhúzka na doskí [Pietruczuk]*; 2. *siohólita v odhúzkach žýtnich snopôv mnôho ziêla;* 3. *pudsúń svôj odhúzok, daj i mniê siêsti.*

Odmolítisie

Odmolítisie — odczepić się (od kogoś, czegoś); odżegnać się (od kogoś, czegoś).

Synonim: *odchrystítisie.*

Użycie w kontekście: *Kóla chódit za Nástieju i diêvčyna ne móže od johó odmolítisie; pryčepívsie, što ne móžna odmolítisie i odchrystítisie [Pietruczuk].*

Odpalantováti

Odpalantováti — odciąć, odkroić, oderżnąć.

Czasownika *odpalantováti* używamy do określania oddzielania od całości raczej dużych kawałków.

Użycie w kontekście: *náštó ty odpalantováv takúju grúbu skíbku?; odpalantováv kusíło sołoníny [Pietruczuk].*

Odtúchnuti

Odtúchnuti — (o opuchliźnie) ustąpić, zejść, zniknąć.

Forma niedokonana: *odtucháti.*

Użycie w kontekście: *Stepánova ruká vže odtúchła, ále vpéruč byłá jak bóčka; mojómu čołoviêkovi zbóku výdułasie jakájaś gúla i vže dva týžni ne odtucháje.*

Ogaráčyti

Ogaráčyti — stanąć okrakiem; usiąść okrakiem.

Wyrazy pochodne: *ogarákom* (okrakiem); *rozgaráčytisie* (stanąć w rozkroku, rozkraczyć się); *rozgaráka* (1. rozwidlony konar albo gałąź drzewa; 2. osoba o krzywych nogach).

Użycie w kontekście: *Stiópa ogaráčyv dylá i stav vertiêti v jôm dýrku; ja báčyv! — jak báčyv, to čom ne ogaráčyv?* (powiedzenie); *vôn rozgaráčyvsie pónad róvom i divívsie v vódu; voná siêła na koniá ogarákom i pojiêchała; tréba było nazbiráti rumniêjšoho hôla, a ne siêtych rozgarákuv; podivíś, jakája rozgaráka z jóho žônki.*

Ohońkóvy

Ohońkóvy — (kolor) pomarańczowy.

Użycie w kontekście: *Nína pokrasíła vóvnu na ohońkóvy kólor; sóncie péred záchodom miêło ohońkóvy odtiênok; u horôdčyku roslí čyrvóny i ohońkóvy tulipány.*

Nazwy kolorów w gwarach podlaskich są w zasadzie takie same lub podobne jak w języku polskim, ale jest kilka odrębnych słów:

kačaróvy — ciemnozielony;

majóvy — jasnozielony;

hołubý — błękitny, modry;

Čołoviek vôn rozumny, ale kob rozumno postupati — odnoho rozumu zamało.

síni — niebieski;
siréniovy — fioletowy;
korýčniovy — brązowy;
połový — bladożółty (kolor dojrzałego żyta);
rýžy — rudy.

Okútati

Okútati — opatulić, otulić; omotać, obwinąć.
Użycie w kontekście: *Viêra o(b)kútała dočkú kožúchom i šče płáchtoju, kob tája ne zmérzła, kolí voný jiêchali do dóchtora; na zímu Chvédur o(b)kútav jabłyniê sołómoju.*

Operezáti

Operezáti — 1. uderzyć pas(ki)em (rzemieniem); 2. opasać (kogoś, coś); 3. założyć pas(ek).
Synonim: 1. *sperezáti*; 2. *okružýti*; 3. *pudperezáti*.
Użycie w kontekście: 1. *báťko operezáv Kólu dva rázy páskom, poká chłópeć pospiêv utečý z cháty; jak sperežú páskom, to popometáješ;* 2. *miêsto operezáli zemlaným válom;* 3. *Serhiêj ne miêv čym operezáti nohavíci.*

Opýchati

Opýchati — opylić; opryskać (rośliny uprawne preparatem chemicznym).

Użycie w kontekście: *učóra my opýchali kartópli od stónki; Halína dísiaka opýchała svojiê rúžy od mšýciuv.*

Osołopiêti

Osołopiêti — osłupieć; zaniemówić; zdębieć; postawić oczy w słup; zbaranieć, zgłupieć.
Synonimy: *zbentéžytisie, zumiêtisie.*
Użycie w kontekście: *Mánia zadérła spudníciu i Vánia osołopiêv; ditiá osołopiêło od tóhó, što pobáčyło.*

Ostiánka

Ostiánka — ość w kłosie (żyta, jęczmienia, pszenicy).
Użycie w kontekście: *ja ciêły deń pudbiráła žýto i ostianók sobiê v soróčku ponazahaniáła; jakájaś ostiánka popáła jomú v hórło, čut' ne zatchnúvsie.*

Ostovpiêti

Ostovpiêti — osłupieć, znieruchomieć, oniemieć, zdębieć.
Wariant: *ostovpeniêti.*
Wyraz pochodny: *ostovpiêły/ostovpeniêły* (osłupiały, zaskoczony, zdumiony, zaszokowany, zdębiały).
Użycie w kontekście: *kolí jomú skazáli, kôlko zapłatíli za koniá, vôn ostovpiêv; Grýša stojav jak ostovpeniêły i divívsie, jak požár perekidájetsie z kłúni na chlivý.*

Ostrêj

Ostrêj — ostrze.
L.mn.: *ostryjiê.*
Użycie w kontekście: *ostrêj nožá výščerbivsie včóra, jak my rêzali opónu; ostryjóm kosý vdýryv ob kámeń [Pietruczuk].*

Ósušok

Ósušok — 1. przylepka, piętka (kromka chleba odkrojona z końca bochenka); 2. wyschnięty kawałek chleba; suchar.
Synonim: *ósuch.*
L.mn.: *osuškí; osuchí.*
Użycie w kontekście: 1. *diêti lúblat jiêsti osuškí;* 2. *ja ne znajšóv ničóho pojiêsti, tôlko jakíjeś osuchí v komóry.*

Otrók

Otrók — żonaty mężczyzna.
To bardzo zagadkowe słowo w języku podlaskim. W języku rosyjskim słowo *óтрок* ma dziś wydźwięk archaiczny i oznacza „wyrostka" bądź „mężczyznę, który nigdy nie był żonaty". W języku czeskim *ótrok* to „niewolnik", „człowiek będący czyjąś własnością". A w naszych gwarach proszę bardzo: „człowiek żonaty", przeciwieństwo „kawalera".

Użycie w kontekście: *véčerom pozbirálisie kavaliêry i otróki [Pietruczuk]; otróki vypiváli v sadkóvi za płótom.*

Ozádie

Ozádie — 1. ziarno gorszego gatunku oddzielone podczas czyszczenia; 2. (przenośnie) coś gorszego od zwyczajnego standardu.

Użycie w kontekście: 1. *siête zernó posiêjemo, a ozádie zmélemo na ósypku ábo oddamó kúram;* 2. *voný liêpšy jábłyka vže perebráli, nam onó ozádie ostáłosie.*

Ôś

Ôś — oś.

Wariant: *osiá.*

L.mn.: *ósi.*

Ôś — jedno z trzech słów języka podlaskiego zaczynajacych się od dyftongu *ô*. Pozostałe dwa słowa: *ôvsisko* (pole owsa lub ściernisko po zżętym owsie) i *ôvsianka* (słoma owsiana).

Pachvá

Pachvá — pachwina (zagłębienie między podbrzuszem i udem).

Synonim: *pachvína.*

Użycie w kontekście: *učóra koróva sadonúła mniê róhom u pachvú; štoś mniê nohá v pachvíni bolít [Pietruczuk].*

Pákule

Pákule — pakuły (włókna lnu albo konopi uzyskiwane podczas obróbki wstępnej słomy tych roślin).
Użycie w kontekście: *jak stávjat chátu, to míży dyliê kładút pákule [Pietruczuk]; z pákula vjut môcny verovkí.*

Pámołodok

Pámołodok — pęd; odrośl, odrost.
Synonimy: *pásenok, páseń.*
Użycie w kontekście: *starája hrúša vsóchła, alé pustíła pámołodki [Pietruczuk]; korčê truskávok užé puskájut paseniê.*

Panováti

Panováti — 1. (najczęściej o leku lub leczeniu) skutkować, działać, służyć, pomagać; 2. (rządzić) panować, władać, królować.
Forma dokonana: *popanováti.*
Użycie w kontekście: 1. *dóktor prypisáv jomú dorohóje likárstvo, ale voné ne popanováło; čohó my ne próbuvali, kob výličyti jéji egzému, alé nic ne panováło;*

bat'kí johó i bíli, i łáskoju prosíli, alé ničóho ne popanováło, užé búde drúhi rôk, jak vôn u tiurmiê; 2. Žygimónt I Starý panováv u litách 1507-1548.

Pasovóje

Pasovóje — pastwisko.
Synonim: *pasvísko.*
Użycie w kontekście: *závtra ne vyvód' kobýłu na pasovóje, pokíń u chliviê, zránia pryjiêde veterynár podivítisie, što jôj je; ustaváj, lúde vže davnó povyhaniáli korový na pasvísko!*

Péplati(sie)

Péplati(sie) — babrać (się), brudzić (się), paprać (się), tytłać (się).
Użycie w kontekście: *Kóla popéplav sobiê soróčku varénijom; vôn łádiv samochóda i zapéplav ciêły kombinezón; u restauráciji pryneslí nam homára, ale my ne najiêlisie, tôlko zapéplalisie.*

Perehíbina

Perehíbina — pęcina konia.
Użycie w kontekście: *kobýli nabrákła perednia liêva nohá v perehíbini; voźmi za perehíbinu i pudními kopýto.*

Ja choču chot' z odnym čołoviêkom hovoryti, jak z soboju.

Perehovóruvati

Perehovóruvati — 1. tłumaczyć (ustnie) z jednego języka na inny; 2. omawiać (obgadywać) wszystko; 3. (pokonywać kogoś w mówieniu) przegadywać.

Słowo pochodne: *perehovôrščyk* (tłumacz ustny).

Użycie w kontekście: 1. *pryjiêchali niêmci z perehovôrščykom i pujšlí dopýtuvati rúśkich pliênnych;* 2. *hovorýli do ránia, ále i ták vsióhó ne perehovorýli;* 3. *násoji Káti nichtó ne perehovóryt.*

Perepináti

Perepináti — przeprowadzać krowę (rzadziej owcę) z jednego miejsca pastwiska na inne. Czynność polega na wyjęciu z ziemi metalowego pala na końcu łańcucha, do którego jest uwiązana krowa, przeniesieniu go w inne miejsce i ponownym wbiciu w ziemię. Nie znamy polskiego odpowiednika tego czasownika. Polskie „przepinać" oznacza raczej coś innego.

Użycie w kontekście: *užé drúha hodína, tréba korový poperepináti; napojív i perepjáv nášoho byčká.*

Perepuniáti

Perepuniáti — zachodzić komuś/czemuś drogę; zatrzymywać kogoś/coś.

Forma dokonana: *perepuníti.*

Użycie w kontekście: *perepunív mené i chotiêv nabíti [Pietruczuk]; perepuní svíni, a to zabihút na horód i vsió zelóne zhłumjáť.*

Perévjasło

Perévjasło — powrósło.
L.mn.: *perévjasła*.
Użycie w kontekście: *narobíli perévjasioł i povezáli jačmiêń [Pietruczuk]; chodí, synók, naučú tebé robíti perévjasła.*

Perezvá

Perezvá — weselny orszak furmanek wiozący pannę młodą/pana młodego do ślubu w cerkwi lub po ślubie z cerkwi, a także przewożący pannę młodą z posagiem do domu pana młodego.
Użycie w kontekście: *my v perezviê jiêchali sperédu, vezlí mołodóho do vinciú v Klénikach; chłópci perehorodíli doróhu perezviê i dopominálisie vykúpnoho.*
Dzisiaj nikt już nie jeździ do ślubu furmanką. Tym niemniej orszak weselny uformowany z aut też możnaby nazywać *perezvoju* po podlasku.

Pérše

Pérše — 1. (przysłówek występujący najczęściej z czasownikami *čúti, báčyti*) po raz pierwszy; 2. część składowa spójnika *pérše čym* — zanim.

Wyrazy pochodne: *peršák* (najmocniejsza partia samogonu); *peršátka* (krowa po pierwszym ocieleniu); *peršeństvó* (pierwszeństwo); *peršyná* (pierwszyzna); *uperšynú* (po raz pierwszy).

Użycie w kontekście: 1. *ja pérše čúju pro siête diêło;* 2. *pérše čym ití na večurkí, pomýj nóhi i pominiáj škarpéty.*

Pétryk

Pétryk — biedronka.

Synonim: *Bóža korôvka.*

Użycie w kontekście: *ostorôžno, ne rozdušý pétryka na porózi; pétryki to dóbry kuzáki, voný jidiát mšýci.*

Pić

Pić — penis, prącie, członek męski; fiut.

Synonimy: *piciúr; prúteň.*

Użycie w kontekście: *zastební rozpôrku, a to vídno, jak pić báłtajetsie!*

Słowo *pić* w gwarach podlaskich jest słowem pospolitym, na ogół nie używanym w przyzwoitej rozmowie (tym nie mniej daleko mu do wulgarności słowa *chuj*). *Pić* u małych chłopców to *siúryk.*

Pliêška

Pliêška — 1. (wyróżniająca się część całości) plama; łata; pasmo; smuga; 2. łysina; 3. główka gwoździa.

L.mn.: *pliškí.*

Synonimy: 1. *pliêcha; łátka; ciátka; diúha;* 2. *pliêch, łýsina.*

Użycie w kontekście: 1. *posiêjali žýto, alé nedokłádno, neobsiêjany pliškí pokínuli; diś zžáli čuť ne vsioj ovés, tôlko nevelíka pliêška pud liêsom ostáłasie na závtra; na síniuj kófti výstupili jakíješ zelóny pliškí;* 2. *u johó na hołoviê pliêška, choč vôn i nestarý ščе;* 3. *kupí gozdí z velíkimi pliškámi.*

Pliêvka

Pliêvka — 1. (ogólnie) błona, powłoka; membrana; 2. (konkretnie) błona na mięsie; kożuch na mleku.

Termin specjalny: *divóčka (divóča) pliêvka* (błona dziewicza).

Użycie w kontekście: *znimí z mjása pliêvku, bo ne požujéš; ne lublú pliêvki z páranoho mołoká [Pietruczuk].*

Pódług

Pódług — 1. według; stosownie do; 2. w porównaniu z (kimś, czymś); porównując (coś).

Użycie w kontekście: 1. *pódług mené, ty ne máješ ráciji; pódług práva siêty učástok zemliê naléžyt do bátiuški;* 2. *Míša biêdny hospodár pódług nášoho Stepána; pódług liêt vôn búde mnôho stáršy za svojú žônku.*

Póhołos

Póhołos — echo, pogłos, odgłos.

Wyraz pochodny: *póhołoska* (pogłoska, plotka, fama, wieść, słuchy).

Użycie w kontekście: *u siêtum miêsti jak krýkneš, to póhołos po ciêłum liêsi pôjde; u Klénikach zvóniat, a póhołos nesétsie až do Lachôv.*

Pokámiś

Pokámiś — 1. na razie; póki co; 2. w tym czasie kiedy; podczas gdy; 3. dopóki; 4. zanim.

Synonim: *poká.*

Użycie w kontekście: 1. *pokámiś (poká) pokínemo miškí na póli i pôjdemo zapreháti koniá;* 2. *pokámiś (poká) žônka šykováła snedánie, Stiópa pryvjôz fôru snopôv do kłúni;* 3. *pokámiś (poká) búdu žýti, nikóli jijiê ne zabúdu;* 4. *pokámiś (poká) syn vernúvsie z łávki z paperósami, báťko vžé pospiêv pozýčyti páčku od susiêda i výkuryti dva.*

Pokindá

Pokindá — kobieta rozwiedziona lub będąca w separacji z mężem.

Synonim: *pokindócha.*

Użycie w kontekście: *z pokindóju dóbry chłópeć ne ožénitsie [Pietruczuk].*

Półap

Półap — sufit.

Użycie w kontekście: *półap u Stepánovych zrobíli z sosnóvych dosók; na velíkuj cháti v kutkóvi pud sámym półapom poviêsili portrét najmołódšoji dočkí.*

Połóva

Połóva — plewy.

Wyraz pochodny: *połôvnik* (przybudówka przy stodole, w której przechowuje się plewy).

Użycie w kontekście: *u namołóčanum ovsiê mnôho połóvy, závtra odviêjem; hréčanu połóvu svíni dóbre jidiát, a ovsiánoji ne chóčut [Pietruczuk].*

Pomôst

Pomôst — podłoga.

Synonim: *pudłóha.*

Użycie w kontekście: *ja tôlko što pomýła pomôst, uvažáj, ne pokovznísie; tóku v cháti vže nichtó ne máje, usiê vkładájut pomósty [Pietruczuk].*

Póratisie

Póratisie — trudzić się, krzątać się, pracować.

Użycie w kontekście: *diś ja do obiêda pórałasie kóło plitý; póralisie z tými kartóplami do sámóho zmerkánia.*

U mene nema vsioho, što ja lublu. Ale ja lublu vsio, što v mene je.

Pótka

Pótka — cipka, cipa.

Synonim: *šmótka.*

Użycie w kontekście: *Lijašóvuj bábi pótka znov zasverbiêła, uže tréti deń vypiváje i kačájetsie z otrókami.*

Słowo *pótka* w gwarach podlaskich jest słowem pospolitym, na ogół nie używanym w przyzwoitej rozmowie (tym nie mniej daleko mu do wulgarności słów *mandá, pizdá*). *Šmótka* to, według naszego wyczucia, słowo mniej pospolite (i mniej nieprzyzwoite) niż *pótka*. *Pótka* u małych dziewczynek to *siúśka.*

Povch

Povch — kret (ssak z rodziny kretowatych, na przykład: Talpa europaea).

L.mn.: *povchí.*

Wyrazy pochodne: *povchoviênie* (kretowisko); *spovšýti* (o kretach: zryć ziemię).

Użycie w kontekście: *povchí, kob na jich lícho, poryli pasovóje; učóra puv dniá rozbiváv hrablámi povchoviênie na łónci.*

Uwaga: nie mylić słowa *povch* ze słowem *krôt*. Słowo *krôt* w języku podlaskim oznacza owada, turkucia podjadka (Gryllotalpa gryllotalpa).

Skoro o ssaku mowa, to proponujemy tutaj dodatek

z podlaskim nazewnictwem udomowionych i dzikich ssaków (w liczbie pojedyńczej i mnogiej, samców i samic), ich potomstwa oraz, w niektórych wypadkach, czasowniki oznaczające głosy wydawane przez te zwierzęta:

KROWY: byk, bykí; koróva, korový; telá, teláta; korový ryčát, myčát; [dodatkowe nazwy: *tiôłka, tiułkí, tełúška, tełuškí, jałôvka, jałuvkí* (krowa, która jeszcze się nie cieliła)*; peršátka, peršatkí* (krowa z pierwszym cielęciem)*; byčók, byčkí* (mołody byk)*; buháj, buhajiê* (byk do rozpłodu)*; vôł, voły* (kastrowany byk)];

KONIE: kôń, kóni; kobýła, kobyłý; žerebjá, žerebjáta; kóni irzát; [dodatkowe nazwy: *žerebéć, žerebciê, ógier, ogierê* (młody koń; koń do rozpłodu)*; žerôbka, žerubkí* (młoda klacz)];

OWCE: barán, baraný; ovéčka, ovečkí; jahniá, jahniáta; ovečkí mečát, večát; ovéčka morkitájetsie; [dodatkowe nazwy: *skôp, skopý* (kastrovany baran)];

KOTY: kôt, kotý; kôška, kuškí; koteniá, koteniáta; kotý mjávkajut, mjavčát, murłýkajut;

PSY: sobáka, sobáki; súka, súki; ščeniá, sobačeniá, ščeniáta, sobačeniáta; sobáki bréšut, jávkajut, skúhlat, výjut;

ŚWINIE: paršúk, paršukí; sviniá, svíni; porosiá, porosiáta; svíni kvičát, piščát, róchkajut; [dodatkowe

nazwy: *pudsvínok, pudsvínki (kilkumiesięczne prosię); knur, knurê* (samiec do rozpłodu)];

KOZY: kozioł, kozłý); kozá, kózy; kozleniá, kozleniáta; kózy mečát, večát;

KRÓLIKI: krôl, kroliê; krolícha, krolíchi; kroleniá, kroleniáta;

ZAJĄCE: zájeć, zájci; zajčýcha, zajčýchi; zajčeniá, zajčeniáta;

WILKI: vovk, vovkí; vovčýcha, vovčýchi; vovčeniá, vovčeniáta; vovkí výjut;

NIEDŹWIEDZIE: medviêď, medvédi; medvedícha, medvedíchi; medvedeniá, medvedeniáta; medvédi ryčát;

ŻUBRY: zubr, zubrê; zubrýcha, zubrýchi; zubreniá, zubreniáta; zubrê ryčát;

LISY: lis, lísy; lisá/lisícia, lisíci; liseniá, liseniáta;

BORSUKI: borsúk, borsukí; borsučýcha, borsučýchi; borsučeniá, borsučeniáta;

JEŻE: jôž, jožê; joženiá, joženiáta;

TCHÓRZE: tchôr, tchorê; tchorýcha, tchorýchi; tchoreniá, tchoreniáta;

WIEWIÓRKI: vavjôrka, vavjurkí; vavjurčeniá, vavjurčéniáta;

MYSZY: myš, mýšy; myšeniá, myšeniáta;

SZCZURY: ščur, ščurê; ščurýcha, ščurýchi; ščureniá, ščureniáta;

KUNY: kuná; kúny; kuneniá, kuneniáta;

ŁASICE: łáska, łáski; łaseniá, łaseniáta;
BOBRY: bôbr/bobér, bobrê; bobrýcha, bobrýchi; bobreniá, bobreniáta;
WYDRY: výdra; výdry; vydreniá, vydreniáta;
JELENIE: oléń, oléni; olénicha, olénichi; oleneniá, oleneniáta;
SARNY: koziół, kozłý; kozá/sárna, kózy/sárny; kozleniá, kozleniáta;
ŁOSIE: łoś, łósi; łóša, łóšy; łoseniá, łoseniáta;
DZIKI: dzik, dzíki; díka sviniá/dzičýcha, dzičýchi; díkie porosiá/dzičeniá, dzičeniáta.

Pôdžyłki

Pôdžyłki — ścięgna.
Użycie w kontekście: *učóra ja tak narobívsie, što dísiaka pôdžyłki bolát; sobáka včóra schvatív žônku za liêvu nohú, za pôdžyłki.*

Pôšva

Pôšva — poszewka, powłoczka (na poduszkę).
Synonim: *návołočka.*
Poszewka na kołdrę lub pierzynę to w języku podlaskim *čechôł.*
Użycie w kontekście: *tréba pominiáti pôšvu, bo vže brúdna; odný kážut pôšva, drúhi — návołočka; Mánia pošýła nóvy čechôł na perýnu.*

Prač

Prač — kijanka (drewniana łopatka służąca do wybijania bielizny w czasie prania lub obijania lnu).
Wyraz pochodny: *práčyk* (kijanka, larwa żaby).
Użycie w kontekście: *kolíś bilijó mýli nad rykóju i pračóm vybiváli; pračóm tóže obmołóčuvali lon; diêti plúchalisie v šážałci i łápali práčyki.*

Prakôveć

Prakôveć — obrączka; pierścionek.
Użycie w kontekście: *Kóla z Nínoju pojiêchali vinčátisie, ále zabýli prakôvci, i stáršy svat músiv vernútisie po jich do dómu mołodóho; na práznikovi v Kórnini nášy divčeniáta pokupláli sobiê prakôvci na stragánach pry cérkvi.*

Práviti

Práviti — 1. rozprawiać, rozwodzić się; 2. opowiadać niestworzone historie, fantazjować, zmyślać.
Użycie w kontekście: 1. *diêd na večurkách dóvho práviv pro péršu vujnú, na kotóruj vôn vojováv na rumúnśkum frónti;* 2. *vôn tobiê búde práviti vélmi dóvho, ále právdy ty od johó ne spodivájsie.*

Preč

Preč — 1. całkiem, zupełnie, kompletnie; 2. wszędzie; 3. na wskroś; na wylot.

Wyraz pochodny: *prečútki* (wzmocnienie *preč*: w całej pełni; do cna, bez reszty).

Użycie w kontekście: 1. *Kóla preč durný, kínuv robótu v miêsti i vernúvsie na siołó; nášy chłópci elegáńcki, preč jak mjastóvy;* 2. *ja šukáła preč, alé tak i ne najšłá tvóho prakôvcia;* 3. *vôn prečútki promók na doščóvi.*

Promižútok

Promižútok — 1. (w przestrzeni) odstęp, luka, szczelina, przerwa; 2. (w czasie) pauza, przerwa.

To z pewnością rusycyzm w gwarach podlaskich, ale dosyć funkcjonalny.

Użycie w kontekście: 1. *mížy piêčkoju i stinóju pečník pokínuv nevelíki promižútok, ale návet' kôt tudóju ne proliêze;* 2. *voný pohovorýli v promižútkovi mížy útrenioju i obiêdnioju.*

Próstyń

Próstyń — prześcieradło.

Wariant: *próstynia.*

L.mn.: *prostyniê.*

Użycie w kontekście: *tréba pomýti prostyniê, nemá vže čýstych na zmiênu; zastelí próstyniu, ne chóčetsie spáti na odnôm sinnikóvi.*

Pi zo ščastia, a ne z hora.

Pruhménie

Pruhménie — (plac przy domu, stodole i oborze) podwórze.

Synonim: *pudvôrok.*

Użycie w kontekście: *diêti nechaj zabavlájutsie na pruhméni, ne berý jich na póle; vôz stojít na pruhméni, nánuč tréba vstáviti do kłúni; na pruhméni vže vysóka travá, tréba skosíti.*

Prutók

Prutók — pręt; drążek; szczebel; kołek.

Wyraz pochodny: *prúteň* (prącie, członek męski).

Użycie w kontekście: *dva prutkí v drabíni połamálisie, tréba vstáviti nóvy; podivíś, jak hóže výtočany prutkí v siêtuj balustrádi.*

Prylúdny

To fajne słowo o pozytywnym znaczeniu, które oznacza człowieka miłego, uprzejmego, dobrze odnoszącego się do innych ludzi, będącego przeciwieństwem odludka i mizantropa. Zdefiniujmy zatem pole semantyczne tego przymiotnika najszczodrzej jak możemy.

Prylúdny — I.1. miły, uprzejmy, życzliwy; 2. towarzyski, przyjazny, koleżeński; 3. kontaktowy, otwarty; 4. gościnny; 5. rozmowny; II. publiczny; jawny.

Wyrazy pochodne: *pryludnost'* (uprzejmość, życzliwość; towarzyskość, przyjazność, koleżeńskość; kontaktowość, otwartość; gościnność; rozmowność; publiczność, jawność); *prulúdno* (uprzejmie, życzliwie; przyjaźnie; otwarcie; gościnnie; publicznie, jawnie, przy ludziach, przy świadkach).

Użycie w kontekście: I. *prylúdny vôn do ludí; takí dóbry, tíchi, spokôjny — tak i nazyvájetsie prylúdny*; II. *vôn ne pobojávsie skazáti siêtoho prylúdno.*

Prysposóbitisie

Prysposóbitisie — 1. znaleźć sobie (wygodne) miejsce; ulokować się; usadowić się; umościć się; 2. przystosować się, dostosować się.

Forma niedokonana: *prysposoblátisie.*

Użycie w kontekście: 1. *Míša prysposóbivsie pry stoliê i stav rysováti; naš najstáršy syn prysposóbivsie na tertakóvi v Hájnuvci;* 2. *liêtom niêmci spalíli náše siołó i lúde prysposoblálisie žýti v zemlankách.*

Pučók

Pučók — 1. wiązka gałęzi (chrustu) na opał, porąbanych na mniej więcej równe kawałki i obwiązanych słomianym powrósłem; 2. (ogólnie) pęk, wiecheć, wiecha; wiązanka.

Frazeologizm: *rumniáti pučkí* (przygotowywać opał z porąbanych i obwiązanych słomianym powrósłem gałęzi lub chrustu).

Użycie w kontekście: 1. *učóra my spustíli, oterebíli i pryvezlí štýry chvóji, a dísiaka pojiêdemo rumniáti pučkí z hôla;* 2. *lon, jak výsochne, trêba búde zvezáti v pučkí.*

Pudgavniáti

Pudgavniáti — podśmiewać się, podrwiwać, nabijać się, kpić, żartować (z kogoś).

Wyraz pochodny: *pudgavniánie.*

Użycie w kontekście: *na večurkách chłópci vse pudgavniáli Kólu, bo vôn byv vélmi nesmiêły do divčeniát; vôn naréšti zazłováv na jich za siête pudgavniánie.*

Pudchodiáščy

Pudchodiáščy — 1. odpowiedni; dobrze pasujący; 2. (trochę) podobny; 3. całkiem dobry; porządny; całkiem ładny.

Synonimy: 1. *odpoviêdni;* 2. *podôbny;* 3. *bájki.*

Użycie w kontekście: 1. *ja včóra v Hájnuvci nabrała pudchodiáščoho materyjału na płátije;* 2. *Stiópa tróchu pudchodiáščy na nášoho Vołódiu;* 3. *podivísie, jakóho pudchodiáščoho ziátia búdut miêti Tichoniióvy.*

Púdiło

Púdiło — 1. strach na wróble; 2. (przenośnie o zaniedbanym wyglądzie) obszarpaniec; postrach, straszydło; czupiradło.

Synonimy: *čúčało, lákało, strachopúd.*

Użycie w kontekście: 1. *učóra my postávili púdiło na horódi, kob ptaškí ne povydziovbáli nasiênia;* 2. *odiahnísie porádočno, bo tepér ty podôbny do strachopúda; začešýsia, a to vyhladáješ jak čúčało [Pietruczuk].*

Pudrád

Pudrád — 1. z rzędu; raz za razem; 2. po kolei, jak leci.

Synonimy: 2. *sprytná.*

Użycie w kontekście: 1. *Márek ne zdav egzáminu na pravojázdu try rázy pudrád; ja músiv povtorýti jomú pjat' rázy pudrád, poká vôn poniáv;* 2. *vôn ne schotiêv tióhati miškí pudrád, tôlko nekotóry; berý jábłyka z kóšyka sprytná, ne perebiráj.*

Púlati

Púlati — dźwigać, taszczyć, targać, tarabanić.

Synonim: *prúcati.*

Użycie w kontekście: *ne púlaj tych miškôv, šče pudorvéšsie; Vániu, čohó ty prúcaješ svóho brátika tudýsiudý po húlici, necháj vôn sam tápaje.*

Puvtretiá

Puvtretiá — dwa/dwie i pół.

Puvtretiá to przedstawiciel archaicznych liczebników ułamkowych w języku podlaskim, które obecnie, za wyjątkiem liczebnika *puvtorá* (jeden/jedna/jedno i pół, półtora), wyszły z użycia.

Mnemotechniczna reguła tworzenia takich liczebników: liczebnik ułamkowy *puv* + liczebnik porządkowy w rodzaju żeńskim z przesuniętym akcentem na ostatnią sylabę.

Przykłady:

puv + trétia = puvtretiá (dwa/dwie i pół);
puv + četvérta = puvčetvertá (trzy i pół);
puv + pjáta = puvpjatá (cztery i pół);
puv + šósta = puvšostá (pięć i pół);
puv + desiáta = puvdesiatá (dziewięć i pół).

Rabotiênie

Rabotiênie — piegi.

Synonim: *łastoviênie.*

Znaczenia słowa *rabý*: 1. pstrokaty, wielokolorowy; *rabája kúrka; rabóje płátije;* 2. łaciaty; *rabája koróva;* 2. piegowaty; *rabája diêvčynka.*

Użycie w kontekście: *u Kłávdiji rabotiênie tôlko na tvaróvi, a v jéji mołódšoji sestrê šče j na rukách i plé-*

čach; voná kupíła v aptéci v Biêlśku krem od łastoviênia, ále vôn jôj ne popanováv.

Révedy

Révedy — graty, rupiecie, szpargały, starocie, złom.
L.poj.: *réved.*
Synonimy: *barachłó, gráty, ramôle, starôtie, złôm, złômki.*
Użycie w kontekście: *tréba naréšti povýkidati staryje révedy i kupíti nóvy mébli do cháty; u jich na pudvôrku mnôho vsiákoho barachłá i ramôla.*

Rêzki

Rêzki — nosidło do słomy i siana składające się z dwóch drewnianych pałąków i naciągniętej na nie siatki ze sznurka. Możliwe, że w niektórych gwarach polskich nazywano to chłopskie urządzenie „łękami"; nie znamy odpowiednika tego słowa w polskim języku literackim.
Synonim: *kabłukí.*
Użycie w kontekście: *vozmí rêzki i prynesí kobýli siêna; pud véčur nakosív dla telát travý i čut' pryvołôk rêzkami.*

Rodiêla

Rodiêla — (kobieta, która niedawno urodziła) kobieta w połogu, położnica.

Buď soboju — inšy roli zaniaty.

Użycie w kontekście: *babý prýjšli v odviêdki do našoji rodiêli; voná onó ležýt ciêły deń na łôžku i nic ne róbit, jak rodiêla.*

Rozdziáva

Rozdziáva — fajtłapa, niezdara; gapa.

Użycie w kontekście: *vôn takí rozdziáva, što návet' čerevíka zavezáti jak sliêd ne vmiêje; rozdziáva z rozdziávuv, byłá na prystánku i ne zavvážyła, jak pudjiêchav autóbus.*

Rózpłuha

Rózpłuha — bruzda.

Dopełniacz l.poj.: *rózpłuhi;* l.mn.: *rozpłuhí.*

Synonim: *borozná* (dopełniacz l.poj.: *borozný;* l.mn.: *bórozny*).

Użycie w kontekście: *ne orý hłubókoji rózpłuhi pud kartópli, bo tut vélmi sýro i kartópli móhut pohníti; jak oréš pároju koní, odín z jich músit ití rózpłuhoju; u sviêžuj borozniê náša kôška peredušýła ciêłe hnizdó myšý.*

Róztres

Róztres — gruchot, grat, rupieć, staroć; klekot, rzęch.

Synonimy: *réved, grat, złômok.*

Użycie w kontekście: *naš krédens to preč róztres, dvérci ne začyniájutsie, pôłki čut' deržátsie; na tvojôm róztresi vže strášno jiêzditi, oddáj johó na złôm.*

Rôstka

Rôstka — kiełek.
L.mn.: *rustkí.*
Użycie w kontekście: *kartópli v póhrebi vže pustíli rustkí; žýtnie zernó v zasiêkovi pustíło rustkí, i jačmiêń tóže prorôs.*

Rubáška

Rubáška — wierzchnia koszula męska.
Użycie w kontekście: *tréba poodžymáti rubaškí čołoviêkovi, nemá vže ni ódnóji čýstoji; nałožýv rubášku i zavezáv hálštuka [Pietruczuk].*
Uwaga: słowo *soróčka* oznacza najczęściej koszulę noszoną bezpośrednio na ciele.

Rudniá

Rudniá — rodzina; krewni; bliscy, najbliżsi.
Użycie w kontekście: *na póchorony nášoho diêda zjiêchałasie čut' ne vsia rudniá; u Nádi na vesiêli ne byłó nikóho z jéji rudniê.*

Ruzdvó

Ruzdvó — Narodzenie Chrystusa, Boże Narodzenie (7 stycznia).
Wyraz pochodny: *ruzdvjaný* (bożonarodzeniowy).
Użycie w kontekście: *pravosłávny na Pudlášy sviatkú-*

jut (práznujut) Ruzdvó po starómu stýli; koladnikí idút koladováti na péršy deń Ruzdvá.

Przy tej okazji przypomnimy podlaskie nazwy (ludowe) innych ważnych świąt prawosławnych w roku:

Błahoviêščanie — Zwiastowanie Przenajświętszej Bogurodzicy (7 kwietnia);

Čés(t)ny Krest — Podwyższenie Krzyża Pańskiego (27 września);

Hołovosiêka — Ścięcie Jana Chrzciciela (11 września);

Hrumníci — Spotkanie Pańskie (15 lutego);

Júryja — Wielkiego Męcznnika Jerzego Zwycięzcy (6 maja);

Kirýła i Mifódija — Świętych Cyryla i Metodego (24 maja);

Klečánie — Zesłanie Ducha Świętego na Apostołów (Pięćdziesiątnica) (50-ty dzień po Zmartwychwstaniu Pańskim);

Kreščénije — Chrzest Pański (19 stycznia);

Michajíła — Sobór Archanioła Michała i św. mocy niebios (21 listopada);

Petrá i Pávła — Świętych apostołów Piotra i Pawła (12 lipca);

Prečýsta — Narodzenie Przenajświętszej Bogurodzicy (21 września);

Pokróva — Święto Opieki Najświętszej Bogurodzicy (14 października);

Spása — Przemienienie Pańskie (19 sierpnia);
Spliênie — Zaśnięcie Przenajświętszej Bogurodzicy (28 sierpnia);
Velíkdeń — Wielkanoc, Zmartwychwstanie Pańskie (święto ruchome);
Vérbnicia — Wjazd Chrystusa do Jerozolimy (Niedziela Palmowa) (ostatnia niedziela przed rozpoczęciem Wielkiego Tygodnia);
Všéstie — Wniebowstąpienie Pańskie (40-ty dzień po Zmartwychwstaniu Pańskim);
Vvediénije/Vvediênie — Wprowadzenie Przenajświętszej Bogurodzicy do Świątyni (4 grudnia).

Se

Se — jeśli, jeżeli, o ile.
Spójnik *se* służy do budowania zdań warunkowych. *Se* jest używany na ogół do warunków odnoszących się do teraźniejszości i przyszłości, których spełnienie jest realne albo bardzo prawdopodobne. W takich sytuacjach można też wykorzystywać spójniki *jak, kolí*. Przy budowaniu zdań warunkowych odnoszących się do przeszłości (warunki nierealne) wykorzystujemy spójniki *jákby, kolí b, kob*.
Użycie w kontekście: *se voná prýjde, ne zabúď oddáti jôj hróšy; se chóčeš ití na večurkí, podaváj korovám; se*

tobiê tréba, berý siêty svéder navsé; pojiêdemo na zabávu roverámi, se ne búde doščú.

Siêty

Siêty — ten; ci; te.
Wyraz pochodny: *siêteča* (w tym czasie; o tej porze).
Synonimy: formy męskie — *siej, sioj*; formy żeńskie — *siéja, siája*; formy nijakie — *siéje, sióje*; l.mn. dla wszystkich rodzaji: *siéji.*
Użycie w kontekście: *siêty stôł chorôščy, čym toj; na siêtum sviêti tiážko žýti, ále nichtó ne znáje, čy lokš búde na tôm; siêty chmáry ne prôjdut, búde búra; łóni siêteča išlí doščê, a siohólita doščú ni na likárstvo; diêti siêteča vže povínny spáti.*

Siohólita

Siohólita — w tym roku, w bieżącym (obecnym) roku.
Wyrazy pochodne: *siohólitni* (tegoroczny); *siohólitok* (zwierzę domowe urodzone w bieżącym roku).
Synonim: *látoś.*
Użycie w kontekście: *łóni kartópli bylí jak burakí, a siohólita povyhniváli; to ne łôńśki, a siohólitni jábłyka.*

Skavénčati

Skavénčati — skamlać, skowyczeć; jęczeć; piszczeć.
Synonimy: *skamyčáti, skamlíti, skuhlíti, skovytáti.*

Użycie w kontekście: *čohó toj sobáka tak skavénčyt, jomú ne dali jiêsti?; zaberête zsiôl siête ditiá, ne mohú vže słúchati, jak vonó skuhlít!*

Skiêpka

Skiêpka — trzaska, szczapka, drzazga.
L.mn.: *skipkí.*
Synonimy: *trêska, dráska, ščêpka.*
Użycie w kontekście: *Zína prynesłá z bátʼkovoji stolárni skipók i rozpalíła v plitiê.*

Skorołúšča

Skorołúšča — skorup(k)a jajka.
Synonim: *skorołúpla.*
Użycie w kontekście: *podivísie, jakája tónka skorołúšča na jiciióvi, vídno žovtók čérez jijiê; jájcia zjiêv, a skorołúpli výkinuv [Pietruczuk].*

Skôp

Skôp — 1. (kastrowany baran) skop; 2. (uporządkowany zbiór danych w informatyce) plik.
Dopełniacz l. poj: 1. *skópa*; 2. *skópu.*; l.mn.: *skopý.*
Użycie w kontekście: 1. *čutʼ zahnáli nášoho skópa v kúčku;* 2. *ja ne dav rády odkrýti tvóho tékstovoho skópu.*
Podlaskie słowo *skôp* na oznaczenie „pliku" zaproponował Aleksander Maksymiuk w roku 2008.

Ja ne miêła vže slozuv, kob płakati po mojôj babi. Ale dumaju, što žałobu po jôj ja odbyła para liêt puzniêj, koli vona odnoho razu prysniłasie mniê i zapytałasie, čom ja do jijiê ne prychodžu i ničoho do jijiê ne hovoru.

Etymologicznie termin wywodzi się od podlaskich czasowników *kopíti* (gromadzić) i *kopíčyti* (układać siano w kopki).

Skrydiêl

Skrydiêl — odkrojony kawałek ziemniaka, buraka, selera, jabłka, itp.

Dopełniacz l.poj.: *skrydelá.*

L.mn.: *skrydeliê.*

Użycie w kontekście: *porêž kartópli skrydelámi, nasmážymo frýtok; takóho borščú navarýła, što i skrydelá ne nájdeš [Pietruczuk].*

Smôlny

Smôlny — 1. smolisty, smolny; 2. (o mężczyźnie z dużą pobudliwością płciową) jurny; niewyżyty; pożądliwy, lubieżny.

Słowa pochodne: *smôłka* (potocznie: męskie nasienie, sperma); *smolák* (smoliste polano; smoliste bierwiono).

Użycie w kontekście: 1. *siêta chvója smôlna, drová z jijiê búdut dóbre horêti;* 2. *jak tôlko my poženílisie, to môj Vásia byv takí smôlny, što ja músiła daváti jomú po try rázy na deń.*

Sołygáti

Sołygáti — połykać duże kęsy; połykać nie przeżuwając; jeść łapczywie i pospiesznie.
Użycie w kontekście: *divísie, jak búsioł žáby sołygáje [Pietruczuk]; ne sołygáj tak, bo poperchnéšsie abó i vdávišsie.*

Soniúch

Soniúch — śpioch.
Synonim (r.ż.): *soniúška.*
Użycie w kontekście: *z nášoho Váni velíki soniúch, jak johó ne zbúdiš, to móže spáti do obiêda; małóju Kátia byłá soniúškoju, a tepér zryvájetsie čut' sviêt i pomoháje mátery dojíti korový.*

Spachóvy

Spachóvy — mocno pochyły, spadzisty, stromy.
Synonimy: *spádísty, pochíły, strómy.*
Antonimy: *odłôžny, płávki, spuščásty.*
Użycie w kontekście: *u nas u rêčci odín béreh spachóvy, a drúhi odłôžny; voný postávili chátu z vélmi spachóvym dáchom.*

Spodósíti(sie)

Spodósíti(sie) — spotkać kogoś; zetknąć się z kimś (z odcieniem niespodzianki lub przypadkowości).

Wariant: *sudósíti(sie)*.

Użycie w kontekście: *išłá z cérkvy i spodósíłasie z Sołomiêjoju; spodósívsie z susiêdom, výpili vinó [Pietruczuk]; pujšłá híkavka do móra — sudósíła Ryhóra* (powiedzenie).

Spochvatítisie

Spochvatítisie — spostrzec się, zorientować się; połapać się, kapnąć się.

Synonim: *schamenútisie*.

Użycie w kontekście: *voná spochvatíłasie, što zabýła hróšy, jak užé jiêchała v autóbusi; Kóla schamenúvsie, što johó obokráli, tôlko na druhi deń pósli hostíny*.

Spóryti

Spóryti — 1. zakładać się, iść o zakład; 2. prowadzić spór, sprzeczać się.

Użycie w kontekście: 1. *Mítia z Kólom pospóryli, kotóry z jich bôlš výpje;* 2. *z dúrniom nemá što spóryti [Pietruczuk]*.

Spovoróčyti

Spovoróčyti — 1. oczarować; urzec; olśnić; zachwycić; 2. rzucić czar; zaczarować; zauroczyć; zakląć.

Synonim: *vrečý*.

Użycie w kontekście: 1. *voná johó jak búďto spovoróčyła, vôn za jóju sviêtu ne báčyt;* 2. *u Násti nedóbry óčy, ne pokázujte jôj porosiát, kob ne spovoróčyła; hledí, kob vôn tebé ne vrôk, u johó nedóbry óčy.*

Spraktykovátisie

Spraktykovátisie — nabrać wprawy (sprawności, biegłości, doświadczenia).

Wyraz pochodny: *spraktykóvany* (sprawny; biegły; doświadczony).

Użycie w kontekście: *môj brat spraktykovávsie v vyšyváni ne hôrš za jakúju-leń diêvčynu; to spraktykóvany dóktor, vôn odrázu skáže, što tobiê je.*

Správiti

Správiti — 1. kupić, nabyć; 2. urządzić, zorganizować, wyprawić; 3. załatwić; 4. wyleczyć ochwacony dobytek.

Forma niedokonana: *spravláti.*

Wyraz pochodny: *správno* (dobrze, porządnie; składnie, ładnie).

Użycie w kontekście: 1. *idút chołodý, tréba správiti nóve paltó;* 2. *Stepán správiv dočciê vesiêle na ciêłu paráfiju;podiviêteś, jak náša Zójka správno píše;* 3. *učóra byv u Hájnuvci i správiv usiê svojiê diłá v uźéndi;* 4. *koróva zdúłasie, tréba správiti [Pietruczuk].*

Sprehátisie

Sprehátisie — czasownik opisujący współpracę dwóch gospodarzy mających po jednym koniu, którzy do cięższych prac polowych wykorzystują oba konie w jednym zaprzęgu.

Wyraz pochodny: *spréžka*.

Użycie w kontekście: *łóni Pilíp sprehávsie z Petróm, alé siohólita voný posvarýlisie; môj kôń ne chóče chodíti v spréžci z jóho kobýłoju*.

Aż się prosi, by takie pozytywne i wyraziste słowo wykorzystywać współcześnie, gdy konie już tylko z rzadka pracują w polu, do określania innych działań, w których ludzie pomagają sobie nawzajem, tzn. poszerzyć pole semantyczne *sprehatisie* o znaczenia „jednoczyć się", „łączyć się", „sprzymierzać się", „zrzeszać się": *voný sprehlísie, kob zrobíti z pudláśkich hovôrok povnoprávnu písanu móvu; jak sprežémosie, to nam udástsie skônčyti náše diêło*.

Albo jeszcze takie pytanie: jak nazwać po podlasku sprzęgło? Nasza propozycja: *sprehłó*.

Sprokúditisie

Sprokúditisie — 1. obrzydnąć, obmierznąć; 2. zepsuć się; pogorszyć się.

Synonim: 1. *obrýdnuti*; 2. *popsovátisie; pohôršati*.

Użycie w kontekście: 1. *vón užé vsiêm u seliê sprokúdivsie, pozyčáje hrôšy i ne oddajé;* 2. *dóbra byłá v johó žônka, ále pud stárost' sprokúdiłasie.*

Sprosíti

Sprosíti — zaprosić wielu gości; zaprosić wszystkich.
Użycie w kontekście: *Páša sprosív ciêłe sioło na vesiêle sýna.*

Spuščásty

Spuščásty — lekko spadzisty, łagodnie nachylony.
Synonimy: *odléhły, odłôžny, płávki.*
Antonimy: *spachóvy, spádisty, strómy.*
Użycie w kontekście: *dach na kłúni spachóvy, a na chlivčukóvi spuščásty; béreh rykí móže býti spuščásty ábo strómy [Pietruczuk].*

Stanuvkóm

Stanuvkóm — pionowo; prostopadle; sztorcem, na sztorc.
Synonim: *storčóm.*
Użycie w kontekście: *šáfu vezlí na vózi stanuvkóm, bo ne byłó miêstia położýti; kosá stojáła v traviê storčóm i Kóla pokaliêčyvsie.*

Sterniá

Sterniá — ściernisko.

Koli ja i moja žônka rozychodimsie v opinijach, my zvyčajno robimo tak, jak choče vona. Žônka nazyvaje siête kompromisom.

Użycie w kontekście: *ne chodí bósy po sterniê, bo pokóleš nóhi; diêti závtra pôjdut na žýtniu sterniú pozbiráti kołoskí.*

Stiênka

Stiênka — droga między polami (często należącymi do różnych gospodarzy); polna droga.

Użycie w kontekście: *siêtoju stiênkoju dôjdete až do Pilípkuv; voná ne pujšłá doróhoju, a stiênkoju.*

Stuléć

Stuléć — stołek, mały taboret.

Dopełniacz l.poj.: *stulciá*; l.mn.: *stulciê.*

Wyraz pochodny: *stôlčyk* (stołeczek).

Użycie w kontekście: *prynesí stulciá, a to ditiá ne máje na čôm siêsti; Sónia vziałá vidró i stulciá i pujšłá na pasovóje podojíti nášu Łýsu.*

Nazwa *stuléć* odnosi się do niewielkiego mebla bez oparcia przeznaczonego do siedzenia. Na ogół *stuléć* jest niższy od zwyczajnych krzeseł i taboretów i służy do „specjalnych" celów — na nim sadza się samodzielnie małe dzieci, które mogą spaść z „dorosłych" krzeseł lub taboretów, albo wykorzystuje się go przy dojeniu krowy lub przy innych zajęciach wymagających przykucnięcia. Czasem *stulcióm* nazywano także

krótką ławę, na której mogły usiąść dwie lub trzy osoby.

Sukáti

Sukáti — 1. skręcać dwie nicie w jedną; 2. wałkować w dłoniach ciasto, glinę itp; 3. (ironicznie) płodzić dzieci.

Frazeologizm: *sukáti nohámi* — 1. (najczęściej o dziecku) machać, wierzgać nogami; 2. szybko poruszać nogami (np. przy jeździe na rowerze albo w biegu).

Wyraz pochodny: *sukáč* 1. zgrubienie na nitce; 2. kawałek surowego ciasta ukształtowany w wałek; 3. (ironicznie) człowiek krępy i ruchliwy.

Użycie w kontekście: 1. *prynesí kovródka, búdu nitkí sukáti [Pietruczuk]; 2. nasukáła hałušók na večéru [Pietruczuk]; 3. nasukáli vuśméro dití [Pietruczuk].*

Sútki

Sútki — 1. wąskie przejście; przełaz; 2. doba, 24 godziny.

Użycie w kontekście: 1. *postávili stragány po obádva bokí chódnika, i lúde tovkútsie sútkami pomíž jími; na pasovóje móžna projtí sútkami míży chlivámi i kłúnioju;* 2. *čut' ne dvóje sútok voróčalisie z Jabłočýna.*

Sutoniêti

Sutoniêti — zmierzchać (się), ściemniać się, szarzeć.
Synonimy: *zmerkáti(sie), temniêti, večorêti.*
Użycie w kontekście: *užé sutoniêło, jak my voróčalisie z łónki; my pozvózili miški z kartóplami z póla, poká šče ne zmérkłosie; večorêje, pujdí pryžení korový z pasovóho.*

Šałapút

Šałapút — lekkoduch, pędziwiatr, szałaput, świszczypała.
Wariant: *šałapúd.*
Wyraz pochodny: *šałapútovaty* (mający cechy *šałapúta*).
Użycie w kontekście: *podúmajte, tôlko dóbrych chłopcí do jijiê svátałosie, a voná výbrała takóho šałapúta; Kóla to takí šałapúd, jomú ne móžna viêryti [Pietruczuk].*

Šarhavícia

Šarhavícia — szaruga, słota, plucha; deszcz ze śniegiem; psia pogoda.
Synonimy: *słotá, plúchavka.*
Użycie w kontekście: *kudý ty chóčeš ití v takúju šarhavíciu?; od sámoho ránia na dvorê šarhavícia, pádaje mókry sniêh.*

Ščôłok

Ščôłok — wywar z owoców lub jarzyn.
Użycie w kontekście: *sámi zjiêli húste, a mniê ščôłok ostávili [Pietruczuk].*

Šelésnuti

Šelésnuti — 1. upaść z hałasem (brzękiem, gruchotem itp.); 2. rzucić z impetem, hałasem (brzękiem, gruchotem itp.).
Wyraz pochodny: *šelestuný* (element końskiej uprzęży: dzwoneczki w kształcie obroży zakładanej koniowi na szyję).
Użycie w kontekście: 1. *miskí i puvmíski šelésnuli z pôłki na pomôst;* 2. *vôn schvatív vidró i šelésnuv johó v rôv.*

Šepšêl

Šepšêl — dzika róża.
Synonim: *šypšýna.*
Użycie w kontekście: *uliêz u korčê šypšýny i podér sobiê kúrtku; pud płótom šepšêl výrus [Pietruczuk].*

Šłôp

Šłôp — pułapka na myszy lub szczury.
L.mn.: *šłopý.*

Synonim: *kapkán*.
Użycie w kontekście: *postáviv šłopá v komóry, bo mýšy zavelísie [Pietruczuk]*.

Šmorýhati

Šmorýhati — 1. obrywać coś (z gałęzi, łodygi, kiści itp.) posuwistym ruchem, nie odrywając palców; 2. pociągać (nosem).
Wariant: *šmórhati*.
Wyraz pochodny: *šmorhonúti* (mocno uderzyć, smagnąć).
Użycie w kontekście: 1. *žemervá z drúhoho kunciá siołá obšmorýhała vsiê purýčki v nášum sadkóvi;* 2. *naš Vánia prostudívsie i ciêły čas šmorýhaje nósom.*

Šnýryti

Šnýryti — myszkować; szperać, grzebać, przetrząsać, przeszukiwać.
Użycie w kontekście: *čohó ty šnýryš u komóry?; diêti šnýrat po pudvôrku, músit, štoś zhubíli.*

Šołúšyti

Šołúšyti — pleść, bajdurzyć, ględzić, przynudzać, gadać od rzeczy.
Synonimy: *toróčyti, plestí, trêliti, mołóti (jazýkom), lápati (jazýkom), trepáti (jazýkom).*

Wyraz pochodny: *šołúcha* (pleciuga, gaduła, głęda, nudziarz, wodolejca).

Użycie w kontekście: *vôn šołúšyv pro jakíjeś divosnúby, ale ja ne słúchav; Petró to šołúcha, vôn tobiê čoho-chóč nahovóryt.*

Šum

Šum — 1. szum, szmer, poszum; 2. hałas, wrzawa, zgiełk, zamęt, raban; 3. piana (na mleku, piwie, wodzie).

Wyraz pochodny: *šumováti* (pienić się; fermentować, burzyć się).

Użycie w kontekście: 1. *z dvóru čúti šum viêtru;* 2. *što tut za šum, bjut kohó čy što? [Pietruczuk]*; 3. *jomú nalilí píva z šúmom na puv kúfla.*

Šúhati

Šúhati — 1. płukać (pranie, bieliznę, płótno); 2. (o porywistym wietrze) dąć, dmuchać, wiać; 3. (o rwącej wodzie) rwać, chlustać; 4. (o mocnym płomieniu) buchać; 5. (o gwałtownym wznoszeniu się lub opadaniu) szybować w górę; pikować, nurkować.

Forma jednokrotna: *šuhonúti.*

Użycie w kontekście: 1. *babý pujšlí na rykú šúhati połotnó [Pietruczuk]; 2. čúješ, jak na dvorê šúhaje*

My ne možemo pominiati batʹkuvščynu. Davajte pominiajemo temu.

vitrýsko?; 3. pósli doščú vodá v nášum róvi šúhała i chlupotáła; 4. kolí zahorêłasie suchája sołóma v kłúni, ohóń šúhav vysóko v nébo; 5. ráptom z vysotý na naš pudvôrok šuhonúv velíki jástreb i zadér kureniá.

Švôrny

Švôrny — chyży; obrotny; prędki; ruchliwy; sprytny; zaradny; zwinny; żywy.

Wyraz pochodny: *švôrnostʹ*.

Synonimy (z Podlasia i Polesia): *býstry; chútki; oborôtny; pobihúščy; ruchávy; sprýtny; švídki; švôrki; vértki, zvítny, žvávy, žyvý*.

Użycie w kontekście: *Hánna to švôrna diêvka, i pry siêni, i na siêni; u nas vélmi švôrny kôt, usiê mýšy perełápav; jakóje švôrne ditiá, kolí vsiê šumiêli, voné machnúło kilíšok horêłki i chotiêło naliêti sobiê šče odnóho.*

Šychôvny

Šychôvny — udany; pomyślny; szczęśliwy.

Synonimy: *udáły, udáčny; ščaslívy*.

Wyraz pochodny: *šychováti* (udawać się, powodzić się, szczęścić się, darzyć się).

Użycie w kontekście: *učóra byv šychôvny deń, nałápali kłómloju 10 kilo ščupakôv i okuniôv; jakoje šychôvne*

ditiá, výletieło z voza na šosú, i nic jomú ne stáłosie; Násti łóni pošýchováło výjti zámuž do miêsta; kob vam ščástiło i šychováło v Nóvum Róci!

Šykováti(sie)

Šykováti(sie) — przygotowywać (się), szykować (się).
Synonimy: *pryhotovláti(sie), hotóviti(sie).*
Użycie w kontekście: *Babý, šykújte zakúsku, divosnúby do Nádi idút; bátʼko pryšykováv chamutá i žďav, kolí syn pryvedé koniá z pasovóho; susiêdy šykoválisie do vesiêla, oddaváli zámuž najstarêjšu dočku.*

Šýtki

Šýtki — sanie wykorzystywane „od święta". W odróżnieniu od zwyczajnych sań (*sankí*), używanych w gospodarstwie zimą do podróżowania i przewożenia różnych rzeczy i ładunków (np. zboża do zmielenia we młynie), *šýtki* służyły do odwiedzin krewnych, do wyjazdów w gości i do cerkwi. *Šýtki* były o wiele staranniej wykonane niż *sankí* i miały bardziej wyszukany kształt.
Sankámi nazywano także „sanie podwójne" albo „sanie ciężarowe", używane do przewożenia pokaźnych ciężarów, np. kłód z lasu. Takie sanie składały się z dwóch części na płozach i odległość tych części od siebie można było regulować.

Przednia część takich sań miała nazwę *káry*, a tylna — *súčka*.

Użycie w kontekście: *zapreháj, synók, kobýłu v šýtki, jiêdemo v odviêdki; nášy jiêzdiat do cérkvy tôlko šýtkami; jak vozíli zimóju klócy z púščy, to odhúzkami kłáli na káry, a verškámi na súčku.*

Tarabánitisie

Tarabánitisie — 1. gramolić się, ładować się, wpychać się, tarabanić się; 2. człapać, taszczyć się, telepać się, wlec się.

Synonimy: 1. *liêzti, satáčytisie;* 2. *teliêpatisie, vołočýsie.*

Użycie w kontekście: 1. *náša bába vže nedúha, čut' na piêč vtarabánitsie;* 2. *nichtó po dorózi nas ne pudvjôz i my lédvo dotarabánilisie docháty.*

Télbuch

Télbuch — 1. (duży brzuch) brzuszysko, kałdun, bebech; 2. (człowiek z dużym brzuchem) brzuchacz, grubas, pasibrzuch, tłuścioch, spaślak.

L.mn.: *telbuchí*.

Wyraz pochodny: *telbuchováty* (brzuchaty, gruby, spaślakowaty).

Użycie w kontekście: 1. *na čužôj krývdi télbucha napás;* 2. *telbuchôv pára pryjiêchało na polovánie, odín z sobóju stółka nosív [Pietruczuk].*

Słowo *télbuch* w języku podlaskim jest używane w ironicznym bądź obraźliwym kontekście. Neutralne określenia brzucha: *žyvôt*.

Teliêpatisie

Teliêpatisie — iść z trudem; wlec się; leźć; telepać się.
Użycie w kontekście: *ja takája zmúčana, što čut' z póla dodómu pryteliêpałasie [Pietruczuk]; z Kóžyna do Lachôv kóło troch kilométruv, ále my teliêpalisie bôlš čym hodínu.*

Teliêščyti

Teliêščyti — nieść z trudem, taszczyć, tachać, dźwigać, tarabanić.
Synonimy: *púlati, prúcati, taščýti.*
Użycie w kontekście: *ja siêty mišók kartópel pryteliêščyv na pléčach z samóho póla; ditiá, ne púlaj siêtych snopôv, bo pudorvéšsie; my puv dnia prúcali pustáki na ruštovánie, a tepér okázujetsie, što nepotrêbno.*

Temnotéča

Temnotéča — gęsta (nieprzenikniona) ciemność; ciemność choć oko wykol; egipskie ciemności.
Synonimy: *temnotá, témrava, témra.*
Użycie w kontekście: *u takôj temnotéčy kôončyka svóho nósa ne vídno; a syný korolôvstva búdut výkinuty*

v zniêšniu temnotéču, tam búde płač i skrýhot zubôv (Jevanhiele od Matviêja, 8:12).

Podlaski sufiks rzeczownikowy *-téča* dodany do przysłówka intensyfikuje stan, właściwość lub jakość opisywaną danym przysłówkiem. Inne przykłady: *jasnotéča* (wielka jasność, światłość, promienność); *mokrotéča* (mocne zawilgocenie); *hołotéča* (pustka, pustkowie; szczere pole).

Terebíti

Terebíti — robić przecinkę wśród drzew.

Wyraz pochodny: *obterebíti* (obciąć gałęzie z drzewa).

Użycie w kontekście: *voný praciováli do véčera i proterebíli ciêły chvojniačók; daváj obterébim siêtu kołódu, a pótum porêžem na kuskí.*

Terták

Terták — 1. trociny; 2. (zakład) tartak.

Użycie w kontekście: 1. *Mánia prynesłá zo stolárni tertakú i rozpalíła v plitiê;* 2. *mnôho chłopci z nášoho siołá róbit na tertakóvi v Hájnuvci.*

Tiêpati

Tiêpati — 1. oddychać z trudem, zipać; 2. być bliskim śmierci; dogorywać.

Synonim: *ziêpati.*

Użycie w kontekście: 1. *kureniá čut' tiêpaje, músit, zdóchne [Pietruczuk]; jak tobiê dam, to ne tiêpneš [Pietruczuk]*; 2. *Samsonícha lédvo tiêpaje, dóvho vže ne potiáhne.*

Tłumák/Tłúmok

Tłumák — 1. tłumok, tobół, pakunek, pakiet, zawiniątko, węzełek.

Wariant: *tłúmok.*

Uwaga: wariant *tłúmok* oprócz powyższego znaczenia ma także dodatkowe: 2. tępak, człowiek ograniczony, tuman, matoł.

Użycie w kontekście: 1. *voná zavinúła svojiê réčy v tłumák i zakínuła johó na pléčy; po dorózí voný vstrêtili čołoviêka z velíznym tłumakóm;* 2. *z tym tłúmkom nikóli ne dohovóryšsie!*

Trepłó

Trepłó — papla, pleciuga, gaduła.

Synonimy: *lepétka, lápsa.*

Użycie w kontekście: *ne każý siêtoho Nádi, voná takóje trepłó, što po ciêłum seliê roznesé; pud stárost' z johó zrobíłosie trepłó, hovóryt aby-štó.*

Tróščyti

Tróščyti — (o owocach, surowych warzywach) zjadać, pałaszować, wsuwać, wcinać.

— Ty v nas stroho nepjuščy? — Mižy dvoma kiliškami v rot ni krapli.

Synonim: *teréščyti.*

Użycie w kontekście: *jábłyka šče bylí zelóny, a diêti vže jich tróščyli [Pietruczuk]; perestáń teréščyti nepomýtu mórkvu, žyvôt tebé schvátit.*

Učepiêrytisie

Učepiêrytisie — wczepić się; chwycić się kurczowo.

Użycie w kontekście: *kôt učepiêryvsie pazurámi v môj svéder; vôna včepiêryłasie v svóho čołoviêka i ne pustíła johó ciêłu doróhu, poká voný ne zajiêchali mótorom do Nárvy.*

Ulalúščyti

Ulalúščyti — 1. wydać dużą sumę pieniędzy; słono zapłacić; 2. (o czymś nieoczekiwanym i intensywnym) dowalić; dołożyć; 3. (zbić) dołożyć, przywalić, wrąbać, wrzepić.

Użycie w kontekście: 1. *Maksímovy kupíli samochóda, kážut, što sórok týsiač ulalúščyli; divčeniáta byli v frýzierki v Biłostóku, ale ne kážut, kôlko vlalúščyli za svojiê pryčôski;* 2. *my ne pospiêli výjti za siołó, jak ulalúščyv došč; u sudiê v Biłostóku ulalúščyli jomú déset' liêt tiurmý;* 3. *my zalipáli johó za siołóm i dóbre jomú vlalúščyli; Kóli tak ulalúščyli, što vôn ne dav rády vstáti z zemliê.*

Upéruč

Upéruč — 1. najpierw; przede wszystkim; w pierwszym rzędzie; 2. wcześniej; dawniej.

Synonimy: 1. *najpéruč, speršá; péred usiêm; péršym diêłom;* 2. *raniêj; davniêj.*

Użycie w kontekście: 1. *se chóčeš ití na večurkí, upéruč podaváj korovám; speršá tréba byłó podúmati, pótum robíti;* 2. *na posidiênki chodíli vpéruč, tepér kážny sidít dóma i dívitsie v televízor; upéruč žýto žáli serpámi i kósami, a tepér to i siêjati ne chóčut.*

Upravlátisie

Upravlátisie — 1. oporządzać gospodarstwo domowe lub dobytek; 2. (ogólnie) sprawiać się, sprawować się; dawać sobie radę.

Synonimy: 1. *daváti;* 2. *spravlátisie.*

Użycie w kontekście: 1. *pokôl u cháti vpráviłasie, to vže i obiêd varýti tréba [Pietruczuk]; ja vže vprávivsie, podaváv korovám i ovečkám, napojív koniá [Pietruczuk];* 2. *vôn dóbre vpravlájetsie ne tôlko z płúhom, ále i z kompúterom.*

Ušák

Ušák — rama (framuga) drzwi.

Użycie w kontekście: *učóra vstávili ušakí, dísiaka búdemo vstavláti zaviêsy i prypasóvuvati dvéry;*

Vánia vdýryvsie hołovóju ob ušák i nabív sobiê gúzu.

Útły

Útły — 1. wątły; słaby, słabowity; cherlawy; szczupły, zmizerowany, zmarniały; 2. wiotki; chwiejny; kruchy; nietrwały.

Wyraz pochodny: *útłost'*.

Użycie w kontekście: 1. *voná takája útła, jakby jijiê ne kormíli; Kóla vélmi útłoho zdoróvja, vôn ne dast' rády robíti na hospodárci;* 2. *jíchnia cháta jakájaś útła, kob tôlko ne zvalíłasie od siêtoho viêtru.*

Vagováti

Vagováti — (określenie lekkiego niedomagania fizycznego) szwankować; niedomagać; zawodzić; odmawiać posłuszeństwa.

Użycie w kontekście: *štoś mniê nohá vagúje [Pietruczuk].*

Jesteśmy zdecydowanie za poszerzeniem pola semantycznego tego wyrazu we współczesnym języku podlaskim: *štoś jomú hołová vagúje; u jich ekonómika vagúje.*

Varýti

Varýti — 1. gotować; kucharzyć; 2. (o pogodzie) doskwierać upałem, nękać skwarem.

Synonimy: 1. *kucharováti;* 2. *páryti, skváryti.*

W drugim znaczeniu słowo *varýti* występuje tylko w formie trzeciej osoby liczby pojedyńczej: *varýt.* W pierwszym znaczeniu to słowo w trzeciej osobie liczby pojedyńczej w czasie teraźniejszym ma akcent na pierwszej sylabie: *kuchárka váryt.*

Frazeologizm: *hołová ne váryt komúś* — czyjaś głowa ciężko pracuje; ktoś ma ciężką głowę.

Użycie w kontekście: 1. *žônka na snedánie navarýła kulešú z bétkami;* 2. *diś ciêły deń varýt, músit, búde dośč; ja ne pómniu, kob łóni v siêtu póru tak varýło (páryło, skváryło).*

Véknuti

Véknuti — 1. beknąć, meknąć; 2. ponieść odpowiedzialność (karę), beknąć.

Użycie w kontekście: 1. *kozá véknuła;* 2. *vôn za svóje šče vékne.*

Vértecha

Vértecha — duża głęboka miska (ceramiczna).

Synonim: *makótra.*

Użycie w kontekście: *narobíła póvnu vértechu chołódnici; u vértesi térli mák dla piróžkuv.*

Viête

Viête — zaimek grzecznościowy przy zwracaniu się do osoby lub osób od nas starszych albo nieznajomych, odpowiadający polskim „Pan", „Pani", „Państwo". W tych przypadkach można także używać zaimka *vy*.

Użycie w kontekście: *viête, diáďku, počekájte tróchi, táto záraz vérnetsie z póla; viête, svatý, siadájte vže za stołý, mołodý z mołodóju ždut.*

Viête odmienia się przez przypadki tak samo jak *vy*.

Vkanúti

Vkanúti — (do kogoś na krótko) zajść, wstąpić, wpaść, zajrzeć, wdepnąć.

Użycie w kontekście: *jak búdu v seliê, to vkanú do tebé [Pietruczuk]; Hápka voróčałasie z łávki i vkanúła do nas, kob oddáti kílo cúkru.*

Vodnóstel

Vodnóstel — pojedyńczo (układać, zwijać, itp.).

Synonim: *u odnú stélu.*

Istnieją także słowa: *udvóstel (u dviê stéli), učetveróstel (u štýry stéli).*

Użycie w kontekście: *Nástia zvinúła nitkí vodnóstel; my posłáli na krêsło płáchtu včetveróstel i posadíli na jôm małúju.*

Prawdopodobnie słowo *stéla* oznacza wynik albo sposób słania (posłania). *Słáti, posłáti, stelíti, postelíti, postiêl, stéla* są słowami z tego samego etymologicznego gniazda. *Odná stéla* — to jedna warstwa czegoś posłanego. *Dviê stéli* — to dwie, itd... Ale to tylko nasz domysł. Podejrzewamy, że na Podlasiu już nie znajdziemy osoby, która mogłaby nam wyjaśnić pochodzenie tego słowa na 100 procent.

Vołočébne

Vołočébne — podarunek na Wielkanoc, podarunek wielkanocny. Słowo *vołočébne* najczęściej używano w stosunku do prezentów (słodyczy, kraszanek, pieniędzy) dawanych dzieciom na Wielkanoc przez rodziców chrzestnych.

Użycie w kontekście: *pryjšłá Kólova chryščóna, músit, prynesłá jomú vołočébne; my dostáli vołočébne na drúhi deń Velíkodnia.*

Vórpatisie

Vórpatisie — wiercić się, kręcić się.

Użycie w kontekście: *čohó siête ditiá tak vórpajetsie?; ne vórpajsie, jak tebé stryžú, bo šče uchó odotnú.*

Vred

Vred — zło, zły (krzywdzący, szkodliwy) czyn.

Chotiêv by ja znati, čy zôrki sviêtiatsie po toje,
kob kažny môh odnoho dnia znajti svoju?

Wyrazy pochodne: *vrédny; vredóta.*

Użycie w kontekście: *ne móže žýti, jak vredá ne zróbit [Pietruczuk]; u Panasóvych usiê diêti vrédny, ále najbôlš vrédne — najménše z jich; to vredóta, a ne ditiá.*

Vylôtni

Vylôtni — na całą długość; w jednym kawałku; niesztukowany.

Przymiotnik *vylôtni* jest stosowany do określania materiałów budowlanych (belek, legarów, kantówek, desek, oczepów), które w jednym kawałku wystarczają na całą długość budynku (to znaczy, nie trzeba ich przedłużać, sztukować).

Użycie w kontekście: *to búde vylôtni dyl, johó damó na stinú bez ókón; odnú pudrúbu położýli vylôtniu, a drúhu tóčanu.*

Výračyti

Výračyti — (o oczach) wytrzeszczyć, wybałuszyć.

Wyrazy pochodne: *vyračkováty* (wyłupiasty); *výračytisie* (zaperzyć się na kogoś, zrugać kogoś).

Użycie w kontekście: *výračyv óčy i ne znav, što skazáti; ni z tóhó, ni z sióhó voná vyračýłasie na mené péred ciêłym siołóm.*

Výsranka

Výsranka — pogardliwe określenie ubogiego pastwiska lub łąki albo jakiegoś bezużytecznego ugoru.

Użycie w kontekście: *na tôj výsranci korový ne najidiátsie.*

Słowo jest zbyt obrazowe, żeby można było przejść nad nim do porządku dziennego. Proponujemy rozciągnąć jego znaczenie we współczesnym języku podlaskim na miejsca, które na ogół niczym się nie wyróżniają, są nieciekawe i beznadziejne: „zadupie", „pipidówka", „wygwizdów". OK?

Vývoroteń

Vývoroteń — wykrot, wywrot.

Użycie w kontekście: *pósli ostátnioji búry v nášum liêsi ostáłosie mnôho vývorotniuv.*

Zabórtati(sie)

Zabórtati(sie) — zamoczyć i najczęściej pobrudzić dół ubrania (spodni, płaszcza) podczas spaceru przez mokrą trawę, zboże, poszycie leśne itp. Mimo wysiłków nie udało się nam znaleźć dokładnego odpowiednika tego czasownika w języku polskim.

Użycie w kontekście: *znimí jasiônku i výsušy, bo zabórtałasie; ditiá, de ty tak zabórtało svojiê nohavíci?*

Zabúdka

Zabúdka — osoba łatwo zapominająca, zapominalska.

Wyrazy pochodne: *zabúdlivy* (łatwo zapominający, zapominalski, roztargniony); *nezabúdka* (kwiat niezapominajka).

Użycie w kontekście: *ja takája zabúdka stáła, tréba mniê vsio pryháduvati; voná małája, a zabúdka, jak starája.*

Zadavátisie

Zadavátisie — 1. chwalić się, nadymać się, pysznić się, wywyższać się, zadzierać nosa; 2. przestawać, zadawać się; 3. zarzucać ciężar na plecy.

Wyraz pochodny: *zadaváka* (buc, pyszałek, samochwała, ważniak, zarozumialec).

Użycie w kontekście: 1. *Páška zadajétsie što to vôn, ne chóče z Nínoju i hovorýti; chłópci z Plóskuv to velíki zadaváki, do nas na zabávu ne pryjizdžájut;* 2. *ne zadavájsie ty z jim, vôn tebé pudmané i ókom ne morhné;* 3. *siêty mišók zatiážki, sam ne zadámsie, puddáj mniê.*

Zádraza

Zádraza — drzazga, zadra.

Frazeologizm: *zahnáti zádrazu* (wbić drzazgę/zadrę).

Użycie w kontekście: *vôn kołóv drová i zahnáv sobiê zádrazu v nóhu; výtiahni mniê zádrazu z pálcia, a to ja vže dóbre ne báču.*

Záha

Záha — zgaga (uczucie pieczenia w przełyku będące najczęściej wynikiem nadkwasoty, tzn. nadmiernego wydzielania kwasu solnego przez żołądek).

Użycie w kontekście: *záha pečé, prósto horýt u hrúdiach; kážut, što jak záha pečé, to tréba bez óddychu skazáti dévet' rázy: „Jiêchała záha na biêłuj kobýli, kobýła upáła i záha propáła", to tohdý perestáne pečý [Pietruczuk].*

Zahovorýti

Zahovorýti — 1. zacząć rozmowę, zagabnąć; 2. zająć czas rozmową; odwrócić uwagę rozmową; 3. mówiąc bez ustanku nie dopuścić (kogoś) do głosu; zmęczyć (kogoś) mówieniem; 4. zamówić, zakląć, odczynić (chorobę, ból, złe moce, urok itp.).

Użycie w kontekście: 1. *diś u cérkvi ja báčyv Sołomiêju, alé voná do mené ne zahovorýła;* 2. *tak mené zahovorýła, što ja zabýła, čohó zajšłá [Pietruczuk]*; 3. *bátiuška svojéju própovedieju zahovorýv ludí naniét;* 4. *šeptúcha zahovorýła vodú i skazáła píti nášomu Kóli; jak zahovorýła zúby, to perestáli boliêti, jak rukámi odniałó [Pietruczuk].*

Zakłuniê

Zakłuniê — miejsce za stodołami wsi, gdzie na ogół znajduje się droga, pozwalająca na wjazd do obejść gospodarskich „od tyłu".

Wyraz pochodny: *zakłuniámi* (poza stodołami).

Użycie w kontekście: *my domóvilisie z Mánioju spotkátisie na zakłuniách; Kóla vernúvsie z zabávy zakłuniámi.*

Zakúčnik

Zakúčnik — nierób, próżniak, wałkoń, darmozjad.

Użycie w kontekście: *jóho najstáršy syn užé drúhi rôk sidít jak zakúčnik i nic ne róbit; z siêtoho zakúčnika tółku ne búde.*

Zalipáti

Zalipáti — 1. dorwać, dopaść; złapać, zatrzymać; 2. zastać.

Wariant: *zalpáti.*

Użycie w kontekście: 1. *chłópci zalipáli Kólu véčerom na húlici i nahatíli johó tak, što vôn čut' dojšóv do cháty;* 2. *voná pujšłá do Petróvych raniútko, ále vže ne zalipáła jich dóma.*

Załójmany

Załójmany — zabrudzony, uszargany, zapaprany, umazany.

Synonimy: *výšmulhany, zadióhany.*
Użycie w kontekście: *znimí siêtu załójmanu soróčku, ja jijiê poodžymáju; ále ž i zadióhav ty svojiê nohavíci!*

Zamán

Zamán — 1. pretekst, zmyślony (fałszywy) powód; 2. czary, urok.
Wyraz pochodny: *zamaníti* (przywabić; omamić; urzec).
Użycie w kontekście: 1. *voná onó takí zamán najšłá, kob pryjtí [Pietruczuk]; Vásia pozýčyv hrošy pud zamánom, što chóče prykupíti koróvu;* 2. *Nína navełá na nášoho Júryka takí zamán, što chłópeć až jiêsti perestáv; tak johó zamaníła, što sviêtu za jéju ne báčyt [Pietruczuk].*

Zapuskáti

Zapuskáti — 1. (o krowie przed ocieleniem) przestawać doić; 2. zaniedbywać, zapuszczać; 3. (o wąsach, brodzie) zapuszczać.
Forma dokonana: *zapustíti.*
Użycie w kontekście: 1. *miêseć péred oteliêniom my zapustíli Rabúju koróvu;* 2. *Mítia zapustív svojé póle naniêt, tam tôlko pirêj i osót rosté;* 3. *pósli vesiêla vôn zapustív úsy i borodú.*

Zastanôvka

Zastanôvka — namysł, zastanowienie.

Pamet' viêdaje bôlš, čym słovo može skazati. Pamet' viêdaje bolš, čym słovo choče skazati. Pamet' — ne słovo — choče skazati vsio i ne može.

Użycie w kontekście: *korôvu bez zastanôvki kupív by [Pietruczuk]; šče ne znáju, do kotóroji z jich svátatisie, tut potrêbna zastanôvka.*

Zástuvati

Zástuvati — zasłaniać (światło, widok).

Użycie w kontekście: *odyjdí od okná, ne zástuj mniê; u cháti i tak témno, a ty šče zástuješ; peresiád'sie, bo zástuješ mniê televízor.*

Zavidná

Zavidná — gdy jest już widno; gdy jest jeszcze widno; w świetle dnia.

Antonim: *zatemná* (gdy jest już ciemno; gdy jest jeszcze ciemno; pod osłoną mroku).

Użycie w kontekście: *pročnúłasie, kolí šče ne bułaviêło, ále korový dojíła zavidná; z póla vernúlisie zavidná, ále poká vprávilisie, byv užé témny véčur; divčeniáta zbirálisie na posidiênki zavidná, a chłópci prychódili vže po zmerkáni.*

Zaviênuti

Zaviênuti — przyjść do głowy, strzelić do głowy.

Synonim: *zavinúti.*

Użycie w kontekście: *Petróvi štoś zaviênuło v hołoviê i vôn prodáv hospodárku; ne pokidájte dití dóvho bez dóhladu, ne vjadómo, što jim zaviêne.*

Czasownik *zaviênuti* jest używany bezosobowo, tylko w formie trzeciej osoby liczby pojedynczej.

Závołoka

Závołoka — wywłoka, lafirynda, rozpustnica.
Użycie w kontekście: *ne znav kohó brav, voná okazáłasie závołokoju, jakóji sviêt ne báčyv.*

Zavôz

Zavôz — 1. zatłoczenie na rynku, spowodowane wielką ilością chłopskich fur i wozów; 2. (ogólnie) zator, korek.
Użycie w kontekście: 1. *minúłôho četverhá na rýnku v Biêlśku byv taki zavôz, što odnú bábu z Haćkôv čut' ne zadušýło;* 2. *na šosiê do Nárvy, za Dorohatýnkoju, zrobívsie zavôz, dovedétsie postojáti.*

(Z)brêskłe

(Z)brêskłe — (o mleku) w trakcie kwaśnienia, kwaśniejące (ale nie nadające się jeszcze do spożycia).
Wyraz pochodny: *brêsknuti* (o mleku: kwaśnieć).
Użycie w kontekście: *brêskłoho mołoká návet' kotý ne chóčut píti [Pietruczuk].*

Zdrôn

Zdrôn — błąd w grze lub zabawie dziecięcej, skucha.

Wyraz pochodny: *zdroníti* (zrobić błąd w grze lub zabawie dziecięcej, skusić).

Użycie w kontekście: *hrájemo do péršoho zdrónu; Sóńka zdroníła, tepér tvojá koliêjka; hrájučy v klásy, móžna zdroníti tôlko dva rázy.*

Zdýchatisie

Zdýchatisie — 1. złapać oddech; 2. wywietrzeć, stracić moc; 2. (potocznie) wykitować, wykopyrtnąć, wyzionąć ducha.

Użycie w kontekście: 1. *tak za telátami popobiêhała, što ne dam rády zdýchatisie [Pietruczuk]*; 2. *horêłka postojáła týždeń u odkrýtum bútlovi i zdýchałasie;* 3. *vôn usiêch popomúčyv, poká zdýchavsie.*

Zelezniák

Zelezniák — wóz (fura, furmanka) o drewnianych kołach z metalowymi (żelaznymi) obręczami. Takie pojazdy były w użyciu na Podlasiu jeszcze w latach 1960-ch, kiedy zostały wyparte przez tak zwane *balonôvki* — „wozy balonowe" (tzn. wozy na kołach ogumionych). W niektórych miejscowościach na „żelazo" mówiono *železiêzo*, więc i wóz nazywano *železniakóm*.

Użycie w kontekście: *ostátni raz zelezniakóm ja jiêchav*

z báboju i diêdom u 1962 róci; zelezniakóm ne móžna byłó jiêchati po łónci, bo stráhli kolósa.

Jest to dobra okazja, by przypomnieć nazwy niektórych części składowych wozu wiejskiego i uprzęży końskiej. Na naszym Podlasiu wozy były ciągnięte przez konia zaprzężonego do hołobli, podczas gdy w innych częściach Polski wóz na ogół miał dyszel zamiast hołobli i był ciągnięty przez konia/konie w postronkach przyczepionych do orczyka.

Przednia część wozu: *peredók.*

Tylna część wozu: *zadók.*

Koło: *kolasó* (l.mn. *kolósa*; l.pod.: *kolasiê*).

Żelazna obręcz na kole: *obrúč* (l.mn.: *obruččê*).

Drewniana szprycha: *sprýcha, spícia.*

Piasta koła: *kołódka, pjásta.*

Oś: *ôś, osiá* (l.mn. *ósi*).

Kłonica: *kłonícia.*

Deska na spodzie wozu: *dóska.*

Boczna deska wozu: *hnojánka* (l.mn.: *hnojankí*).

Przednia i tylna deska wozu: *ščytók* (l.mn.: *ščytkí*).

Półkoszek do wozu: *kiêlnia.*

Drabiny wozu: *drabiný.*

Rozwora: *rozvôrka.*

Sworzeń: *švóreń* (l.mn.: *švoreniê*).

Hołobla: *ohłóbla* (l.mn. *ohłobliê*).

Chomąto: *chamút.*
Drewniane kleszcze chomąta: *kliêščy.*
Podkładka z filcu pod kleszczami chomąta: *lámeć* (l.mn.: *lámci*).
Gązwa wiążąca chomąto z hołoblą: *užvá* (l.mn.: *úžvy*).
Rzemyk do wiązania kleszczy chomąta: *supóna.*
Duha: *duhá* (l.mn.: *dúhi*).
Pasy rzemienne uprzęży idące po bokach konia: *šóry.*
Uzda: *obrótka.*
Wędzidło: *vendzíło.*
Lejce: *léjci.*
Podkowa: *pudkóva.*

Zhóniny

Zhóniny — plewy (plewki, kłosy i ości kłosów pozostające po wymłóceniu zboża).
Użycie w kontekście: *pósli mołotiênia my viêjali zernó, kob odviêjati vsiê zhóniny.*

Zhôrok

Zhôrok — pagórek, górka, wzgórze.
Użycie w kontekście: *kôń čut' tiahnúv fôru pud zhôrok; zo zhôrka vídno ne tôlko Horódčyno, ále i Lachí.*

Ziêpati

Ziêpati — oddychać z trudem; łapać oddech, zipać.

Użycie w kontekście: *Paráska miêseć nazád zanedúžała, kážut, što čut' ziêpaje; voná vernúłasie z póla pôdbihom i zaziêpałasie.*

Ziêvy

Ziêvy — otwór pieca chlebowego.
Frazeologizm: *pryčyní ziêvy* (stul pysk, zamknij się).
Użycie w kontekście: *usadíła chliêb i zastáviła zatúłkoju ziêvy [Pietruczuk].*

Złožýti

Złožýti — 1. zwalić winę (na kogoś innego); 2. złożyć, poskładać, zmontować; poskręcać.
Synonimy: 1. *zvernúti;* 2. *poskładáti, skrunúti, poskrúčuvati.*
Użycie w kontekście: 1. *šýbu pobív Míša, ále złožýv (zvernúv) na svóho mołódšoho bráta;* 2. *chłópci rozobráli Vániovoho mótora, ále ne dalí rády złožýti.*

Zmiêt

Zmiêt — kopiec śniegu, zaspa.
Dopełniacz l.poj.: *zmitá*; l.mn.: *zmitý.*
Użycie w kontekście: *péred gánkom za nôč nakrutíło velíznoho zmitá; u 1969 róci byłá takája sniêžna zimá, što zmitý bylí rômny z chatámi.*

Našu movu možna rozhladati jak starodavnie miêsto: labirynt maleńkich huličok i placôv, starych i novych domôv, domôv z prystiênkami raznych epokuv; i vsio siête okružaje mnužêń novych kvartałuv z prostymi, regularno zaplanovanymi huliciami i standartnymi blokami.

Znútki

Znútki — znęcanie się, dręczenie; męki, katusze, tortury.

Frazeologizm: *znútki robíti* (zadawać katusze/męki/tortury).

Wyraz pochodny: *znuščátisie* (znęcać sie, dręczyć, męczyć, torturować).

Użycie w kontekście: *voný nádo mnóju znútki vyroblájut [Pietruczuk]; Petró, músit, znuščájetsie nad svojóju žônkoju, bo voná často chódit zapłákana i posiniáčana.*

Zvôd

Zvôd — konfrontacja poglądów skłóconych stron.

Wyraz pochodny: *zvôdčyk* (rozjemca skłóconych stron).

Użycie w kontekście: *ja naprávdu tak he hovorýła, móžem na zvôd pujtí [Pietruczuk]; ja v jich zvôdčykom ne búdu [Pietruczuk].*

Zvýsiti

Zvýsiti — spudłować (strzelić zbyt wysoko).

Jest też słowo *zdołováti* — spudłować (strzelić zbyt nisko).

Użycie w kontekście: *jóho strêlba, músit, kiépśko bje, bo vôn usé zvyšáje; stryláv do dzíka, ále ne popáv, zdołováv.*

Žarêti

Žarêti — żarzyć się; jarzyć się; ćmić się; tlić się.

Wyraz pochodny: *žarôvnia* (brytfanna).

Od podstawowego w tym przypadku słowa *žar* pochodzą jeszcze: a) wielofunkcyjny czasownik *žáryti* (1. smażyć; 2. bić, tłuc, grzać; 3. biec, gnać, zasuwać, grzać; 4. pić, żłopać, tankować, grzać; 5. bzykać, ciupciać, grzać); b) przymiotnik *žarkí* (żarzący się; jarzący się; rozżarzony; rozjarzony).

Użycie w kontekście: *drová vže zhorêli, alé v plitiê šče žarêje; bába speklí huś u žarôvni v pečê; zakołóli paršučká i nažáryli svižýnýj; vôn jomú tak žárnuv, što toj strátiv prytómnost; my žáryli syrénkoju 100 na hodínu; voný vže tréti deń žárat samohoniáru; vôn pujšóv z jóju do kłúni i žárnuv jijiê v storoniê; uhiêle v piêčci zavélmi žarkóje, šče zaráno kłásti kartópli.*

Nasza propozycja terminologiczna: *žarôvnia* jako podlaskie określenie „grilla".

Žemervá

Žemervá — 1. (z sympatią o małych dzieciach) dzieciarnia; smyki; kajtki; 2. (małe, drobne stworzenia) malizna; drobnica.

Użycie w kontekście: 1. *jak zberétsie vsia žemervá z nášoji vjóski, to až hołová łópaje od jich vísku; marš*

dodómu, takôj žemerviê šče zaráno chodíti na zabávu!; 2. u zatóci ne byłó ni karasiôv, ni płôtia, odná žemervá.

Žéžki

Žéžki — 1. gorący; rozgrzany; 2. zapalczywy, gwałtowny, namiętny, żarliwy, płomienny.

Wyraz pochodny: *žýža* (dziecięce określenie ognia i uczucia gorąca).

Użycie w kontekście: 1. *ditiá schvatíło za žéžku kociubú i opáryłosie; berý siêty horčôk čérez onúčku, bo žéžki;* 2. *ne buď takí žéžki, bo voná zlakájetsie i ne dasť tobiê.*

Žúdeń

Žúdeń (l.mn.: *žudeniê*) — 1. powieść lub film z gatunku horrorów, horror; 2. wydarzenie lub sytuacja budząca strach lub zgrozę.

Użycie w kontekście: 1. *„The Shining" z Jáckom Nícholsonom — odín z najliêpšych holyvúdśkich žudeniôv;* 2. *deń, kolí v nas na chútory kołóli sviniú, usé byv dla mené žúdeniom.*

Žyléć

Žyléć — 1. mieszkaniec; domownik; lokator; 2. określenie człowieka zdrowego (żywego) jako przeciwieństwa chorego (umarłego).

L.mn.: *žylciê.*

Użycie kontekście: 1. *u nášum seliê zostałósie vsióhó trynádcet' žylcíôv; od nóvoho róku v nas búde nóvy žyléć, inžyniêr z Biłostóku;* 2. *Stiópa tiážko zanedúžav, z jóho, músit, užé ne žyléć.*

Žýrkí

Žýrkí — niewybredny w jedzeniu; łakomy, żarłoczny.
Synonim: *žýrny.*
Użycie w kontekście: *ot žýrki chłópeć, što ne postav na stôł, usio vteréšyt; uvažáj na nášu koróvu, voná vélmi žyrkája, móže zjiêsti tobiê i nohavíci, i čerevíki.*

Je takije minuty, koli mužčyna kaže kobiêti bôlš, čym jôj varto viêdati pro joho. Vôn skazav — i zabyv. A vona pomnit...

PRYKAZKI, PRYMUVKI, POHOVÔRKI

1. *Ni jšło, ni jiêchało, ni pozádi vołokłósie.*
   Tak się mówi o kimś (o czymś), kto (co) zachowuje się/wygląda dziwnie lub inaczej, niż tego oczekiwaliśmy.
2. *Čúje zvôn, ále ne znáje, skôl vôn.*
   Ktoś niemający jasnego i wyraźnego pojęcia o tym, o czym mówi.
3. *Praciúje jak úžva.*
   Pracuje bardzo ciężko; pracuje jak wół. *Úžva* (wariant: *užvá*) — rzemień wiążący chomąto z hołoblą (po polsku chyba *gązwa*).
4. *Búde došč, búdut i hrybý.*
   Przysłowie mówiące o tym, że wszystko przychodzi w swoim czasie. Podobny sens ma przysłowie: *Búde čas, búde i kvas, ne vsio zaráz.*
5. *Méletsie jak súčka v roščýni.*
   Mówimy tak z dezaprobatą o kimś robiącym dużo zamieszania lub niepotrzebnej krzątaniny.
6. *Jak ne najiêvsie, to ne nalížešsie.*
   Niekoniecznie o jedzeniu. Można stosować to powiedzenie i do innych sytuacji, w których nie uzyskaliśmy potrzebnych rezultatów, ponieważ uprzednio nie zrobiliśmy czegoś porządnie lub do końca.

7. *Haniájut odusiôl, jak serlívoho kotá.*
   O sytuacji, w której ktoś jest odganiany/przeganiany, ponieważ przeszkadza lub niepotrzebnie pałęta się pod nogami.
8. *Nóhi brúdny, jak u stáršoji voróny.*
   Forma przygany dla brudasa; tak najczęściej mówi matka do dziecka, które nie lubi albo zapomina się myć.
9. *Za durnóju hołovóju i nohám nemá spokóju.*
   Powiedzenie podkreślające ważność namysłu i zastanowienia przed wykonaniem jakiegoś zajęcia lub zadania. Inaczej mówiąc: gdzie mało pomyślunku — tam dużo wysiłku.
10. *Nemá za što ruk (rukí) začepíti.*
    O sytuacji bezczynności, przymusowej lub takiej, w której nie ma możliwości zrobienia czegoś pożytecznego.
11. *Durnája pómošč hôrš némoščy.*
    Przekład dosłowny: głupia pomoc jest gorsza od choroby. Mówimy tak o sytuacji, którą opisuje przysłowie „Lepiej z mądrym zgubić, niż z głupim znaleźć".
12. *Što báčyv (báčyła), tóje i kažú.*
    Replika na powątpiewanie w prawdę naszych słów.
13. *Chodíti tévela.*

Idiom opisujący najczęściej zachowanie pijanego lub podpitego mężczyzny, który nabrał animuszu i zaczyna rozrabiać, szumieć, buszować, wyprawiać harce, świrować itp.

14. *Abý chliêb, a zúby znájdutsie.*
To powiedzenie można wykorzystywać w sytuacji ustalania priorytetów w działaniu: na początku załatwiamy rzecz najważniejszą (zdobywamy chleb), a potem robimy rzeczy poboczne (na przykład decydujemy, kogo nim nakarmimy).
15. *Za derevínoju (derevámi) liêsu ne báčyt.*
Mówimy tak o kimś, komu rzeczy drugorzędne i drobiazgowe przesłaniają widzenie sedna sprawy.
16. *Słóvo mniê krútitsie (vértitsie) na jazýkovi.*
Odpowiednik polskiego powiedzenia „mam to (słowo) na końcu języka". Używamy go w sytuacji, gdy nie jesteśmy w stanie przypomnieć sobie znanego wcześniej słowa.
17. *Napisáv pisáka, što ne rozberé i sobáka.*
O kimś, kto pisze „jak kura pazurem".
18. *Zhaniáti na kômś svojú złôst'.*
Odpowiednik polskiego wyrażenia „wyładowywać na kimś swoją złość".
19. *Ne vdátisie na vródu.*

Odpowiednik polskiego wyrażenia „nie grzeszyć urodą”.

20. *Durýti komúś hołovú.*
Odpowiednik polskiego wyrażenia „zawracać komuś głowę”.

21. *Z doščú pud kapiêž.*
Odpowiednik polskiego wyrażenia „z deszczu pod rynnę”. Mówimy tak o sytuacji, gdy ratując się z jakichś tarapatów trafiamy w jeszcze większe kłopoty.

22. *U tíchum bołóti čortý vódiatsie.*
Odpowiednik polskiego powiedzenia „cicha woda brzegi rwie”. Mówimy tak o kimś skromnym, spokojnym i niczym się niewyróżniającym, kto nieoczekiwanie ujawnił energię, zdecydowanie, silną wole, etc.

23. *Dýchati na póvny hrúdi.*
Odpowiednik polskiego powiedzenia „oddychać pełną piersią”.

24. *Na svojôj łávci i vmertí dóbre.*
Przybliżony odpowiednik powiedzenia „nie ma to jak na własnych śmieciach”.

25. *Nemá odbóju od kohóś (čohóś).*
Odpowiednik polskiego wyrażenia „nie można się opędzić od kogoś (czegoś)”.

26. *Ne bidúje dóbry žneć, što šyróki zahunéć.*

Sens w przybliżeniu taki, jaki oddają powiedzenia „dobry majster roboty się nie boi” i „od przybytku głowa nie boli”.

27. *Výpiti odným dúchom.*
Odpowiednik polskiego wyrażenia „wypić jednym haustem”.

28. *Zapás jiêsti ne prósit.*
Od przybytku głowa nie boli.

29. *Z hółodu šče nichtó ne vsrávsie.*
Takiego powiedzonka najczęściej używali zajęci pilną pracą rodzice w stosunku do dzieci, które grymasiły, że są głodne i pora iść jeść :)

30. *Odnómu lijétsie, a drúhómu návet' ne kápaje.*
Filozoficzne stwierdzenie istnienia nierówności (majątkowej) na świecie.

31. *(U)póperek hórła staváti.*
Stawać kością w gardle.

32. *Čym by ditiá ne tiêšyłosie, abý tôlko ne płákało.*
O tym, że nawet słabe pocieszenie jest lepsze niż smutek lub płacz.

33. *Mókry doščú ne bojítsie.*
Człowiek raz doświadczony przez los nie boi się dalszych prób i niepowodzeń.

34. *Rozbirátisie jak barán u nebésnum.*
Polskie odpowiedniki: znać się jak krowa na

gwiazdach; znać się jak kura na pieprzu; nie mieć zielonego pojęcia.

35. *Na diêti naperdiêti — tréba sebé hlediêti.*
Żartobliwa replika na uwagę, że w życiu należy pracować przede wszystkim na lepszą dolę dzieci.

36. *Podivísie v vódu na svojú vródu.*
Kąśliwa replika na uwagę krytykującą czyjś wygląd bądź urodę.

37. *Byv by korč, a voróna znájdetsie.*
Sens mniej więcej taki: jeśli nadarzy się okazja, zawsze znajdzie się ktoś chętny ją wykorzystać.

38. *Lépi daváti, čym samómu prosíti.*
Mądrość ludowa o dawaniu jałmużny.

39. *Pryjtí na rozbôr šapók (na šápočny rozbôr).*
Idiom o znaczeniu: przyjść (pojawić się) na spotkanie (zebranie, posiedzenie itp.) po jego zakończeniu lub pod sam koniec. Wyrażenie „rozbôr šapok (šapočny rozbôr)" (branie czapek) określa sytuację, w której chłopi zbierający się na wieczorną pogawędkę u jednego z gospodarzy kończą wspólny wieczór i zaczynają brać swoje czapki, złożone po przyjściu w jednym miejscu.

40. *Kážnomu svojá bzdelínka páchne jak malínka.*

— Vy, chłopci, kudyś jiêdete čy prosto jiêdete? — My ne poniali pytania, a vone ž było čortôvśko chorošym pytaniom.

Żartobliwe określenie sytuacji, w której ktoś wychwala coś mało wartościowego, ale za to swojego.

41. *Jak tobiê zdajétsie, to perežegnájsie.*
Żartobliwa replika na czyjąś wypowiedź zaczynającą się od wyrażenia „mniê zdajétsie". Żart zasadza się na dwuznaczności słowa „zdavátisie" w gwarach podlaskich: 1) wydawać się; sądzić; mieć wrażenie; 2) zwidywać się, majaczyć się, jawić się.

42. *Choč rákom, abý v svojú chátu.*
Dosłownie: „choćby na czworakach, aby do własnego domu".

43. *Komú što, a piêvniovi bôjka.*
O kimś zadziornym i skorym do bitki.

44. *Nemá kolí rostí, jak jájcia v šérsti.*
Dosłownie chodzi oczywiście o to, że jedną z oznak dorosłości są owłosione genitalia. Ale wydaje nam się, że to dosadne powiedzenie można używać także w sytuacji bardziej metaforycznej, na przykład w sensie: ktoś jest fizycznie dorosły, ale rozumu w głowie nie ma za wiele i najpewniej już mu go nie przybędzie.

45. *Ludkóve na sviêti!*
Wykrzyknik ten może oddawać różne emocje

mówiącego, najczęściej jednak wyraża stan zaskoczenia, zdziwienia lub oburzenia. Odpowiadają mu mniej więcej polskie wyrażenia „o rany!”, „rany Julek!”, „na Boga!”, itp.

46. *Čužája dóla pud bókom kóle.*
Mówimy tak o człowieku zazdrosnym lub zawistnym.

47. *Pomoháj Bôh!*
Podlaski odpowiednik polskich formułek „Szczęść Boże” i „(Panie) Boże dopomóż” wyrażających życzenie owocnej pracy. Standardową podlaską odpowiedzią na to życzenie jest *spasíbo* albo, bardziej formalnie, *spasí Bôh (Bóže)*. Korzystając z tej okazji podamy kilka innych wyrażeń podlaskich wykorzystujących imię Boże:
sláva Bóhu — chwała Bogu;
kryj Bóže; ne daj Bôh (Bóže) — Boże broń (uchowaj);
daj Bôh (Bóže) — daj Boże;
jej Bóhu; bôhme — jak Boga kocham, Bóg mi świadkiem;
rádi Bóha — na miły Bóg, na Boga;
Bóh (odín) znáje — Bóg (jeden) wie, Bóg raczy wiedzieć;
z Bóhom — z Bogiem (formuła pożegnania);

Bóže (ty) môj!; sviatý Bóže! — mój Boże!, mocny Boże!, Boże święty! (forma wyrażania różnych stanów emocjonalnych).

48. *Ábo pan, ábo propáv.*
To powiedzenie odpowiada polskiemu wyrażeniu „wóz albo przewóz", używanemu w sytuacji, gdy należy podjąć trudną albo ryzykowną decyzję.

49. *Abý kunciê z kunciámi stočýti.*
Odpowiednik polskiego powiedzenia „aby związać koniec z końcem". Używamy to powiedzenie w sytuacji, gdy człowiek daje sobie radę z wielkim trudem (najczęściej chodzi o kłopoty finansowe).

50. *Bez múki nemá naúki.*
O tym, jak ciężko przychodzi uczenie się (i nauczanie).

51. *Diêło próste (správa prósta) jak duhá.*
Trudno uwierzyć, ale to podlaski odpowiednik polskiego powiedzenia „sprawa prosta jak drut". Co to jest „duha", zapytacie? Jest to drewniany kabłąkowaty element uprzęży końskiej wstawiany między hołoble.

52. *Nedosôl na stoliê, peresôl pud stołóm.*
Stwierdzenie dosyć oczywistego faktu, że potrawę niedosoloną da się zjeść, a przesoloną nie.

53. *Sti jómú v óčy, a vôn káže, što dośč idé.*
O człowieku, który uparcie nie daje się przekonać do czyjejś racji pomimo przedstawianych mu niezbitych argumentów.
54. *Čym máju, tym pryjmáju.*
Mniej więcej tyle, ile w polskim powiedzeniu „czym chata bogata, tym rada".
55. *Choč ty óčy zavézuj i v sviêt idí.*
Powiedzenie odnoszące się do bardzo trudnej sytuacji, w której jesteśmy bezradni lub zrozpaczeni i nie wiemy, co robić.
56. *Neščásnuj sirotiê dovárytsie v žyvotiê.*
Stwierdzenie smutnego faktu, że dolą sierot tak naprawdę nikt się nie przejmuje (sierotom nawet jedzenie można dawać niedogotowane i fakt ten usprawiedliwiać).
57. *Abý šýja, a chamút znájdetsie.*
To powiedzenie jest podobne do innego: *Abý chliêb, a zúby znájdutsie*. Chodzi o ustalanie priorytetów w działaniu: na początku załatwiamy sprawę dla nas najważniejszą (wykonawcę pracy), a potem robimy coś łatwiejszego, na przykład organizujemy pomoc lub narzędzia do pracy.
58. *Chto bojítsie, tomú v óčach dvojítsie.*
Mniej więcej tyle, ile w polskim powiedzeniu „strach ma wielkie oczy".

59. *Jak głuchí ne včúje, to výdumaje.*
Komentarz używany wobec osoby, która źle coś zrozumiała albo nie dosłyszała i zmyśla lub mówi od rzeczy.
60. *Jak dajút, to berý, jak bjut, to vtikáj.*
Credo człowieka praktycznego i życiowo rozsądnego.
61. *Časý dla krasý, a čas po sónci.*
O kimś, kto jest konserwatywny i robi wszystko po staremu, mimo że na pokaz stara się iść z duchem czasu i postępem.
62. *Čym ménša błochá, tym hôrš dopikáje.*
Powiedzenie używane najczęściej w stosunku do natrętnego i nieznośnego albo zbyt ciekawskiego dziecka.
63. *Lubí ditiá jak dúšu i tresí jak hrúšu.*
Mądrość ludowa: kochajmy dzieci, ale wychowujmy je surowo.
64. *Durný sobáka i na hospodará bréše.*
Powiedzenie używane w sytuacji, gdy chcemy wskazać na czyjeś niemądre lub niestosowne słowa (najczęściej wrogie).
65. *I kózy sýty, i siêno ciêłe.*
Odpowiednik polskiego powiedzenia „i wilk syty, i owce całe".
66. *Ciêły deń praciováv, a dúlu dostáv.*

W ten sposób można wyrazić stosunek do niezadawalającego wynagrodzenia za pracę.

67. *Hôst' za porôh, hospodýnia za pirôh.*
Napomnienie, że trzeba być gościnnym.

68. *Jaki rôd, takí i płôd.*
Mniej więcej to samo, co „niedaleko pada jabłko od jabłoni".

69. *Kob tak smýkom, jak jazýkom.*
Krytycznie o chwalipięcie lub kimś gadatliwym.

70. *Jak tam ne smetána, tak tut ne syróvatka.*
Dosłownie: jeżeli tam (była) nie śmietana, to tu nie (jest) serwatka. Fajne powiedzenie o niejasnym znaczeniu i zastosowaniu: być może używano go w sytuacji różnicy zdań na temat tego, co się pije (albo ogólniej — spożywa).

71. *Na dvorê moróz, a pud nósom odlíha.*
„Na dworze mróz, a pod nosem odwilż": tak można naświetlić zależność przyczynowo-skutkową dla siąpiącego nosem dziecka, które wybiera się na dwór na ziąb.

72. *Kumpánijeju i bát'ka łatviêj (lokš) bíti.*
Żartobliwe stwierdzenie faktu, że łatwiej zrobić coś z pomocą innych niż samemu.

73. *Ne tohdý dośč, jak ždut, a tohdý, jak žnut.*
Narzekanie na kaprysy pogody.

74. *Diêti hodováti — jak kameniê hłodáti.*

Minułost' to čužaja krajina, usio tam roblat inačej.

O tym, jak trudno wychowywać dzieci.

75. *Zavezáti sobiê (komúś) sviêt.*
Zrobić coś z fatalnymi następstwami dla swojego (czyjegoś) życia. Zmarnować swoje (czyjeś) życie.

76. *Kob ja z siêtoho miêstia ne vstav!*
Zapewnienie o prawdziwości swoich słów; forma przysięgi ze znaczeniem „mówię prawdę, jak Boga kocham!".

77. *Najiêvsie, napívsie, na vôz povalívsie.*
Tak się mówi, gdy chcemy wracać z gościny do domu, a nas jeszcze proszą wypić strzemiennego.

78. *Tovkúsie jak Markó po pékli.*
Tak mówi osoba zajęta cały czas jakąś krzątaniną i niemająca ani chwili wytchnienia.

79. *Čužóje dobró vyłázit' čérez rebró.*
Chodzi o to, że nie wolno wyciągać ręki po cudze. W każdym języku jest dużo powiedzeń na ten temat. Dwa przykłady z polszczyzny: „Cudza bieda nie utuczy, zawsze bokiem wylezie"; „Cudzą szkodą nikt się nie wzbogaci".

80. *Štoś u liêsi zdóchne/zdóchło.*
Tak wyrażamy zdziwienie pozytywnym zachowaniem lub działaniem kogoś, o kim poprzednio mieliśmy bardzo złe mniemanie.

81. *Daj Bóže vsio vmiêti, ále ne vsio robíti.*
To zdroworozsądkowe życzenie wzięło się prawdopodobnie z obserwacji, że ludzie umiejący robić więcej rzeczy od innych pracują więcej od innych i mają mniej czasu na odpoczynek. Podobne ostrzeżenie zawarte jest w innym znanym powiedzeniu: *Kotóry kôń tiáhne, tohó pohaniájut.*
82. *Jak toj kazáv.*
Wyrażenie odpowiadające polskim „(jak) powiadają", „(jak) wieść niesie", „mówią że". Na przykład: *Jak toj kazav, z hołodu šče nichto ne vsravsie* ;)
83. *Diêti pudroslí, chátu roztreslí.*
Stwierdzenie oczywistej prawdy, że im starsze dzieci, tym większy kłopot dla rodziców.
84. *Na róztresi.*
O kobiecie mającej lada dzień urodzić dziecko: *Moja žônka na roztresi, musit, zavtra povezu jijiê do špitala v Hajnuvci.*
85. *Hółod ne diádina, zjisí i krádiane.*
O tym, że głód może zmusić człowieka do robienia niestosownych rzeczy.
86. *Kôška mýjetsie — hósti búdut.*
Ludowy przesąd, że czyszcząca swoje futerko kotka zwiastuje wizytę gości.

87. *Kolí vliêz (jak uliêz) u duhú, ne každý ne mohú.*
Inaczej mówiąc: skoro postanowiliśmy (lub obiecaliśmy komuś) coś zrobić, nie powinniśmy rezygnować i wynajdywać usprawiedliwień, a doprowadzić całą sprawę do końca.
88. *Ne sadžáj pálcia v rót, bo šče odkúsiš.*
Powiedzenie możemy stosować nie tylko wobec kogoś, kto wkłada sobie palec do ust, ale także wtedy, gdy ktoś wykonuje jakąś inną nierozsądną i potencjalnie niebezpieczną czynność.
89. *Nadojiêv jak hôrka réďka.*
Tak mówimy o osobie, której mamy dość, bo nas nudzi lub naprzykrza się nie do zniesienia.
90. *Deržýtsie jak voš kožúcha.*
Dosadne określenie sytuacji człowieka, który za wszelką cenę stara się utrzymać swój status quo.
91. *Sobáki ne brecháli, a nóžyci ukráli.*
Żartobliwy komentarz do sytuacji, w której ktoś szuka bezskutecznie jakiejś rzeczy w domu. Zamiast *nożyci* może być oczywiście inne słowo, wskazujące na obiekt poszukiwań: *okulary, dolary, komôrka, majtki* ;)
92. *Ne chvalí dnia zránia, a žônki zmółodu.*
Powiedzenie nawołujące do wstrzemięźliwości w słowach nie tylko w odniesieniu do osobistego wychwalania się, ale także prze-

strzegające przed pochopnością w ocenie innych życiowych sytuacji.

93. *Horbátoho mohíła výprostit.*
Sens taki, że w ciągu życia charakter człowieka w zasadzie się nie zmienia.

94. *Očý popytájsie.*
To odpowiedź na pytanie „Gdzie jest ...?" od kogoś szukającego rzeczy znajdującej się w widocznym miejscu.

95. *Sidít tícho jak usrávšysie.*
Dosadnie o kimś zachowującym się nieoczekiwanie spokojnie i nie dającym znać o swojej obecności. Język podlaski narodził się w chłopskiej chacie, a nie na salonach, stąd też i takie powiedzenia ;)

96. *Zohnúty v try perdý.*
O kimś mocno przygarbionym, przygiętym ku ziemi.

97. *Odín druk za déset' ruk.*
O sytuacji, w której łatwiej coś zrobić sposobem (lub przy wykorzystaniu prostego narzędzia) niż wysiłkiem fizycznym. *Druk* — drąg po podlasku.

98. *Jak óčy ne báčat, to i dušá ne bolít.*
To podlaski odpowiednik polskiego powiedzenia „Czego oczy nie widzą, tego sercu nie żal".

99. *Čom? — Tym što humnó pud korčóm!*
Niegrzeczna odpowiedź na uporczywie zadawane pytanie *čom?* (dlaczego?). Nierzadko używana przez rodziców/dziadków jako odpowiedź na to pytanie ze strony dociekliwego synka/wnuczka.

100. *Jak súdžane, to ne miné.*
Podlaska formuła fatalizmu życiowego.

101. *Ne znávšy bródu, ne liêź u vódu.*
To oczywiście mądrość życiowa nawołująca do ostrożnego i rozsądnego postępowania w trudnych i/lub wcześniej niespotykanych sytuacjach.

102. *Kob znav, što vpadú, to siêv by.*
Humorystyczne podsumowanie jakiegoś życiowego niepowodzenia lub nieprzewidzianego zdarzenia.

103. *(Jak) čort chvostóm prykrýv.*
Tak określamy sytuację, w której nie możemy odnaleźć czegoś, co widzieliśmy całkiem niedawno i wiemy, że powinno być w tym, a nie innym miejscu.

104. *Mojá cháta skráju, ničóho ne znáju.*
Tak mówimy, gdy nie chcemy się mieszać do jakiejś sprawy lub dajemy znać, że jakaś sprawa nas nie dotyczy lub jest nam obojętna. Po-

wiedzenie jest również wykorzystywane do negatywnej oceny pozycji życiowego izolacjonizmu (lub egoizmu) i niezaangażowania w sprawy ogółu.

105. *Jak ne sráčka, to boláčka.*
Odpowiednik polskiego powiedzenia „Jak nie urok, to sraczka". O serii następujących po sobie niepowodzeń lub trudności uniemożliwiających realizację jakiegoś zamiaru.

Zemla, pryrody mati, — jeji ž i mohiła: / Vona chovaje toje, što vrodiła.

ZAHADKI

1. *Starý didíšče čérez stinú drýšče.* [*sverdiółok* — świder]
2. *Hlań čérez oknó, vídno sínie połotnó.* [*nébo* — niebo]
3. *Póvna bóčka krup, a navércha strup.* [*mákuvka* — makówka]
4. *Sestrá do bráta v hósti jde, a brat od jijiê chovájetsie.* [*sóncie i miêseć* — słońce i księżyc; *nôč i deń* — noc i dzień]
5. *Ne jidiát, ne pjut, a chódiat i bjut.* [*časý* — zegar]
6. *Jakích derevôv u liêsi najbôlš?* [*krúhłych* — okrągłych]
7. *Kobýła bižýt, ohłóbli ležát.* [*rêčka i berehí* — rzeka i brzegi]
8. *Stojít jołá séred siołá i na kážne pudvôre rozpustíła hôle.* [*húlicia* — ulica]
9. *Bába v komóry, vołosý na dvorê.* [*mórkva* — marchew; *petrúška* — pietruszka]
10. *Tekłó, tekłó i schováłosie pud skło.* [*rêčka pud lódom* — rzeka pod lodem]
11. *Išłá pánna vnočê, pohubíła klučê, miêseć báčyv, a sóncie pudniało.* [*rosá* — rosa]
12. *Po koliná vodý, a ne napjéšsie.* [*sniêh* — śnieg]
13. *Na vodiê ležýt, ále ne tóne, po ohnióvi bižyt, ále ne horýt.* [*tiêń* — cień]

14. *Póvna bóčečka viná, nihdé dýročki nemá.* [*jicié* — jajko]
15. *Kruhóm vodá, a z pitióm bida. Chto odhadáje, de siête byváje?* [*na móry* — na morzu]
16. *Zarôv vôł na sto siôł.* [*hrôm* — grzmot, piorun]
17. *Ruk i nôh ne máje, a dvéry odčyniáje.* [*viêtior* — wiatr]
18. *Idút dviê dóčki, dviê materê i bába z unúčkoju — kôlko vsiêch?* [*tróje: bába, máti, unúčka* — troje: babcia, matka, wnuczka]
19. *U kutóčku na prutóčku vísiat dzindzielóvy jájcia.* [*vinók cibúli* — wianek cebuli]
20. *Čom pastúch nósit bičá?* [*bo bič sam ne chódit* — bo bat sam nie chodzi]
21. *Što nas kórmit, a jiêsti ne prósit?* [*zemlá* — ziemia]
22. *Na dvorê stojít horá: štýry týčki, dviê motýčki, sióme pomachájło.* [*koróva* — krowa]
23. *Kruhléńki, maléńki, a za chvôst ne pudýmeš.* [*kłubók* — kłębek]
24. *Póvna bóčka ludí, nemá ókon i dverý.* [*dyń* — dynia; *hurók* — ogórek]
25. *Jak letiêv, to zichotiêv, jak upáv, to čórny stav.* [*došč* — deszcz]
26. *Bez jazýka, a kryčýt, nichtó johó ne báčyt, a vsiê čújut.* [*écho, póhołos* — echo]

27. *Ruk mnôho, a nohá odná.* [*dérevo* — drzewo]
28. *Vísia vísit, chódia chódit, vísia vpáła, chódia zjiêła.* [*žółuď i sviniá (ábo dzik)* — żołądź i świnia (albo dzik)]
29. *Łáta na łáti i švá ne znáti.* [*kapústa* — kapusta]
30. *Čom koróva laháje?* [*bo siêsti ne vmiêje* — bo nie umie usiąść]
31. *Letít ne oddycháje, a krýłuv ne maje.* [*viêtior* — wiatr]
32. *Roztopýryła ptáška kryła, až sóncie zasłoníła.* [*chmára* — chmura]
33. *Mížy hôr stojít ryhôr, pálkoju pudpérsie, šápkoju nakrývsie.* [*hryb* — grzyb]
34. *Čérez mežú brat bráta ne báčyt.* [*óčy* — oczy]
35. *Pryjšłá biêła kobýła, ciêły sviêt pobudíła.* [*ránicia, póranok* — ranek]
36. *Ne ohóń, a pečé.* [*kropíva* — pokrzywa]
37. *Pryjšłá čórna koróva, usiêch ludí poboróła.* [*nôč* — noc]
38. *I zimóju i liêtom usé odnym cviêtom.* [*chvója* — sosna]
39. *Sidít páni v čyrvónum kaftáni, jak uzialí rozdiaháti, stáli płákati-rydáti.* [*cibúla* — cebula]
40. *Stojít barán, na jôm sto ran.* [*kóvbyk* — pieniek, na którym rąbią drwa]
41. *Johó bjut, a vôn ne płáče, onó skáče.* [*mjáčyk* — piłka]

42. *Čom piêveń spiváje, zaplúščyvšy óčy?* [*kob pokazáti kúram, što vmiêje piêsniu na pámet'* — żeby pokazać kurom, że umie piosenkę na pamięć]
43. *Dva bratý žyvút čérez doróhu, ále odín odnóho ne báčat.* [*óčy* — oczy]
44. *Chto hovóryt na vsiêch móvach?* [*jazýk* — język]
45. *Išóv, išóv, dviê doróhi znajšóv, i v obiêdvi pujšóv.* [*nohavíci* — spodnie]
46. *Jiêdu, jiêdu, ni doróhi, ni sliêdu.* [*łódka* — łódka]
47. *Kob ustáła, to do néba dostáła b.* [*doróha* — droga]
48. *Bez čohó chliêba ne vpečéš?* [*bez skôrki* — bez skórki]
49. *Brat bráta hónit, nikóli ne dohónit.* [*kolósa v vózi* — koła w wozie]
50. *Ráno chódit na štyroch nohach, udéń na dvoch, a véčerom na troch.* [*čołoviêk* — człowiek]

SPIS TREŚCI

Wstęp 5
Uwagi natury technicznej 8

A 9
B 9
Č 30
D 33
Dz 40
G 41
H 46
Ch 58
J 61
K 67
L 83
Ł 85
M 87
N 92
O 101
Ô 109
P 109
R 131
S 137
Š 150

T 157
U 162
V 164
Z 170
Ž 184

Prykazki, prymuvki, pohovôrki 188
Zahadki 209

Rolu storônki Svoja.org dla rozvitku pudlaśkoji movy mniê chočetsie porumniati do virtualnoho horóda, założanoho na vyžary — našuj małôj bat'kuvščyni, po jakôj projšovsie požar polonizaciji. U siêtum požarovi de zhorêli dotła, a de môcno obhorêli našy vjoski i sioła razom z horódami i polami, u jakich pudlaśkie słovo rosło, tak skazati, diko, odčuvajučy sebe naturalno i svobôdno. (...) Vernutisie v minułe, kob šče raz stupiti v tuju samu rêčku i pojiêsti tych samych dikich malinuv, jak my vsie ponimajemo, nikomu ne dano. Ale možna nahodovati svojich malinuv u horódi, koli pozbirati vsiê korčê, uratovany nekotorymi ludmi z toho požaru.

(Jan Maksimjuk, „Čom ne po-svojomu?", 2014)

ISBN 978-83-902162-7-0